

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1940.

Andra kammaren.

Nr 18.

Tisdagen den 3 december.

Kl. 4 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 26, den 27 och den 30 nästlidna november.

§ 2.

Föredrogos var efter annan och hänvisades till andra särskilda utskottet följande Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner, nämligen:

nr 73, angående vissa byggnadsarbeten vid försvarsväsendet; och
nr 74, angående anslag till förmalningsersättningar.

§ 3.

Föredrogos, men bordlades åter andra särskilda utskottets utlåtande nr 54 samt tredje särskilda utskottets utlåtanden nr 20 och 21.

§ 4.

Anmälades och godkändes första särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 76, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tullfri införsel av ett parti konfektionsartiklar; och

nr 77, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till anläggningskapital för nya sulfitspriftfabriker.

§ 5.

Justerades protokollsutdrag.

§ 6.

Herr *Senander* avlämnade en av honom och herr *Brädefors* undertecknad motion, nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 66, angående kristilllägg å vissa befattningshavare i statens tjänst m. fl.

Denna motion bordlades.

§ 7.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades herr *Lindberg* i Umeå under 6 dagar fr. o. m. den 4 dec.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.5 e. m.

In fidem
Sune Norrman.

Onsdagen den 4 december.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Herr statsrådet *Domö* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:
nr 75, angående avtal rörande leverans av flygmateriel till staten;
nr 76, angående ekonomiskt stöd åt den som lidit förlust i anledning av vissa åtgärder som vidtagits för militära ändamål; och
nr 77, angående anslag till anläggningar för utnyttjande av vissa staten tillhöriga malmfyndigheter m. m.

§ 2.

*Svar på
interpellation.*

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Hans excellens herr statsministern **Hansson**, som anförde: Herr talman! Herr Skoglund har i sin interpellation framfört en önskan, att jag måtte lämna riksdagen »en översikt över läget inom vår folkförsörjning och över regeringens ansträngningar att trygga tillgången av viktiga förnödenheter». Han har särskilt nämnt bränsle-, bröd- och fettförsörjningen samt tillgången på gödningsämnen och utsäde.

Innan jag går att lämna den önskade översikten bör jag kanske säga ett par ord i ett spørsmål, som icke berör försörjningsläget men som interpellanten lagt vikt vid. Det gäller informerandet av riksdagen från regeringens sida. Herr Skoglund finner det anmärkningsvärt, att någon sammanhängande framställning ifråga om försörjningsläget icke lämnats riksdagen, under det att statsråd rätt utförligt informerat allmänheten. Och såsom en kontrast till detta anmärkningsvärda hänvisar han till »den goda sedvänjan» under världskriget, då enligt interpellanten »från regeringsbankens chef avgavs översiktliga exposéer över försörjningsläget».

Med hänsyn till parlamentarismens landvinningar i vårt land under det senaste kvartssekket vore det onekligen egendomligt, om kontakten mellan riksdag och regering försämrats. Men det är icke så. Herr Skoglund har råkat ut för den icke ovanliga lusten att skönmåla det som varit för att få starkare bakgrund till kritik av det som är.

Såvitt framgår av riksdagsprotokollen lämnades av »regeringsbankens chef» under åren 1914—1918 endast vid ett enda tillfälle en mera allmän framställning rörande livsmedelsförsörjningen. Det var den 21 april 1917, då statsminister Swartz besvarade tvenne interpellationer i andra kammaren. I övrigt lämnades under denna tid från regeringen meddelanden endast rörande delar av försörjningsproblemet, antingen som svar på interpellationer eller såsom inlägg i sedvanliga debatter.

I jämförelse med vad sålunda förekom under världskriget uthärdar den nuvarande regeringens meddelsamhet gott jämförelsen. Såsom interpellanten själv omnämner ha riksdagens ledamöter på gruppmöten och i utskotten erhållit åtskilliga informationer och översikter. Någon obenägenhet att besvara

Svar på interpellation. (Forts.)

framställda frågor eller att i annan ordning lämna upplysningar ha regeringens ledamöter icke visat. De offentliga redogörelserna genom radion eller annorledes ha icke heller gått riksdagens ledamöter förbi. Att de gjorts direkt tillgängliga för allmänheten måste vara ett plus i meddelsamheten. Att de icke särskilt delgivits riksdagen beror icke på någon lust att ställa riksdagen på sidan utan mera på känslan av det onödiga i att upprepa vad som redan blivit offentligt sagt. I vissa fall ha dessa offentliga redogörelser haft sådant samband med av regeringen beslutade åtgärder, att de helt enkelt måst komma i direkt anslutning till ikraftsättandet av dessa åtgärder.

Om tidpunkten och formen för meddelanden från regeringens sida kunna råda delade meningar, och jag gör icke för regeringens del anspråk på någon ofelbarhet i bedömandet. Men det saknas verklig grund för den meningen, att riksdagen skulle av regeringen ställas åt sidan, och en sådan föreställning borde allra minst underblåsas inom riksdagen, som ju äger en mycket vidsträckt möjlighet till initiativ.

Framställningen rörande det aktuella försörjningsläget bör lämpligen föregås av en erinran om, hur regeringen bedömde våra utsikter vid storkrigets utbrott och de omständigheter, som sedermera förtydlat utsikterna. Dessa ting ha visserligen icke berörts i interpellationen men ha spelat en viss roll i den allmänna diskussionen.

I ett tal på Skansen den 27 augusti i fjol ansåg jag mig kunna försäkra, att det svenska folket med hänsyn till sin försörjning med lugn kunde möta även en olycklig utveckling av det internationella läget. Jag upprepade denna försäkran i ett föredrag den 12 oktober samma år. Till stöd för densamma hänvisade jag till våra produktiva resurser på såväl jordbrukets som industrins område och till befintliga förråd. Jag räknade också med möjligheten för fortsatt om också starkt beskuren import över världshaven. Jag pekade vidare på att standardförbättringen sedan världskriget ökat vår motståndskraft och tillät en minskning i t. ex. konsumtionen av matfett, utan att därför några vådliga följder ur folkhälsans synpunkt skulle uppkomma.

Beträffande livsmedelsförsörjningen framhöll jag, att genom vårt jordbruks utveckling och inriktning under de senaste åren vårt land blivit självförsörjande i fråga om flera av våra viktigaste livsmedel. Brödsädesskörden 1938 hade givit ett betydande överskott, som kunnat lagras. Även 1939 års skörd gav förhoppning om ökning av våra reserver. Vi kunde på detta område anse oss tryggade för två år framåt. Skörden av havre och grynorn beräknades vara tillräcklig för ett års konsumtion. Lagren av socker ansågos täcka mer än ett kvarts års behov, och 1939 års skörd beräknades ge råsocker för minst ett års förbrukning. Potatisskördens ökning garanterade en god försörjning på detta område. Skörden av andra rotfrukter än potatis och sockerbetar hade också ökats i förhållande till fjolåret, som redan det gav överskott. Detta hade betydelse för animalieproduktionen, vars utsikter bedömdes såsom goda. Smörproduktionen hade medgivit en omfattande export, och även om en åtstramning i margarinförbrukningen måste ske på grund av svårigheterna för import av råvara, borde tillgången på matfett bli god. Mjolkproduktionen är i viss utsträckning beroende på import av fodermedel, men även om denna import skulle nedgå, borde en tillräcklig mjolkproduktion kunna upprätthållas. Reservförrådsnämnden hade upp emot 100,000 ton kraftfoder i lager, och lika mycket beräknades vara lagrat hos jordbruket och handeln. Några allvarliga bekymmer för vår fettförsörjning syntes vi sålunda icke behöva hysa, men i nödfall medgav den tidigare stora förbrukningen en inskränkning. Med hänsyn till att äggproduktionen tillät en betydande export ansågs icke någon risk föreligga för att de svenska hushållen icke skulle få sitt behov av

Svar på interpellation. (Forts.)

ägg tillgodosett. Jag nämnde vidare, att den statliga lagringen av konstgödsel uppgick till 200,000 ton, och att rätt betydande lager av kaffe funnos i landet.

Beträffande den industriella produktionen påpekades, att även den starkt stegrats med en anmärkningsvärd förskjutning under senare år åt hemmamarknaden. Vi färdigställa själva mera än förut av våra industriella förnödenheter. Ur den synpunkten äro vi alltså bättre beredda än tidigare. Men samtidigt har det ökade färdigställandet lett till ökad införsel av råvaror och halvfabrikat, vilket, ehuru i och för sig glädjande, kan innebära en viss fara under tider av försvärat handelsutbyte. Vi äro emellertid — framhöll jag — på viktiga områden väl rustade. Ifråga om vissa spånadsämnen för klädesproduktion visade verkställda inventeringar, att vi hade lager för 6—16 månaders normal förbrukning. Av en del viktiga metaller beräknades lagren täcka behovet för 12—26 månaders normal förbrukning. Ifråga om vissa andra metaller rådde dock knapphet, som kunde nödvändiggöra regleringar. Av utländska hudar av nötkreatur för bottenläder lågo vi med ungefär 12 månaders behov och av kautschuk 15 månaders. I samtliga fall hade statens reservförrådsnämnd ombesörjt en stor del av lagringen.

Det sålunda i korthet tecknade utgångsläget gav god grund för ett relativt optimistiskt bedömande av försörjningsmöjligheterna under en tid, av vilken nu ett och ett kvarts år förflutit. De försämringar som inträtt i läget bero väsentligen på tvenne omständigheter. Den ena av dessa, försvärandet av importen västerifrån, beaktades från början vid bedömandet, även om man icke hade anledning räkna med att avspärrningen efter några månader skulle bli nästan fullständig. Det är för en neutral svårt att förstå, varför de krigförande anse sig böra avstänga oss från tillgången av för vår egen folkförsörjning nödvändiga varor. Det kan dock, förmena vi, vara till ingens skada, att Sverige beredes möjlighet att i hjälplig utsträckning upprätthålla sin folkförsörjning. Den andra omständigheten, vår felslagna spannmålsskörd, kunde icke rimligtvis förutses. Båda omständigheterna, den radikala avspärrningen av vår transoceanica tillförsel och den felslagna skörden, påverka vår livsmedelsförsörjning, över vars aktuella läge jag nu går att giva en översikt.

Det dåliga skörderesultatet har diskuterats så mycket förut, att jag endast skall rekapitulera några kända fakta och lämna ett par nya upplysningar. 1939 års skörd av vete och råg var över 1,200,000 ton. Medeltalet för tio år, 1930—1939, var 1,100,000 ton. Enligt myndigheternas uppskattning per den $\frac{30}{100}$ skulle skörden i år icke uppgå till mer än någonting mellan 682,000 ton och 750,000 ton — alltså en minskning i förhållande till 1939 med lägst 39 procent och högst inemot 45 procent.

Från och med den $\frac{19}{10}$ ligger brödsäd, liksom också fodersäd, under beslag, och de inventeringsuppgifter som avlämnats i samband med beslaget äro under bearbetning i livsmedelskommissionen. Resultatet föreligger icke färdigt och väntas icke bli klart förrän vid årsskiftet. Man får då en överblick över vilka förråd av tröskad spannmål jordbrukarna ha, och hur de själva uppskatta sitt innehav av otröskad spannmål. I det förra hänseendet kan man få exakta uppgifter, i det senare hänseendet blir det naturligtvis en mera osäker siffra. En säkrare kännedom om de förråd av brödspannmål, som stå till vårt förfogande, få vi först omkring den 1 februari nästa år, då tiden för frivilligt hembud av brödspannmål till spannmålsbolaget utgår.

För att täcka det normala behovet av mjöl och bröd under ett konsumtionsår erfordras en brödsädesskörd av drygt 1 miljon ton, om man räknar in behovet av utsäde för nästa år, som man ju måste göra. Eftersom skörden av vete och råg icke beräknas gå upp till mer än omkring 700,000 ton, blev det redan

Svar på interpellation. (Forts.)

i slutet av sommaren tydligt, att vi stodo inför en allvarlig brist på brödsäd. Vi hade emellertid våra reservlager, som vid konsumtionsårets ingång uppgingo till inemot 400,000 ton och alltså tillsammans med den beräknade skörden täcka vårt normala konsumtionsbehov under tiden till nästa skörd. Av olika skäl, som jag nu icke skall upppepa, genomförde regeringen trots detta en brödransonering och utfärdade samtidigt utfodringsförbud för brödspannmål, som var tjänlig till människoföda.

Den ransoneringsplan för brödransoneringen, som vi nu följa, utgår från att vi i år skola taga omkring 250,000 ton av reservlagren av brödspannmål och spara vad som kan bli över till nästa år. Det är en väl motiverad försiktighetsåtgärd med hänsyn till de ovissa utrikespolitiska utsikterna. Naturligtvis kunna vi få anledning att revidera planen i det hänseendet — alltså i fråga om *huru mycket* vi behöva och böra taga av reservlagren. Vi veta ännu icke bestämt, huru mycket spannmål som har deklarerats per den $\frac{16}{10}$. Vi kunna icke beräkna att få in denna spannmål till spannmålsbolaget förrän efter den 1 februari nästa år. Kanske kunna vi få in så mycket, att vi kunna våga räkna med någon större lagerbehållning vid konsumtionsårets slut, kanske nödgas vi taga något mera av behållningen.

I detta sammanhang kan en upplysning rörande inventeringen av brödsädesarealen för 1941, sådan den kommit till användning för höstsäd och planerats för vårsäd, vara av intresse. Den deklarerade arealen i de nio hittills räknade länen utvisar en ökning med drygt 11 procent i förhållande till den innevarande år skördade arealen och en ökning med nära 3 procent i förhållande till skördearealen 1939. Större delen av ökningen faller på höstrågen, för vilken den uppgår till omkring 30 procent.

Vår förvaltning av reservlagren av brödspannmål har varit föremål för ganska mycken kritik och rykten. Det har sagts, att man under konsumtionsåret 1939/40 sålt ut betydande kvantiteter till foder, varigenom lagren minskats. I själva verket har man icke under året för foderändamål lämnat ut mer än omkring 19,000 ton från reservlagren. Denna utlämning skedde under våren för att ge en lättnad åt jordbrukare, som hade fått vissa svårigheter genom den uteblivna majsimporten. I fjol höst lämnades vidare ut spannmål från reservlagren till kvarnarna för att hålla en jämn tillförsel av mjöl och för att hindra prisspekulation i den nya brödsäden. Sammanlagt ha till kvarnarna på detta sätt utlämnats cirka 30,000 ton för förmalning till mjöl. Men samtidigt ha också kvarnarnas lager kommit att i motsvarande mån ökas, och denna spannmål har alltså ingalunda undandragits folkhushållningen.

Även foderskörden visar i år ett mycket dåligt utfall. Kornskörden beräknas ligga cirka 23 à 24 procent under fjolårets och omkring 15 procent under 10-årsmedeltalet. Havreskörden företer en minskning, som uppskattats till omkring 20 procent i förhållande till fjolårets. Skörden av blandsäd beräknas ligga omkring 15 procent under förra årets.

Beträffande ärtorna — matärter och foderärter tillsammans — beräknas däremot totalskörden ligga betydligt över fjolårets utomordentligt dåliga skörd. Skörderesultatet i år beräknas med omkring 60 procent överstiga fjolårsskörden och med nära 20 procent överträffa tioårsmedeltalet. Härtill medverkar emellertid i väsentlig grad en ökning av den odlade arealen med omkring 50 procent från 1939 till 1940. Även ifråga om vicker är skörderesultatet gott, väsentligen på grund av ökning av odlingsarealen.

Även fodersäden ligger som nämnt under beslag sedan den 16 oktober, och deklARATIONERNA från beslagsinventeringen äro under bearbetning inom livsmedelskommissionen. De procenttal jag nyss nämnt grunda sig på uppskattningar, som självfallet måste vara osäkra.

Scar på interpellation. (Forts.)

Som bekant har inom livsmedelskommissionen tillsatts en särskild kommitté med uppgift att framlägga förslag till åtgärder för att åstadkomma den bästa möjliga hushållning med våra minskade tillgångar av foder. Enligt kommitténs beräkningar skulle tillgången på foder — om man undantar grönfoder och vete samt mejeriavfall och dylikt — under produktionsåret 1940/41 komma att vara 22 å 23 procent lägre än tioårsmedeltalet, och den tillgängliga kvantiteten smältbar äggvita i fodret har nedgått med 28 procent under tioårsmedeltalet. Hela denna minskning ligger naturligtvis icke på den felslagna inhemska foderskördens konto. Det är även nödvändigheten att hushålla med våra tillgångar av importerat foder, som återverkar. I medeltal förbrukades under åren närmast före kriget omkring 270,000 ton oljekaksfoder om året. Under innevarande produktionsår beräkna vi att kunna tillhandahålla jordbruket 130.000 ton oljekaksfoder — alltså icke fullt hälften av det normala. I genomsnitt har man också under åren närmast före kriget använt 170,000 ton importerad majs och 50,000 ton importerad kli, som nu praktiskt taget helt fallit bort.

När vi gjorde upp vår ransoneringsplan för kraftfodret ansågo vi, att vi borde behålla en mindre kvantitet — ungefär 50 å 60,000 ton — som en reserv till nästa år. Hur besvärligt det än kan synas i år, kunna vi icke utesluta möjligheten att det kan bli värre nästa år, och det är icke klokt att då ställa sig alldeles utan möjlighet att ge någon tilldelning av oljekaksfoder till de jordbruk, där en sådan tilldelning kan komma bäst till pass.

Fodercellulosa ingår i foderkommitténs kalkyler med 100,000 ton. Om denna kvantitet finner avsättning, är man beredd att skaffa fram ytterligare 50.000 ton. Vid utfodringsförsök, som företagits under sista tiden, anser man sig ha funnit, att fodercellulosa är väl användbar till utfodring av hästar och nötkreatur efter uppblandning med melass samt dessutom tillsatt med antingen gröpad fodersäd eller något äggviterikt foder — cellulosan själv innehåller ju ingen äggvita. Med anledning härav har bestämts, att till jordbrukare, som inköpt fodercellulosa, få utlämnas för blandning erforderliga myckenheter melass och sojamjöl utanför gällande kraftfoderransonerung.

Tillverkningen av fodercellulosa är kombinerad med tillverkning av motorsprit ur sulfituluten, och det är genom kostnadsfördelningen mellan cellulosan och motorspriten som det blir ekonomiskt möjligt att tillhandahålla jordbrukarna cellulosan för ett pris av 18 kronor per deciton i färdigt skick. Motorspriten får nämligen bära ett visst, ganska ansevärt pristillägg per liter, vilket blir en kostnad för försvarsväsendet; motorspriten användes nämligen för framställning av bränsle för flyget.

Livsmedelskommissionen har ännu icke slutbehandlat foderkommitténs plan för reglering av fodertillgångarna i syfte att uppnå den mest rationella användningen för produktionen. Ännu mindre har regeringen tagit ställning till frågan. Men jag skall i alla fall ge några antydningar om de frågor, som varit föremål för kommitténs överväganden.

Spannmål användes i viss utsträckning för industriella ändamål. Bryggerierna använda korn till malt; de skattepliktiga bryggeriernas förbrukning av malkorn har under de senare åren gått upp till omkring 40,000 ton. Livsmedelskommissionen har nu överenskommit med bryggareföreningen att begränsa användningen vid de skattepliktiga bryggerierna av korn från årets skörd till hälften, alltså 20,000 ton. Vid brännvinsbrännerierna planerar man att i år använda omkring 3,600 ton korn och blandsäd; detta är en så relativt obetydlig kvantitet i förhållande till hela skörden, att foderkommittén ansett, att man inte behöver taga någon hänsyn till denna kvantitet.

Svar på interpellation. (Forts.)

Beträffande riktlinjerna för en reglering av fodrets användning inom jordbruksproduktionen resonerar kommittén bland annat på följande sätt.

Vid produktionen av mjölk och fläsk får man tillbaka ungefär $\frac{1}{3}$ av fodrets näringsvärde i produkterna; vid äggproduktionen får man tillbaka bara omkring $\frac{1}{10}$. Därav drar man inom kommittén den slutsatsen att minskningen av animalieproduktionen bör i första hand gå ut över äggproduktionen. Minskningen bör, menar man, i första hand drabba de större besättningarna, hönserierna. Ur konsumentsynpunkt innebär detta, att man får räkna med knappare tillgång på ägg i vinter. För ögonblicket ha vi ett visst överskott.

Kommittén räknar vidare med att svinbeståndet måste nedbringas för att spara foder. Men foderbristen nödvändiggör också en viss nedslaktning av nötkreatur. En sådan nedslaktning har påbörjats redan tidigare i år. Man beräknar, att hittills under året en »merutslagning» i förhållande till fjolåret har ägt rum av cirka 125,000 stycken storboskap. Till jämförelse kan nämnas, att storboskapens antal den $\frac{1}{6}$ i år uppskattades till 2,400,000 à 2,500,000 stycken.

Den ökade nedslaktningen gör att vi för närvarande och en tid framåt ha synnerligen gott om nötkött; priserna äro också, i förhållande till andra jordbruksprodukter, låga. Men den nedslaktning, som nu sker, kommer säkert att medföra att vi i sommar få en knappare tillgång på kött. Det är naturligtvis viktigt, att man tillvaratager överskottet så långt det är möjligt. Slakteriförbundet gör också med statens medverkan en hel del, men möjligheterna begränsas i viss mån av lagringsutrymmena. Man fryser in kött och man konserverar kött. I mitten av november hade man i slakteriförbundet infruset omkring 3,700 ton kött av nötkreatur, kalv, får och häst. Dessutom hade man ungefär 3,400 ton köttkonserver. Härtill kommo vissa lager av fruset och konserverat fläsk.

Foderknappheten och den fortgående nedslaktningen av nötkreatur föranleder en minskad mjölkproduktion med därav följande minskad tillgång på smör och ost.

Foderkommittén räknar närmast med en minskning av mjölkproduktionen med 25 à 30 % av normalproduktionen. När man bedömer verkningarna för konsumenterna av en sådan produktionsminskning, får man inte glömma, att man inte får vänta sig, att producenterna minska sin egen förbrukning av mjölk i någon större utsträckning. Minskningen kommer därför att drabba saluöverskottet. Det är vidare så, att förbrukningen av konsumtionsmjölk alltid har en tendens att hålla sig uppe, och det är väl också önskvärt, att man under alla förhållanden tillgodoser ett minimibehov av konsumtionsmjölk. Produktionsminskningen kommer därför att drabba smör- och ostproduktionen särskilt hårt.

De uppskattningar, som verkställts rörande smörproduktionen under vinterhalvåret — d. v. s. tiden den 1 november—den 30 april — måste enligt sakens natur vara ytterst osäkra. Enligt en uppskattning kunna vi för denna tid räkna med ett överskott till avsalu av cirka 22,000 ton smör. I denna kvantitet ingår även den ökning i smörtillverkningen, som beräknas kunna äga rum såsom en följd av de åtgärder vilka vidtagits till minskande av fetthalten i ost och grädde. Enligt en annan, mera optimistisk beräkning, skulle vi kunna räkna med en smörproduktion till avsalu under nämnda tid av cirka 27,000 ton. Till jämförelse kan nämnas, att under normala år smörproducenternas saluöverskott under motsvarande tid kan beräknas ha varit omkring 35,000 ton. Men då är att märka, att vi under samma tid andra år brukat exportera betydande kvantiteter smör — 10 à 11,000 ton.

Svar på interpellation. (Forts.)

Vi hava ännu förhållandevis stora kvantiteter margarinråvaror i lager. Ville vi kasta bekymren för morgondagen och bara leva för dagen, skulle vi kunna under detta konsumtionsår mer än väl vidmakthålla hittillsvarande normala konsumtion. Men så gör man inte. Vi veta, att vi måste hushålla försiktigt med dessa viktiga tillgångar. Vår förhoppning är att under sommaren smöret skall i det väsentliga räcka till för matfettskonsumtionen i hushållen och att vi alltså skola kunna reservera margarin för vinterhalvåret. Vi måste emellertid tillgodose även vårt behov av fett för bagerierna, och planen är, att man skall ge bagerierna och konditorierna 7 å 8,000 ton margarin för hela året. Detta är en mycket stark nedsättning av bageriernas och konditoriernas vanliga fettförbrukning, men fettet går där framförallt till lyxbrödtyperna, och dem kunna vi ju inte omhulda i dessa tider. För sommaren reservera vi för säkerhets skull till hushållsförbrukning något tusental ton — man vet inte hurudan utvecklingen blir — och under vinterhalvåret skulle vi enligt planen släppa till för hushållskonsumtion 18 å 20,000 ton margarin.

Naturligtvis kan utvecklingen tvinga oss att i någon mån modifiera de siffror, som ingå i hushållningsplanen; men en del av våra tillgångar räkna vi alltid med att ha kvar till nästa vinter.

Som folkhushållningsministern påpekade i sitt radiotal för en tid sedan, få vi lov att i genomsnitt sänka vår samlade förbrukning av smör och margarin med 20 å 25 %. Det kan också uttryckas så, att vare sig vi få en ransonering eller ej, få vi nöja oss med en veckoförbrukning av 250 gram smör och margarin tillsammans per individ. Frågan, om vi kunna genomföra en sådan standardsänkning utan ransonering, kan naturligtvis endast erfarenheten ge svar på. Ännu hyser regeringen den förhoppningen, att ransonering icke skall behöva tillgripas.

En ljuspunkt i livsmedelsförsörjningen är, att potatisskörden blivit ovanligt riklig, såvitt skörderapporterna ge ett riktigt utslag.

Normalskörden har de senare åren varit 1,800,000 å 1,900,000 ton. Av denna mängd bruka vi äta upp bortåt 800,000 ton; härav beräknar man, att det belöper omkring 550,000 ton på potatis, som går i handeln, som alltså säljes till konsumenterna, medan producenterna själva förbruka mindre än 250,000 ton. Till fabrikation av stärkelse och potatismjöl m. m. brukar det åtgå 140 å 150,000 ton; till brännvinsbränning användas vanligen cirka 125,000 ton. Resten av skörden går åt till utsäde och till foder. Man får också ta i betraktande att svinprocenten är rätt hög — den anses ligga omkring 10 %.

I år uppskattas skörden till 2,130,000 ton. Den uppskattningen är naturligtvis ytterst oviss; en säkerhetsmarginal ligger emellertid i, att man vid skördeuppskattningarna inte kan ta någon hänsyn till potatisodlingen på kolonilotter och liknande småodlingar, som säkerligen i år varit av betydligt större omfattning än under normala år.

Härtill kommer, att såvitt känt potatisen inte i någon del av landet blivit skadad av växtsjukdomar eller dylikt. I vissa delar av landet rådde ogynnsamt väder under potatisupptagningen, och detta kan möjligen nedsätta lagringsdugligheten.

Användningen av potatis för industriella ändamål planeras på följande sätt. Man har ansett sig böra höja den kvantitet, som skall användas för stärkelse- och potatismjölstillverkning, till omkring 196,000 ton i stället för 140 å 150,000 ton vanliga år. Däremot beräknas brännvinsbränningen ta endast 80 å 85,000 ton mot vanligen 125,000 ton.

Man kan utgå från att efterfrågan på matpotatis för vanlig hushållskonsumtion kommer att bli betydligt större i år än vanliga år. Hur mycket större är naturligtvis inte möjligt att förutsäga. Med den ökade skörden finnes up-

Svar på interpellation. (Forts.)

penbarligen utrymme för en konsumtionsökning. En mindre reserv har man däri, att man överenskommit med stärkelsefabrikerna och brännerierna att först i sista hand använda sådan potatis för industriella ändamål, som också lämpligen kan användas som matpotatis, och då först efter särskilda medgivanden från livsmedelskommissionen.

Socketbetsskörden är en annan ljuspunkt. Några exakta uppgifter om skördens storlek ha vi inte ännu, men det beräknas, att skörden i år blir i råsocker räknat omkring 300,000 ton. I fjol var den 307,000 ton, året förut var den 292,000 ton, 1937—38 var den mycket hög: 345,000 ton, men arealen var då 55,000 hektar mot 50,000 hektar de två andra jämförelseåren. Att vi i år kunna hoppas på att komma upp till en så hög siffra sammanhänger med att arealen även i år är utökad med 10 % i jämförelse med 1938—39 och 1939—40 eller från 50,000 hektar till nära 55,000 hektar.

Beträffande tillgången och tilldelningen av konstgödsel och utsäde ha redan på olika sätt uppgifter lämnats allmänheten. Såsom en sammanfattning må här anföras följande.

Råvaran till superfosfattillverkningen — råfosfat — importeras till största delen från transoceanaländer, varför importen därav på grund av rådande avspärning är mycket försvarad. Då råfosfat under normala förhållanden importeras från Ryssland, torde möjligheter finnas att även i nuvarande situation importera vissa kvantiteter härav. Dessutom erhållas från de svenska malmfälten redan vissa myckenheter apatit, som även kan användas för framställning av superfosfat, och undersökningar pågå angående nyttiggörande av andra svenska apatitfyndigheter.

Vid avspärningens inträdande funnos inom landet betydande lager av råfosfat såväl hos superfosfatfabrikerna som i statliga reservförråd. Tillgången på detta gödselmedel är därför fortfarande relativt god. För att dock vid en längre tids avspärning undvika brist på fosforhaltiga gödselmedel har avtal träffats med konstgödselhandeln om viss ransonering av superfosfat. Sälunda utgjorde tilldelningen till vårbruket 1940 80 procent av vederbörande jordbrukares inköp av nämnda gödselmedel under våren 1939. För gödselåret 1940/41 utgör tilldelningen 75 procent av förbrukningen under närmast föregående gödselår.

Jämte superfosfat finnas mycket begränsade kvantiteter thomasfosfat.

Av kalihaltiga konstgödselmedel ha kvantiteter motsvarande ett normalt årsbehov inköpts och skeppningarna pågå för närvarande.

Av kvävehaltiga gödselmedel ha likaledes inköpts så stora kvantiteter av kalksalpeter, kalkkväve och svavelsyrad ammoniak från Norge och Tyskland, att tillgången därpå torde bli tillräcklig för vårt behov.

I fråga om utsäde till spannumåls- och potatisodlingarna tillgodoses behovet därav under normala förhållanden helt genom inhemsk produktion. Någon risk för brist på dessa utsäden föreligger alltså icke. Åtgärder ha redan vidtagits för att kunna tillhandahålla utsäde såväl av brödsäd som av fodersäd åt av torkan särskilt drabbade områden. Delvis ha dessa åtgärder redan offentliggjorts, delvis kommer detta att ske i samband med publicering av fördelningsplanen av de fodersädskvantiteter, som efter beslaget äro avsedda att bringas i det allmännas hand.

Även våra viktigaste vallväxter och rotfrukter fröodlas numera i sådan omfattning inom landet, att behovet kan tillgodoses. Visserligen har årets fröskörd av flera växtslag på grund av torkan blivit något lägre än normalt, men i gengäld finnas betydande lager av frö från föregående år. Tillgången på utsäde utav flertalet mera betydelsefulla vallväxter och rotfrukter är därför god. Viss mindre brist föreligger beträffande tidig rödklöver ävensom i fråga

Svar på interpellation. (Forts.)

om humleluzern och ängsgröe, vilka växtslag dock utan olägenhet kunna ersättas av andra, beträffande vilka mer än tillräcklig frötillgång finnes. Vad angår rotfrukter torde knapphet på vissa fröslag såsom kålrots- och rovfrö kunna förväntas, därest icke import kan åstadkommas, men då tillgången på foderbetfrö är mycket god, kan en ökning av foderbetsodlingen kompensera eventuellt minskade kålrots- och rovdlingar.

Landets behov av köksväxtfrö har hittills i huvudsak tillgodosetts genom import. Emellertid ha under år 1939 och speciellt innevarande år betydande inhemska fröodlingar av åtskilliga köksväxter förekommit. Därjämte finnas betydande lager av köksväxtfrö från föregående år. Tack vare årets inhemska skörd samt nämnda lager torde utsädesbehovet av flertalet viktigare köksväxter kunna anses tillgodosett för 1941.

Underhandlingar pågå därjämte med flera länder om import av de vallväxt-, rotfrukts- och köksväxtfröslag, på vilka knapphet kan förväntas uppstå.

Jag har härmed berört de viktigaste punkterna i livsmedelsförsörjningen och skall nu säga några ord om bränslefrågorna. Jag börjar med de flytande bränslena.

Vad bensinen beträffar — med undantag för flygbensin som är en speciell historia — ha myndigheterna genom att ransoneringsperiod efter ransoneringsperiod successivt skära ned tilldelningen, så gott det låtit sig göra, lyckats få tillgångarna att räckta något längre än man beräknade i somras. Numera anse vi oss inte kunna ge någon allmän tilldelning av bensin. De lager vi ha måste reserveras för vissa allmänna ändamål.

Av lysfotogen och motorfotogen ha vi tyvärr ganska små lager. Tilldelning-
en av lysfotogen för hushållsbelysning ha vi måst skära ned till fullkomligt minimala kvantiteter. I stället ha vi använt lysfotogen för att blanda in i motorfotogen. Av denna har man försökt nödortfött tillgodose jordbrukets behov av traktordrift för höstbruket. De kvantiteter, man beräknar skola återstå vid utgången av nu löpande tilldelningsperiod, den 31 december, äro ytterst små och förslå icke ens tillnärmelsevis för de nödvändigaste civila behoven, d. v. s. jordbruket och fisket.

Även av motorbrännolja och eldningsolja ha vi otillräckliga lager. Det, som finns, behövs framför allt för marinens räkning — för dess neutralitetsvakt och som krigsreserv. Endast en obetydlig tilldelning till fiske- och civila fartyg kan uppehållas efter årsskiftet.

Regeringen arbetar oförtrutet för att få i gång importen av flytande bränslen, men måste räkna med bestående svårigheter.

Även beträffande fasta bränslen leva vi under normala tider i beroende av import utifrån av en omfattning, som kanske inte alla gjort klar för sig.

Tar man bränsleförbrukningen för eldning inom industrier, kommunikationsföretag, hushåll och dylikt visar en beräkning för år 1937, att stenkol och koks svarade för tillgodoseende av inte mindre än omkring 69 % av hela bränslebehovet, medan ved och träavfall av skilda slag fyllde 30 %; den återstående procenten motsvarade brännolja för uppehållsändamål.

I detta avseende har utvecklingen från förra världskriget inneburit en stadigt stigande ökning av det importerade bränslets andel i vår förbrukning av fasta bränslen. En motsvarande beräkning våren 1913 visar att importerade bränslen då inte svarade för mer än omkring 47 % av bränsleförbrukningen, medan återstående 53 % fylldes av vedbränsle av olika slag.

Denna väldiga omkastning hänför sig framförallt till uppvärmningen av våra bostäder. Före 1914 års världskrig var det i själva verket en mycket obetydlig del av uppvärmningen av våra bostäder, som alstrades av utländskt bränsle. Den alldeles övervägande delen av bränslebehovet för detta ändamål

Svar på interpellation. (Forts.)

tillgodosågo vi med här i landet producerad ved. Vid tiden för utbrottet av det nuvarande kriget var förhållandet ett helt annat: över 52 % av bränsleförbrukningen för hushållsändamål beräknades 1937 utgöras av importbränsle, medan knappa 48 % fylldes på det gamla sättet med vedbränsle.

Det som ligger bakom denna utveckling på bränsleförsörjningens område är tydligen den stegrade bostadsstandard, som i en väldigt ökad omfattning försett våra bostäder med centralvärme och varmvatten.

Vår import av stenkol och koks för det sista bränsleåret före kriget — alltså 1938/39 — uppgick till i runda tal 6¹/₄ miljoner ton stenkol och 2¹/₄ miljoner ton koks. Förbrukningen var något mindre än denna import, och vi kunde under denna tid bygga upp vissa lager i landet av såväl stenkol som koks.

Efter avspärningen av tillförseln västerifrån ha vi varit hänvisade att i Tyskland täcka hela vårt importbehov av kol och koks. Enligt de med Tyskland i december 1939 och januari 1940 träffade avtalen skola vi från Tyskland få sammanlagt 4 miljoner ton kol och 1,700,000 ton koks. Dessa tyska kolleveranser, vilka ägt rum i utbyte mot svensk järnmalm, ha givetvis varit av stor betydelse för vår bränsleförsörjning. Även om vissa av dessa kol- och kokskvantiteter förmodligen icke komma att kunna slutlevereras före innevarande års utgång, hoppas vi likväl kunna trygga vår bränsleförsörjning för vintern.

För närvarande pågå underhandlingar angående importen av kol och koks under nästa år, varvid det ånyo gäller ett utbyte med svensk järnmalm. Vi hoppas, att det skall lyckas att på denna bytesgrundval trygga även för nästa år importen av tillfredsställande kvantiteter till rimliga priser. Givetvis måste vi emellertid räkna med möjligheten av att importen kan komma att försvåras. Vi måste då vara beredda att i möjligaste utsträckning ersätta införseln av kol och koks med inhemskt bränsle. Det avverkningsprogram, efter vilket vi nu arbeta, förutsätter också en övergång i ökad utsträckning från importerat bränsle till inhemskt bränsle.

Förra året gjorde man ju stora ansträngningar för att få en ökad vedavverkning. Man hade att kämpa med ganska stora svårigheter. Dels kom man av olika skäl i gång alltför sent, dels hade man besvärligheter med att få arbetskraft i tillräcklig mängd. Det program, som man gick efter och som riksdagen hade tillfälle att yttra sig över, avsåg, att man skulle skaffa 16 milj. kbm ved till avsalu mot det vanliga saluöverskottet, som beräknas till 7,500,000 kbm — man skulle alltså ha en vedreserv på 8,500,000 kbm. När man i somras per den ¹⁰/₃ anordnade en fullständig inventering av tillgängligt vedbränsle, visade det sig, att det deklarerades 16,038,000 kbm ved för bränsleändamål. Man hade alltså kommit upp till den siffra, som var planerad. Vednämnden fick ju under förra bränslesäsongen uppbära ganska mycket kritik i den offentliga diskussionen, och jag vill därför begagna tillfället att konstatera, att nämnden fullgjorde denna sin viktigaste uppgift trots alla de svårigheter nämnden onekligen hade att arbeta med.

Utöver dessa 16 milj. kbm ved visade inventeringen, att man hade drygt 2 milj. kbm långved avsedd för kolning och omkring 1¹/₄ milj. kbm bakar och ribb.

I början av augusti företog man också en inventering av lagren av massa-ved och fick till resultat att vi hade omkring 20 milj kbm massa-ved, därav 11,500,000 kbm vid fabriker och 2,700,000 kbm vid bilväg, järnväg eller lastplats vid strand — alltså sammanlagt 14,200,000 kbm, som kunde sägas vara åtkomliga för fjärrtransport.

Tillgången på ved skulle sålunda motsvara det beräknade behovet därav för hushålls- och industriell förbrukning under detta bränsleår. Emellertid

Svar på interpellation. (Forts.)

har *gengasen* under de senaste månaderna framträtt som ett nytt betydande bränslebehov.

Därest nuvarande tillverkningstakt bibehålles, beräknar bränslekommissionen, att antalet gengasdrivna fordon vid årsskiftet 1940/41 skall uppgå till 30,000 à 35,000. Vilket antal som kan finnas om ett år är omöjligt att säga. Beträffande bränsleåtgången har bränslekommissionen gjort vissa uppskattningar under olika antaganden och kommit fram till ett maximalt behov av gengasbränsle av 5,200,000 kbm för år.

Vilka påfrestningar detta nya bränslebehov kommer att ställa på vår försörjning med inhemskt bränsle är beroende på i vad mån gengasverken komma att drivas med kolgas eller vedgas. Under innevarande bränsleår beräknar bränslekommissionen, med hänsyn till att trafiken med gengasdrivna motorfordon ännu är av jämförelsevis begränsad omfattning, att behovet av ved för ifrågakvarande ändamål kommer att stanna vid cirka 5.7 milj. kbm.

Det nya bränslebehov, som gengasdriftens utveckling sålunda fört med sig, kan naturligtvis icke tillgodose utan att i någon mån inkräkta på de för hushållsförbrukning och industriella ändamål avsedda vedmängder. Att gengasdriftens utveckling hittills ej alltför mycket rubbat planen för bränsleförsörjningen under innevarande år framgår av svaren på vissa förfrågningar, som bränslekommissionen gjort till kristidsnämnderna i ett flertal större städer och samhällen. Enligt dessa svar kan man räkna med att av behovet av ved för hushållsförbrukning för närvarande endast cirka 1 milj. kbm återstå att tillgodose. Av denna kvantitet räkna samhällena med att själva kunna anskaffa hälften. Endast beträffande 500,000 kbm begäres bränslekommissionens medverkan. På vad sätt denna skall lämnas är nu föremål för övervägande inom kommissionen. Jag vill i detta sammanhang erinra om att betydande lager av massaved finnas, vilka kunna tjäna som reserv, därest brännvedstillgångarna skulle visa sig ej vara tillräckliga.

Den ved, som vi beräkna skall bli erforderlig för nästa bränsleår, alltså för 1941/42, gäller det att avverka under den nu påbörjade avverkningsäsongen. Det är ganska uppenbart, att vi i nuvarande stund äro okunniga om vissa mycket viktiga förutsättningar för att kunna med säkerhet yttra oss om vedbehovet *efter* nästa sommar.

För avverkningsäsongen planlägges för närvarande en avverkning av 30 milj. kbm, att avverkas inom de områden, där statsgaranti meddelas med tillämpning av det system med eventuell produktionsplikt, som grundar sig på lagen om tvångsavverkning av ved. För tiden till den $\frac{1}{2}$ 1941 har man lagt ut 10 milj. kbm att avverkas under eventuell produktionsplikt. Samtidigt har man medgivit, att statsgaranti får ges för 12 milj. kbm. Återstoden är avsedd att läggas ut under tiden efter den $\frac{1}{2}$ 1941. Inom bränslekommissionen anser man sig också ha anledning att räkna med att icke oväsentliga kvantiteter ved skola avverkas och föras ut i marknaden utöver de kvantiteter, som man ålägger skogsägarna att producera med eventuell användning av tvångsavverkningslagen. Men naturligtvis håller man möjligheten öppen att utöka avverkningsprogrammet.

Jag har härmed givit en bild av försörjningsläget inom de områden, rörande vilka interpellanten i första hand önskat en klarläggande översikt. En motsvarande översikt rörande vår försörjning med industrivaror är jag icke beredd att nu lämna. Hithörande frågor äro föremål för oavlätlig uppmärksamhet från industrikommissionens sida, och i många fall föreliggande betydelsefulla arbetsresultat. Av flera skäl, bland annat handelspolitiska, är det för ögonblicket dock icke lämpligt att upptaga de problem, som möta på ifrågakvarande områden, till en offentlig diskussion.

Svar på interpellation. (Forts.)

En av de viktigaste arbetsuppgifterna på det industriella försörjningsområdet är att säkerställa produktionens behov av råvaror. Redan från början blev detta också en huvuduppgift för industrikommissionen. Som ett led i arbetet har ingått att undersöka möjligheterna att få till stånd en inhemsk produktion av råvaror, att i samarbete med industrien utarbeta planer för upptagande av en sådan produktion samt, i den mån dessa planer mognat, på lämpligt sätt få produktion till stånd. Detta arbete, som närmast handhäfts av kommissionens olika råvaruavdelningar, var och en på sitt område, har naturligt nog intensifierats, sedan tillförseln av varor västerifrån avskars i början av april detta år. Industrikommissionen tillkallade då en särskild sakkunnig för att utreda frågan om ersättningsproduktion. Samarbete inleddes även med Sveriges industriförbund. Som ett led i detta samarbete har industriförbundet genom sitt utredningsinstitut upptagit undersökningar rörande avspärningens verkningar på vår försörjning med olika färdigvaror, ett område, som industrikommissionen under sin verksamhet icke kunnat ägna lika stor uppmärksamhet som råvaruförsörjningen. Industriförbundet har även under hösten tillsatt en produktionskommitté, som undersökt möjligheterna att genom olika industriföretags medverkan omsätta de framkommande uppslagen till ny produktion i praktiken. Produktionskommittén har även av industrikommissionen anlåtats i flera fall, då det gällt att fullfölja de planer på en utvidgning av råvaruproduktionen, som sedan länge varit under arbete inom kommissionens avdelningar.

Det är kanske framför allt två områden för försörjningen med industrivaror, som särskilt intressera den stora allmänheten såsom konsument. Det gäller textilvaror och läder.

I fråga om dessa båda områden vill jag erinra om att vi redan tidigt genomfört den nödiga hushållningen med våra tillgångar genom att lägga läder, ull, bomull och vissa närstående textilråvaror under beslag. All förbrukning eller försäljning av de beslagtagna råvarorna eller halvfabrikaten — alltså inte färdiga produkter — kräver tillstånd av industrikommissionen. Därigenom har industrikommissionen fått i sin hand att reglera produktionen och tillse att råvarutillgångarna utnyttjas på bästa möjliga sätt.

Att vi måste mycket strängt hushålla med våra råvarutillgångar på dessa områden sammanhänger med att försvarsväsendets behov äro så betydande. Inför dem ha de civila anspråken fått maka åt sig. Emellertid har också den civila efterfrågan i fråga om kläder sjunkit. Man beräknar för närvarande, att den genomsnittligt, grovt räknat, ligger 20 % under den normala. Det är väl också klart att just när det gäller kläder har konsumtionen i stort sett större möjlighet till anpassning efter en lägre standard än på många andra områden.

Herr talman! Av vad jag här anfört torde framgå, att folkförsörjningen visserligen vällar oss bekymmer, men att det icke finnes anledning att se pessimistiskt på våra möjligheter att uthärda och övervinna svårigheterna. Detta blir utan tvivel lättare, om alla visa den solidaritet mot det hela, som man har rätt att kräva särskilt under hårda tider.

Härefter yttrade:

Herr Skoglund: Herr talman! Statsministern har som svar på min interpellation lämnat riksdagen en omfattande redogörelse över läget inom vår folkförsörjning, och jag är tacksam därför. Enligt min uppfattning ha de i allas tankar varande försörjningsspörsmålen varit föremål för mycket få öppna överläggningar i riksdagen, och jag ansåg, att en redogörelse av ministärens

Svar på interpellation. (Forts.)

främste man inför ett forum, där debatt kunde äga rum och frågor framställas, borde kunna både giva värdefulla upplysningar och på samma gång avliva felaktiga rykten och föreställningar. Jag underskattar ingalunda värdet av statsrådets meddelanden i radio, vilka statsministern säger »icke hava gått riksdagens ledamöter förbi», men kommunikationen per radio är tyvärr enkelriktad. Vad åhörarna tänka och skulle vilja fråga om, får föredragshållaren ingen kännedom om.

Jag har så mycket hellre vågat framställa denna interpellation, som statsministern och jag vid urtima riksdagens början syntes ha en likartad uppfattning om vad som kunde anses önskvärt i umgänget mellan regering och riksdag. Vad jag yttrade vid riksdagens första debatt den 6 augusti var ungefär följande: Jag anser det ytterst önskvärt, att vi kunde göra dagens debatt till en öppen och förtroendefull överläggning mellan regeringen och den återvändande riksdagen, icke bara kring de propositioner, som hitintills förelagts urtiman, utan i vidare måtto.

Statsministern föreföll att helt dela en sådan uppfattning, när han någon stund senare framhöll, att han ansåg det som en viktig angelägenhet, att riksdagen erhåller alla de upplysningar, som regeringen kan lämna, och som riksdagen behöver såväl för sin kontroll av regeringens arbete som för sitt deltagande i det gemensamma arbetet.

Statsministern föreföll i början av sitt svar här i dag att vara missbelåten över att jag ansett »förhållandet anmärkningsvärt, att riksdagen icke fått någon sammanfattande redogörelse över våra försörjningsfrågor, under det att statsråd eller ledande personer inom krisförvaltningen i föredrag eller radio ej sällan ganska utförligt lämnat orienteringar över läget inom vissa speciella avsnitt av folkförsörjningsproblemet». Statsministern känner sig kanske mera tillfreds om jag säger att jag har icke i ordet anmärkningsvärt velat inlägga en så förkrossande tyngd, som jag förmodar att konstitutionsutskottet gör, när utskottet i dechargebetänkande använder det ordet. För min del skulle jag gärna ha kunnat nöja mig med ett annat uttryckssätt, exempelvis i stället för »anmärkningsvärt» sagt: värt att observera eller någonting liknande, om det verkat mindre stötande. Det faktum kvarstår emellertid, att många av riksdagens ledamöter från olika partigrupper jämte andra röster utifrån landet givit tillkänna sin tillfredsställelse med att interpellationen framförts.

Jag har vidare i min interpellation sagt följande: »I nuvarande situation synes det mig synnerligen värdefullt, om statsministern ville återupptaga den goda sedvänjan från det förra världskriget och, innan urtiman åtskiljes, kunde lämna andra kammaren en redogörelse för läget och utsikterna inom folkhushållningen samt för de ansträngningar, som regeringen gjort för att i möjligaste mån trygga vårt behov av folkhushållets viktigaste förnödenheter.» Statsministern har tydligen uppfattat denna min erinran om statsminister Swartz' redogörelse 1917 som någon illfundighet från min sida för att få effektfullare bakgrund för en kritik mot den nuvarande regeringen. Det förhåller sig icke så, jag endast erinrade om herr Swartz' framträdande, därför att det på sin tid väckte mycket tillfredsställelse och lovordades varmt icke minst av herr Branting.

Statsminister Edén och jordbruksminister Petersson i Påboda lämnade också 1918 vid skilda tillfällen redogörelser för olika avsnitt av folkförsörjningen som man ansåg voro bra. Vad statsministern i övrigt yttrade om »parlamentarismens landvinningar i vårt land under det senaste kvartsseket» och kontakten mellan regering och riksdag skall jag icke uppehålla mig vid nu. Det kunde medföra, att vi glömde folkförsörjningsspörsmålet, som vi nu skola överlägga om. Vi befinna oss i en för landet ytterst svår och farlig tid, och riks-

Svar på interpellation. (Forts.)

dagen har utrustat den nuvarande regeringen med mycket långt gående befogenheter. Därmed har också en avsevärd maktförskjutning emellan riksdag och regering ägt rum. Jag hoppas statsministern är ense med mig om att så blivit fallet.

Innan jag övergår till vad jag betraktar som huvudinnehållet i statsministerns svar, skulle jag kunna tillägga följande. Statsministern skall ingalunda, som jag redan framhållit, tro, att jag underskattar värdet av att regeringens ledamöter i föredrag och i radio upplysa det svenska folket i svåra frågor. Jag endast gör den lilla erinran, att även statsrådsbänken i riksdagen kan användas för viktiga meddelanden, exempelvis meddelanden om en ny försvarsordning eller andra långt ifrån obetydliga frågor.

Jag följer i fortsättningen samma ordning, som statsministern gjorde i sitt svar, och övergår till några randanteckningar till statsministerns redogörelse. Statsministern redogjorde först för hur regeringen bedömde vårt försörjningsläge vid stormaktskrigets utbrott och för de omständigheter, som sedermera fördystrat utsikterna. I väsentlig mån måste detta bedömande vara beroende av hur länge man kunde befara, att kriget skulle komma att fortsätta, något som var ytterst svårt att bilda sig en bestämd uppfattning om. När kriget bröt ut, önskade vi nog allesammans, att vi i god tid gjort större förberedelser både på det ena och andra området än vi gjort — varnande röster hade icke saknats. Det, som framför allt gav oss en viss tillförsikt, var ju de senaste årens goda skördar. Avspärrningen västerut våren 1940 och den felslagna skörden har försatt oss i ett väsentligt brydsammare läge, dock icke svårare än att vi med god hushållning och gemensamma kraftansträngningar böra kunna reda oss. Tyvärr träffar man åtskilliga människor, som ha svårt att hålla den riktiga balansen. En del ser onödigt mörkt på läget och går omkring och sätter ned vilja och tillförsikt hos sina medmänniskor, vilket i nuvarande situation är nästan brottsligt. Andra åter förefalla ha svårt att fatta, att icke allt är som i normal tid, och att man icke får förfara med livsmedel och andra nyttigheter hur som helst.

Som hoppningivande för kommande år verkar statsministerns meddelande om en ganska tillfredsställande höstsädd av råg och vete, isynnerhet när man kan konstatera, att efterhösten varit gynnsam för det nysådda. Till de större svårigheterna hör säkerligen vinterns foderförsörjning, och det är med stigande intresse, man avvaktar tröskningsresultatet beträffande fodersäden. För närvarande förefaller det svårt att få fram tillräckliga utbud på havre och korn. Det, som saluföres, rubriceras gärna som utsäde.

Statsministern omnämner de kvantiteter oljekaksfoder, som kunna tillhandahållas. De äro mindre än hälften av de normala. Vad jag särskilt lyssnade efter var, om statsministern ställde i utsikt, att våra handelsförbindelser österut skulle möjliggöra någon import av fodermedel. Jag kunde dock ej uppfatta någon antydning därom. På många håll har man kanske allt för mycket hoppats på sådana möjligheter. Med tillfredsställelse erfar man, att betydande kvantiteter kött och köttkonserver lagrats. Det är både för producenter och konsumenter en värdefull tillgång att i nuvarande läge ha så pass stora, välorganiserade och arbetsdugliga jordbruksorganisationer, som vi för närvarande ha. Vad jag saknade i statsministerns redogörelse, det var något omnämmande angående de underhandlingar, som regeringen och representanter för dessa jordbrukareorganisationer fört, och de överenskommelser, som träffats; syftet måste väl anses ha varit att trygga tillgången av viktiga förnödenheter, och resultatet av förhandlingarna torde för övrigt i icke obetydlig utsträckning påverka vissa förslag, som riksdagen kommer att förr eller senare behandla.

Vad mjölk- och fettförsörjningen beträffar, så hoppas jag, att vi jordbru-

Svar på interpellation. (Forts.)

kare genom förenade ansträngningar skola lyckas att få fram icke alltför begränsade kvantiteter. Jag vill ingalunda klandra regeringen, för att den sökt undvika smörransoneringen, vilken säkert skulle vara mycket svår att genomföra. Däremot har jag åtskilligt, som jag, om det passade här, skulle önska säga till en del människor, vilka tappat omdömesförmågan och burit sig dumt och oklokt åt inför utsikten till minskad smörtillgång. På socker och potatis synes tillgången, efter vad som framgick av statsministerns anförande, vara god.

Glädjande nog tyckas vi ha en någorlunda tillfredsställande tillgång på gödselmedel, vilket betyder mycket, då det gäller att säkra kommande skördar. Särskilt gäller detta i fråga om kvävet. Beträffande fosfatbehovet vore det önskvärt, att så många jordbrukare som möjligt anlidade de utvägar, som numera finnas, för att få undersökning verkställd av sin åkerjords behov av fosforsyra. I många fall ödsla vi förmodligen med superfosfat i onödan.

Så ha vi de viktiga bränslefrågorna. Statsministerns svar bör väl uttolkas som klart besked, att jordbruket icke kan påräkna någon brännolja till vår-sådden utan måste lita till hästar och gengas. Det är ingalunda oviktigt, att detta blir klargjort för många, som i det längsta hoppats att få olja. Övergången i stor utsträckning från importerat bränsle till inhemskt är ett svårt kraftprov, men måste gå att genomföra. Framför allt har ju efterfrågan på gengasbränsle framkallat allvarliga rubbningar i uppgjorda kalkyler. Vad jag hoppas på, det är att många efter förra årets besvärligheter och allt obehag, man då hade av kölden, i år på olika sätt sökt samla samman ett litet förråd av bränsle utöver vad vi officiellt räknat med. Därtill kommer, att vi i år dessbättre tack vare den rikliga nederbörden ha betydligt större tillgång på elektrisk energi än förra året. Hitintills ha de myndigheter, vilka handhaft bränsleförsörjningen, löst sina uppgifter på ett bättre sätt än statens bränslekommission gjorde under förra världskriget. Statens bränslekommission lyckades ju då i högsta grad misskreditera sig inför det svenska folket. Vi böra icke bortse ifrån, att även om resultatet hittills varit ganska tillfredsställande, så blir det ingen lätt sak att till kommande år driva fram 30 miljoner kubikmeter ved. Allt eftersom de mera lättillgängliga skogarna utgallras och allt eftersom prisspänning uppstår på grund av konkurrensen med vedgasbränslet, blir frågan om vad som måste betalas, för att en nöjaktig avverkning skall ske, aktuell. I detta sammanhang skulle jag vilja föra fram en fråga, som jag ofta hört framställas samtalsvis: prisövervakning äger väl rum icke bara, när det gäller jordbrukets och skogsbrukets produkter, utan också, när det gäller industrivaror. Jag har för min del brukat framhålla, att jag tager detta för alldeles givet, men jag tror, att ett närmare besked på denna punkt är välbehövligt.

Sedan berörde statsministern också något textilvarorna och industriproduktionen. Jag skall ej uppehålla mig vid detta. Jag hoppas, att vi ha så pass mycket kläder, att vi ej behöva frysa utan kunna skydda oss för köld och dålig väderlek. Vad övrigt beträffar så finnes det en hel del klädlyx hos både herrar och damer som mycket väl tål en beskärning. Det kanske bara är till fördel och nytta för herr Wigforss' försvarslån.

Jag upprepar ännu en gång, att det är stora och svårlösta men ingalunda olösliga försörjningsuppgifter vi stå inför. Vi få utgå ifrån, att regeringen och densamma underställda kommissioner och nämnder göra allt vad de förmå för att åstadkomma så goda resultat som möjligt och icke använda sig av mera byråkratiska former än som är alldeles nödvändigt. För närvarande går det åt en icke ringa tid för svenska folket att fylla i blanketter. Är det nödvändigt, få vi naturligtvis finna oss i det. Men för att det hela skall gå ihop,

Svar på interpellation. (Forts.)

fordras det också medverkan av oss alla. Producenterna måste komma ihåg det ansvar, som vilar på framställare av nyttigheter i en tid som denna. Varudistributörer och köpmän ha en ingalunda lätt uppgift, när det gäller att följa av olika myndigheter lämnade anvisningar och därtill hålla undan rena sabotörer, som kunna framträda. Men även konsumenterna ha ett stort ansvar och måste visa besinning, så att de icke framkalla större oro på marknaden och större förskjutningar på varumarknaden än som äro föranledda av kris-tiden. Vi kunna vara överens om, att vi här i Sverige i jämförelse med många andra folk, icke förglömmas våra nordiska grannar, ha det rätt så väl ställt. Det bör, när vi gå att fira julen inom en snar tid, fylla våra hjärtan med ödmjuk tacksamhet och frammana mycket av den givmildhet och upp-offrande samhörighetskänsla, som vi vid förra årsskiftet, då vårt finska broder-folk var i alldeles särskild nöd, sågo så många strålande bevis på men som kanske nu är betydligt mindre framträdande än då.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Jag delar alldeles herr Skoglund's uppfattning, att det är ett misstag, om man förvandlar denna debatt till någonting annat än en debatt om försörjningsläget. Att jag överhuvud berört frågan om förhållandet mellan regering och riksdag beror ju på vad interpellanten i det avseendet anfört och vilket han nu i sitt anförande ganska mycket modifierat. Han fällde emellertid något yttrande om, att det skett en maktförskjutning mellan regeringen och riksdagen till riksdagens nackdel, och antydde därvid, att riksdagen har utrustat regeringen med en rad fullmaktslagar. Just denna hänvisning ger emellertid vid handen, att det ändå är riksdagen, som sitter vid makten. Det är riksdagen, som ger regeringen fullmakterna. Detta innebär ingenting annat än att riksdagen vill möjliggöra ett snabbare handlande i en tid, då det måste handlas snabbare. Det är också att observera, att alla dessa fullmaktslagar äro tidsbegränsade och måste gång efter annan ånyo prövas av riksdagen för att kunna i fortsättningen tillämpas.

Sedan är det frågan om formerna för meddelsamheten. När herr Skoglund gjorde en antydan om lämpligheten av att från regeringsbanken lämnades upplysning om en tillämnad ny försvarsordning, undrar jag, om man icke är inne på rätt konstiga vägar. I ett sådant fall kommer ju regeringen i sinom tid att framlägga förslag. Jag tror ej, att det skulle uppskattas, om statsrådets ledamöter då och då gäve sig in på att hålla föredrag inför den församlade riksdagen. Men är det så, att man önskar upplysningar i förhand om sådana punkter, finnes i nuvarande stund både frågeinstitutet och det gamla interpellationsinstitutet. Jag vill bara säga herr Skoglund: Fråga gärna! Jag skall gärna svara, så långt det kan svaras. Det är icke på allt som det kan svaras.

Det är ett par andra saker, som interpellanten berörde i sitt anförande som jag vill lämna svar på.

Interpellanten förmodade, att det varit ett lämpligt tillfälle att i detta sammanhang lämna upplysningar om de förhandlingar, som förts mellan regeringens representanter och representanter för jordbrukarorganisationer av olika slag. Därmed kan knappast avses, att vi skulle från regeringen ha lämnat en utförlig redogörelse för förhandlingarnas gång. Möjligen kan man ha önskat en upplysning om på vilka grunder man kommit fram till den överenskommelse som träffades. Men själva innehållet i överenskommelsen är ju känt. Vad därutöver kan sägas i samband med diskussionen om försörjningsläget kan icke vara annat än detta, att regeringen livligt hoppas, att jord-

Svar på interpellation. (Forts.)

brukarna skola infria de utfästelser, som avtalet för deras del innebär. Ty det är riktigt, som jordbruksministern påpekade härom dagen, att det är ej nog med att vi ha tillgångar, ibland ganska goda tillgångar, utan det är också viktigt, att dessa tillgångar komma folkhushållet till godo genom att man levererar de förnödenheter, som man kan leverera.

Beträffande den andra punkten, som herr Skoglund önskade upplysning om, nämligen priskontrollen, så kan det väl icke vara tänkt, att regeringen här skulle lämna en redogörelse för de långa förhandlingar, som förts med olika producenter och försäljare rörande priserna. Det förhåller sig ingalunda på det sättet, att priskontrollnämnden väsentligen sysslar med att hålla nere priserna på jordbruksprodukter. Jag tror mig våga säga, att nämnden jämförelsevis litet har sysslat med den sidan av prisregleringen och att det mera omfattande arbetet har legat på det andra fältet, nämligen regleringen av priserna för viktiga industriprodukter. Det har alltså icke där varit någon försummelse. Redan från början sattes intresset i fråga om priskontrollen in just på vissa viktiga produktionsvaror. Naturligtvis har nämnden också ägnat sin uppmärksamhet åt livsmedelspriserna. Men det största arbetet torde hittills ha lagts ned just på kontrollen över vissa artiklar, som ha varit av särskild betydelse för den allmänna prisnivån.

Rörande våra möjligheter till import önskar jag för dagen icke säga mer än jag sagt i mitt första anförande.

Herr **Skoglund** erhöll ordet för kort gemäle och anförde: Herr talman! Såvida jag uppfattade statsministern rätt, yttrade han något sådant, att han ansåge icke särskilt lämpligt, om försvarsministern skulle framträda inför riksdagen och hålla föredrag om ny försvarsordning, och han hänvisade till den möjlighet, som fanns för riksdagens ledamöter att framställa frågor.

Till det skulle jag endast vilja svara, att riksdagen har under den förflutna tiden mottagit en rad stora propositioner som rört försvaret. Dessa propositioner ha till övervägande del, och på ett från regeringens utgångspunkter synnerligen välvilligt sätt, redan behandlats. Det skulle naturligtvis icke ha varit otänkbart, att i samband med framläggandet av dessa stora propositioner och regeringens begäran, att riksdagen skulle bifalla dem, man också i riksdagen skulle fått en upplysning om vad regeringen syftat till i fråga om den nya försvarsordningen.

Vidare yttrade:

Herr andre vice talmannen **Österström**: Herr talman! Den ärade interpellanten har ju på hävdvunnet sätt tackat statsministern för den redogörelse, som riksdagen nu mottagit. Jag hoppas, att det ej anses alldeles opåkallat, om jag ber att få instämma i denna herr Skoglunds tacksägelse, detta så mycket hellre som jag måste be om kammarens uppmärksamhet för några ord i detta sammanhang ytterligare.

Dessvärre måste jag därvid be att, trots vad statsministern i sin replik sade, få syssla väsentligen med frågan om de informationer, som regeringen lämnat eller icke lämnat riksdagen. Det spørsmålet har ju i samband med interpellationen förts på tal på sådant sätt både av statsministern i hans svar här i dag och av interpellanten samt i pressen, att jag icke tycker, att det kan vara rimligt, att debatten får vara slut utan att det säges ytterligare något om detta.

Statsministern förklarade nämligen i sitt svar till herr Skoglund, att det saknas verklig grund för den meningen, att riksdagen skulle av regeringen ställas åt sidan, och att en sådan föreställning borde allra minst underblåsas

Svar på interpellation. (Forts.)

i riksdagen, som äger en vidsträckt möjlighet till initiativ. Herr Skoglund har, som kammaren hört, svarat för sig själv. Men då statsministerns kombinerade deklaration och reprimand i tillämpliga delar gäller oss alla, som uttalat missnöje med den nu pågående utvecklingen — följaktligen också mig —, skall jag begagna tillfället att i detta sammanhang anföra några synpunkter såsom motivering till påståendet, att tendenserna faktiskt äro betänkliga.

Jag tror, att jag i en tidning uttryckt detta ungefär så, att regeringen saknar erforderligt intresse för ett så intimt samarbete med riksdagen, att riksdagens auktoritet i statslivet kan upprätthållas. Det kanske är riktigast att, när frågan om regeringens och riksdagens inbördes ställning nu blivit berörd här, begagna tillfället att komma till tals med statsministern en liten smula om detta ämne. Jag behöver kanske icke fastslå, att vad jag anför uteslutande står för min egen räkning och utan speciell personlig adress.

Man bör hålla i minnet, att det vid upprepade tillfällen, både i riksdagen och i den allmänna debatten, kommit fram yttringar av oro för en »snedbelastning» i statslivet genom de ofantligt ökade svårigheterna för riksdagen att hävda sig i sitt förhållande till regeringen under nuvarande förhållanden. Herr Skoglunds i och för sig tacknämliga framstöt är sannerligen icke den första åtgärden för att påvisa detta förhållande.

När statsministern i svaret till herr Skoglund hänvisade till riksdagens vidsträckta möjligheter att taga initiativ, är detta enligt mitt sätt att se en i allra högsta grad formell sanning. I realiteten blir läget icke fullt så tillfredsställande.

Vid ett par föregående tillfällen har jag snuddat vid de obestriddliga och för alla uppenbara svårigheter, som inställa sig för riksdagspartierna att bevara sin självständighet och fria prövningsrätt, när de skickat sina ledare till kanslihuset att tjänstgöra i en samlingsregering. Denna regeringsbildning är i och för sig beviset för en utomordentlig situation, som naturligen i hög grad förbjuder och omöjliggör vanligt parlamentariskt granskningsarbete och vanlig parlamentarisk taktik.

Detta ligger i sakens natur. Vill man bestrida det faktum, att med en samlingsregering i riksledningen och en utomordentligt svår allmän politisk situation att taga hänsyn till, vill man förneka, att det parlamentariska arbetet, som dock i så väsentlig grad är baserat på just partierna, pressats in i ett svårt läge, då är det omöjligt att förstå varandra. Ja, enligt mitt sätt att se och resonera kan man tryggt påstå, att läget för partierna d. v. s. riksdagen är så penibelt, att det fordras ett mera intimt och förtroendefullt samarbete än någonsin mellan de båda statsmakterna, för att det hela skall fungera någorlunda tillfredsställande. Jag påstår också, att det i förevarande läge är regeringens skyldighet i högre grad än riksdagens att betänka detta samt visa erforderlig hänsyn. Sådan erforderlig hänsyn visar regeringen icke, om den skjuter detta problem ifrån sig genom att peka på riksdagens möjligheter att taga initiativ. Denna regeringens invändning är en formell attityd, som för resten ganska väl åskådliggör vad jag menar vara det betänkliga i utvecklingen.

Verkliga förhållandet är ju detta, att regeringen till mycket stor del spelar rollen Celestin—Floridor. Den är alltså regering, men samtidigt partiledarekonklav, d. v. s. regeringen själv representerar även så gott som hela riksdagen, därför att de större partiernas chefer sitta i regeringen. Floridor är Celestin och Celestin är Floridor. Simsalabim! Jag skall exemplifiera hur det i praktiken går till genom att föra i kammarens erinran den kanske icke alldeles så berömda överenskommelsen någon gång i maj månad angående villkoren för den blivande valrörelsen. Då förvandlades en vacker dag på en sekund statsministern till herr Per Albin Hansson, chef för socialdemokratiska partiet, eckle-

Svar på interpellation. (Forts.)

siastikministern blev herr Bagge, Allmänna valmansförbundets ledare, jordbruksministern blev herr Pehrsson-Bramstorp och kommunikationsministern herr Andersson i Rasjön, ledare för respektive bondeförbundets och folkpartiets riksorganisationer. I dessa skepnader träffade dessa herrar ett s. k. »ramavtal», som dock i alla väsentliga punkter sprack, när det kom till valorganisationerna. Jag har icke nämnt detta för att taga upp en diskussion här i kammaren, men det erbjuder sig osökt i varje fall att tala därom. Vad jag emellertid velat komma fram till är att denna personlighetsklyvning sker i viss mån varje dag i regeringsavgörandena, ty då äro partiledarna samtidigt regering och riksdag. De äro riksdag, eftersom de företräda riksdagspartierna i regeringen. Det är ju också meningen med hela anordningen med en samlingsregering, att Floridor skulle vara Celestin och Celestin vara Floridor. *I viss utsträckning!* Men den politiska dubbelrollen ställer mycket stora krav på innehavarens smidighet och hänsynsfulla uppträdande. Händelsen med valavtalet borde vara en liten påminnelse härom, tycker man.

Riksdagen vill naturligtvis ingen kamp med regeringen. Detta är självklart redan därför att partierna delegerat sina ledare till regeringsarbetet. Riksdagen vill dock ha möjligheten att följa utvecklingen så, som författningen i anda och sanning har grundfäst folkrepresentationens rättigheter och plikter. Regeringen har icke ensam plikter i statslivet. Också riksdagen har plikter mot det folk, som valt riksdagen. Bland annat har riksdagen den plikten att noga pröva de förslag, som från regeringen läggas på riksdagens bord. I svåra tider och lägen måste emellertid naturligtvis många betydelsefulla avgöranden träffas, utan att riksdagen haft tid att på normalt sätt granska regeringens äskanden. En sådan situation är nu rådande. Riksdagen är fullt medveten om att i dessa tider måste ofantligt mycket klaras förtroendevägen, men förtroendet skall vara ömsesidigt. Det skall finnas reciprocitet i statsmakternas förhållanden inbördes. Ingenting vore väl naturligare än att under dessa särskilda förhållanden riksdagen, eventuellt genom representanter, på något sätt bereddades tillfälle att ha kontinuerlig kontakt med statsministern vid regelmässigt anordnade överläggningar. Nu är informationen praktiskt överlåten till vederbörande partiledare, som finnes i regeringen. Detta löser naturligtvis till en del problemet — och vi äro tacksamma härför — men tyvärr måste jag säga, att bara en mindre del av saken blir löst härigenom. Ty bortsett ifrån det icke alldeles oviktiga förhållandet, att man här kan få räkna med olika personliga temperament samt olika uppfattningar om huru långt meddelsamheten skall sträcka sig i varje särskilt fall, så är det uppenbart, att det blir i allra högsta grad en fråga om vad de olika regeringsledamöterna vid varje tidpunkt verkligen äga kännedom om med hänsyn till regeringskollegernas arbetsuppgifter och planer. Jag kan här taga ett exempel. Jag är icke säker på att kommunikationsministern alltid förmår hålla reda på i vad för slags projekt försvarsministern eventuellt är i färd med att engagera sig själv, regeringen och oss alla — och vice versa. Men statsministern bör veta detta liksom han också bör kunna avgöra vad som vid varje tillfälle kan meddelas till riksdagen och partierna under ärendenas behandling och vad som icke kan meddelas. Statsministern är den naturliga förbindelsen mellan regering och riksdag, och denna hans politiska ställning kan icke lämpligen delegeras över till någon ledamot av samregeringen.

Hela den nuvarande situationen är egentligen ganska väl belyst av det faktum, att regeringen med statsministern i spetsen veterligen aldrig haft något som helst behov av ett sådant fortlöpande resonemang med representanter för regeringspartierna i ett gemensamt lag. Utrikesnämnden är givetvis ett undantag. Komplementet till en samlingsregering är emellertid gemensamma dryftningar mellan dessa regeringspartiers representanter även inför regeringen.

Svar på interpellation. (Forts.)

Jag har anledning tro, att sådana sammanträffanden regelbundet anordnades mellan statsministern och de två regeringspartiernas representanter, medan ännu socialdemokrater och bondeförbundare regerade ensamma. Med samlingsregeringens tillkomst upphörde dessa informationer. Det finns alla skäl i världen för statsministern att återgå till den sålunda av obegriplig anledning övergivna informationsmetoden. Genom dylika regelbundet återkommande sammanträffanden mellan statsministern och representanter för riksdagspartierna kunde riksdagen ha den kännning med vad som händer och sker som är absolut erforderlig i nuvarande läge. Här är *en* väg. Det kan finnas *andra*. Men säkert är, att som det nu blivit är det icke bra. Det måste väl ändå sägas vara ett ganska fantastiskt förhållande vad som skett i några fall på sista tiden, att regeringen utan, mig veterligen, någon som helst kontakt med riksdagens partier slutfört de viktigaste förhandlingar med stora grupper av folket. Det hör inte hit, att detta avtal i alla avseenden var utomordentligt, vilket jag har ingen anledning betvivla, utan det är informations- och förberedelsearbetet, som icke är tillfredsställande.

Detta har skett vid en tidpunkt, då riksdagen är samlad — alltså icke i något tekniskt nödläge. Formellt kan regeringen svara, att det står riksdagen fritt att desavuera regeringen. Bortsett ifrån att det icke förhåller sig så, att regeringen kan desavueras — herr Skoglund har ju pekats på de utomordentliga fullmakter, som regeringen fått av riksdagen — är en dylik invändning icke av den beskaffenhet, att den förtjänar ett svar. Det borde vara en skäligen enkel sak att på fullt tillfredsställande sätt gå riksdagsledamöternas behov av fortlöpande kontakt till mötes. Men det fordras naturligtvis en god vilja. Om det nu emellertid kräves en verkligt påkostande självövertvinnelse från exempelvis statsministerns sida att samla representanter för regeringspartierna till sådan fortlöpande information, kan man ju icke tvinga sig till en dylik. Då skulle jag i varje fall vilja förorda att åtminstone det ordnades så, att herrarna i regeringen inbördes kommo överens om vad som skall meddelas riksdagspartierna och respektive ledare. Som det nu är, torde det finnas skäl att säga, att informationen kan bli en smula ojämnt fördelad på de olika partierna. På ett eller annat sätt bör samarbetet mellan regeringen och riksdagen rationaliseras, så mycket är säkert.

Detta blir icke mindre nödvändigt och angeläget, därför att parallellt med den nu av mig påtalade utvecklingen skönjer man ansatser till en annan, nämligen en viss »avparlamentarisering» i fråga om ärendenas behandling på tidigaste stadium. Jag ställer alldeles utanför detta resonemang frågan om lämpligheten eller olämpligheten av riksdagsledamöter såsom sakkunniga i utredningar. Däremot har det i detta sammanhang betydelse att själva tidsförhållandena på viktiga områden göra det omöjligt att bedriva arbetet med ärendenas beredning på alldeles samma sätt som förr. Genom det för vårt land ganska säregna förhållandet, som knappast haft direkt motsvarighet i något annat land, tillförsäkrades riksdagen från början till slut ett stort faktiskt inflytande på skeendet. Detta skedde genom att i regel ledamöter i riksdagen utsågos till stort antal bland de sakkunniga utredarna, och att dessa principiellt togos från olika partier. Härigenom möjliggjordes en naturlig kontakt mellan statsmakterna, som i allt väsentligt varit välgörande. Man förstår ju, att alltid en och annan departementschef i olika regeringar, som tidvis känt de egna krafterna svälla, tyckt, att det kunde vara obehvämt med denna form för ärendenas beredning. Men det fanns och finns mycken fördel att hämta ur en dylik arbetsmetod. Framför allt var denna beredningsmetod ett ofantligt viktigt led i riksdagens prövning av ärendena, även när de förelågo i form av propositioner.

Svar på interpellation. (Forts.)

På det viktigaste området — eller åtminstone ett av de allra viktigaste — och därtill ett område där riksdagens intresse av ålder varit i hög grad koncentrerat, har riksdagens medverkan på beredningsstadiet blivit omöjliggjord eller i hög grad försvårad. Jag syftar på riksförsvaret. Detta rör icke regeringen för, och vad jag nu sagt är så till vida intet klander mot regeringen. Det bör emellertid kunna begripas, om man påstår, att det är i hög grad betänkligt, att riksdagen får sig förelagt det ena förslaget efter det andra, vilkas ekonomiska konsekvenser äro oerhört stora, och som riksdagen skall på några få dagar behandla utan att det faktiskt är möjligt att på det sätt, riksdagen borde göra, penetrera desammas sakliga innehåll. Då sakavgörandet emellertid icke kan läderas eller förskjutas, därför att riksentresset icke tillåter något uppskov, blir det så mycket angelägnare att man försöker trygga riksdagens prövningsrätt på något annat sätt. Det är icke möjligt att på fri hand teckna ett förslag till dylik parlamentarisk prövning i god tid, men även härvidlag gäller, att finns vilja så finns väg. Dock, ett exempel. Det får icke tagas för mer än vad det är, ty det är icke något slutligt förslag utan endast ett diskussionsinlägg. Jag skulle kunna tänka mig att man låter parlamentariska delegationer följa resultaten av expertundersökningarna på riksförsvarets område och därigenom få den nödiga förtrogenheten — åtminstone en större förtrogenhet än nu — med utvecklingen på detta område. Det bör icke döljas, att både i riksdagen och ute i landet finnas tecken till oro med anledning av de ekonomiska konsekvenserna i detta sammanhang. Åtminstone borde det finnas intresse för att objektivt dryfta möjligheten att skapa lämpliga former för ett intimare samarbete härutinnan mellan regeringen och riksdagen. Beträffande försörjningsfrågorna är det bättre ställt med det parlamentariska inflytandet.

Ofantligt mycket mera skulle här kunna anföras, men jag nöjer mig med vad nu sagts. Kritiken mot regeringen är icke förestavad av annan önskan än den att främja det demokratiska statskicketes sunda utveckling och effektivitet — något som rimligtvis måste ligga regeringen om hjärtat — men denna effektivitet tryggas bäst genom intimt samarbete mellan regering och riksdag.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Jag uppfattade herr Osterströms anförande närmast såsom ett försök att någon gång komma fram till något mera bestämt i den förvirrade diskussion, som länge har ägt rum om förhållandet mellan regering och riksdag, och till vars förvirring kanske också en del av riksdagens ledamöter har bidragit. Jag säger ett försök och jag vill gärna uppmuntra herr Osterström att fortsätta att tänka, ty hittills måste jag erkänna, att resultatet synes mig ha blivit mycket magert. För min del har jag länge väntat på några preciseringar av problemställningen.

Vi kunna utan vidare utrangera allt tal om bristande god vilja, ty det finns god vilja från regeringens sida. Jag har upprepade gånger förklarat, att jag står till förfogande för information, och jag har i mitt tal i dag konstaterat, att regeringens ledamöter aldrig ha visat någon ovilja att lämna svar på frågor och upplysningar i allmänna debatter.

Om det alltså finns god vilja, är frågan den, hur denna goda vilja skall komma till uttryck. Det är ju ganska naturligt, att umgänget mellan regeringen och partierna under en samlingsregering får en i viss mån annan form än under andra förhållanden. Innan samlingsregeringen bildades — det har herr Osterström tydligen icke observerat — förekommo regelbundna sammankomster, icke med representanter endast för regeringspartierna utan med representanter för alla partier. Jag vill minnas, att det var på onsdagsmorgnarna, som vi sammanträffade med partiernas ordförande och vice ordförande i båda kamrarna, varvid jag eller någon annan ledamot av regeringen meddelade de upplysningar, som vi kunde meddela, om vad som hade skett under den gångna

Svar på interpellation. (Forts.)

veckan. Sedan alla partiordförandena hade flyttat in i regeringen, blev den information, som avsåg att hålla de utanför regeringen stående partierna i kontakt med vad som skedde, givetvis icke nödvändig på samma sätt som tidigare. De partier, som tidigare stått utanför, kunde ju nu få sina informationer genom sina representanter i regeringen.

Jag skall emellertid icke uppehålla mig vid hur detta förhållande kan verka utan skall komma över till själva kardinalfrågan. På den punkten tror jag det fanns ett fel i herr Österströms tänkande. I varje fall stod det icke riktigt i överensstämmelse med det resultat, som han kom till. Vad han gjorde gällande och vad man i allmänhet gör gällande är, att riksdagen skall sättas i tillfälle att yttra sig. Om det är någon mening i det, betyder det, att detta skall ske i plenum. Herr Österströms tankegång var emellertid en annan. Han ville, att jag skulle återgå till det tidigare systemet, d. v. s. sammanträda med de personer, som fungera såsom ersättare för de partiledare, som jag tidigare sammanträffade med. Jag har för min del ingenting emot det. Jag skall gärna träffa herr Österström jämte andra representanter för partierna en gång i veckan för att tala om precis vad jag vet. Men ha vi därmed hunnit längre i fråga om riksdagens ställning? Ligger det icke med den utveckling, som herr Österström här har skildrat rörande de representanter, som komma in i regeringen, rent av en fara för att man fortfarande begränsar den krets, som man informerar? Här kommer herr Österström och får veta vad som har hänt och så går det med honom som med många andra: han tänker icke på att andra också vilja veta något. Herr Österströms metod har då icke hjälpt upp riksdagens ställning utåt.

Då ha vi nästa steg, nämligen att informera riksdagsgrupperna. På den punkten vill jag påstå, att det har väl knappast någonsin förekommit så mycken information inför riksdagsgrupperna som under den senaste tiden. Anslag om gruppmöten förekomma ganska tätt. Det har icke heller gått till bara på det sättet, att varje regeringsledamot har gått till sitt parti och lämnat informationer, utan det har också förekommit, exempelvis i ett mycket viktigt fall på sista tiden, att samme regeringsledamot har lämnat samtliga grupper information. Vid andra tillfällen, då man av utrikespolitiska skäl icke velat ha en offentlig debatt och icke velat väcka uppeende genom att kalla riksdagen till hemligt sammanträde, har man också använt utvägen att informera grupperna. Jag tror, att det är den väg, på vilken man enklast och bäst kan hålla riksdagens ledamöter underrättade om vad som försiggår, om man icke skall inskränka sig till att enbart informera utrikesnämnden. I alla dessa fall gäller emellertid givetvis, att de, som önska bli informerade, också skola komma till de sammankomster, där informationen lämnas.

Jag tror alltså, att om man beaktar vad som skett skall man komma till det resultatet, att riksdagen är mycket väl informerad. Vi komma emellertid nu till slutledet, vilket är information av kamrarna i sittande plenum. Det gäller alltså därvidlag att utreda, om ordningen är god eller dålig och om den kan göras bättre. Det är ju på denna punkt, som man egentligen sätter in sin kritik. Man vill, att riksdagen skall få information och beredas tillfälle till diskussion. Riksdagen skall på det sättet demonstrera sin delaktighet i vad som sker. Även på den punkten finner jag anspråken mycket befogade. Riksdagen har rätt att få alla de informationer, som kunna ges, och det är bara bra i den mån man kan göra riksdagen mera uppmärksam på allmänhetens synpunkt, ty det är ett mycket viktigt intresse, att riksdagen omfattas av folkets omtanke. Härvidlag finnas väsentligen tre vägar.

Den första är de allmänna debatter, som föras antingen såsom remissdebatter eller i anknytning till ärenden, som skola avgöras. Den andra är fråge- och interpellationsvägen. Jag tror, att vem som helst, som undersöker för-

Svar på interpellation. (Forts.)

hållandet, nog skall finna, att frågeinstitutet och interpellationsinstitutet utnyttjas mera än de tidigare ha gjorts. Även här står regeringen alltid till tjänst. Man synes emellertid ha fått någon dunkel föreställning om att det är regeringen, som skall taga initiativet icke blott genom att framlägga propositioner utan även genom att då och då komma med meddelanden. Jag är för min del icke så övertygad om att det skulle vara till riksdagens fördel, om man kunde säga, att riksdagen sitter bara och lyssnar på de meddelanden, som regeringen behagar lämna, och den har själv intet initiativ. Det är nog ganska viktigt, om riksdagen skall visa sin livaktighet, att det kommer till uttryck däri, att riksdagen då och då kallar fram regeringen. Därvidlag har, såsom jag redan påpekat i mitt interpellationssvar i dag, riksdagen stora möjligheter till initiativ. Om man försummar dem, bör man gå in i sin kammar och gråta en skvätt och icke klaga offentligt över att ingen annan tänkt på att man möjligen kunde ha tänkt sig att förfara annorlunda.

Det finnes givetvis den möjligheten, att regeringen utan samband med en interpellation eller en proposition anmäler till riksdagen, att nu önskar regeringen lämna ett meddelande. Detta har ju förekommit. Det fördes länge en diskussion om det var konstitutionellt riktigt. Vi ha i vår grundlag en bestämmelse, som möjliggör för Kungl. Maj:t att besluta att ge riksdagen vissa meddelanden inför slutna dörrar, men vi ha ingenting i vår konstitution, som anvisar utvägen för regeringen att när som helst endast anmäla till talmanen, att någon av dess ledamöter önskar framträda. Vi ha emellertid skapat en praxis härvidlag, som under de senare åren börjat tillämpas. Den tillämpades någon gång redan under förra kriget. Denna praxis har också använts så, att regeringen i samband med en regeringsombildning, som ju icke inträffat så ofta nu för tiden, i kamrarna avgivit en deklARATION. Liknande har också hänt i utrikespolitiska frågor, och det kan naturligtvis också hända i inrikespolitiska frågor, utan samband med regeringsombildning.

Det är väl närmast fråga om när vi också skola använda den formen, att regeringens ledamöter anmäla, att de vilja framträda inför kamrarna. För min del skulle jag gärna vilja ha ett exempel på ett sådant lämpligt ögonblick, som vi ha försummat. Man har sagt, att vi kunde ha gjort det beträffande frågan om folkförsörjningen. Jag kan icke se det. Jag skulle icke tro, att det varit möjligt att med verklig behållning kunna ge riksdagen en redogörelse, motsvarande den jag har lämnat i dag, så mycket tidigare. De uppgifter, som man härvidlag väsentligen måste basera denna redogörelse på, äro så pass färska, att man icke skulle ha gjort riksdagen någon verklig tjänst genom en tidigare lämnad information. Det skulle tidigare ha varit svårt att säga så mycket, som blivit sagt i dag.

Icke skola vi emellertid tvista om huruvida regeringen skall anmäla, att den önskar ge en sådan redogörelse, eller om en riksdagsledamot skall begära att få en sådan redogörelse. Samarbetet är ju så gott mellan regering och riksdag, att när herr Skoglund tänkte tvinga fram mig, så kom han upp och frågade mig, om jag tyckte det var lämpligt. Jag svarade, att visst är det lämpligt och jag skall gärna besvara en interpellation. En annan gång kanske vi inom regeringen tycka, att vi ha en sak, som vi vilja upplysa om, och det händer då ganska ofta, att vi helt enkelt ber någon att fråga om det och det, varigenom vi få tillfälle att upplysa om det vi vilja. Det är en god utväg, och jag skulle icke tro, att vi ha mycket att vinna på en ordning, genom vilken man så att säga försätter riksdagen i den känslan, att den alltid skall sitta och vänta på att regeringen kommer med informationer. Skall riksdagen spela en roll, skall den också använda sina initiativmöjligheter.

Det enda uppslag som framkommit i dag är, att statsministern skall möta

Svar på interpellation. (Forts.)

herr Österström, herr Svensson i Grönvik, herr Gränebo, herr Åkerberg, herr Vougt o. s. v. en gång i veckan. Gärna för mig, men icke löser detta problemet, och om problemet är så litet, förstår jag icke det myckna bråket. Jag tror, att i stället för en diskussion sådan som man hittills har fört och som måste ge allmänheten det intrycket, att regeringen försöker undantränga riksdagen och att riksdagen icke kan hävda sig, vore det för vår parlamentarisms skull bättre, att man verkligen undersökte vad det är, som har förekommit, och därefter lade fram bristerna för att få dem rättade. Om herr Österström och andra i tidningar och riksdag stå och klaga och icke själva kunna komma med förslag till någon mera praktisk ordning, så ökar han icke riksdagens anseende utan hjälper till att nå ett resultat, som han icke vill komma till, nämligen att sänka riksdagens anseende ute bland folket.

Herr andre vice talmannen **Österström**, som nu erhöll ordet för kort genmäle anförde: Herr talman! Jag sade i mitt förra anförande, att man naturligtvis icke kan truga statsministern till att lämna bättre information, och det i hög grad otillfredsställande svar, som herr statsministern nu lämnat, visar ju också, att herr statsministern är allvarligt obenägen att resonera om ett annat och rimligare förhållande. Det räcker nämligen enligt min mening icke med de informationer, som riksdagsgrupperna hittills ha fått. Statsministern försökte göra det en liten smula dramatiskt genom att påpeka, att — som jag tror det var — herr försvarsministern helt nyligen hade varit hos partigrupperna för att lämna meddelande i en utomordentligt viktig fråga. Jag är icke säker på att försvarsministern var hos folkpartiet, men jag tror mig förstå vilket spörsmål herr statsministern snuddade vid. Var den frågan emellertid icke då redan avgjord, herr statsminister?

De redliga ansträngningarna att tolka mitt anförande till det sämsta tyder i alla fall på att herr statsministern förstår, att det finns skäl till ett visst missnöje i riksdagen. Det är nämligen icke för herr Österströms nyfikenhets skull, som herr statsministern behöver överväga att kalla representanter för partierna till överläggningar. Jag trodde för min del, att det låg så till, att genom gemensamma överläggningar inför statsministern skulle det bli möjligt att ge regeringen goda och lojala råd om var och när den borde framträda även inför riksdagen.

Försöket att göra hela herr Österströms inlägg till en strävan att skaffa information åt honom personligen, det hade jag, herr statsminister, icke väntat mig.

Härpå yttrade:

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Jag gjorde icke detta till någon fråga om att informera herr Österström utan talade om informationer till de fungerande partiledarna och sade, att jag kände mig ganska tveksam, om man därigenom skulle uppnå så mycket bättre resultat. Jag begärde emellertid ordet just därför att jag nu fick ett exempel på hur man behandlar dessa problem. Jag talade om den information, som försvarsministern hade lämnat till grupperna, och jag fann nu, att denna händelse tydligen hade gått herr Österström alldeles förbi. Det gällde en mycket viktigare fråga än den han antydde, ty det avsåg frågan om våra inkallelser och dispositionerna av våra försvarskrafter under denna tid. Denna information lämnades till samtliga riksdagsgrupper och var av sådant slag att upplysningarna icke kunde lämnas offentligt.

I den andra frågan, rörande flygplanstillverkning, som nu föreligger för

Svar på interpellation. (Forts.)

riksdagen i form av en proposition, har information skett genom olika regeringsledamöter. Saken var icke avgjord på annat sätt än att regeringen intagit en viss ståndpunkt. Herr Österström kan väl icke mena, att regeringen skall komma till riksdagsgrupperna utan att veta vad den vill? I grupperna skulle man ju genast fråga vad det är regeringen vill. Å andra sidan ha vi emellertid här ett exempel på att när det gäller en stor fråga, anser regeringen icke det vara tillräckligt att bara lägga fram en proposition utan vill också informera riksdagsgrupperna på förhand.

Herr Pettersson i Hällbacken: Herr talman! Statsministerns redogörelse för hur regeringen ser på försörjningsproblemet och statsrådet Erikssons tidigare informationer i samma ämne visa, huru regeringen — såsom sig bör — följer denna fråga med största uppmärksamhet och är beredd att vidtaga alla de åtgärder, som utvecklingen på detta område och förhållandena i övrigt påkallar.

Ömsorgen om höjande av livsmedelsproduktionen inom landet är jämte försvarsproblemet dagens och morgondagens viktigaste inrikespolitiska fråga. Av synnerlig vikt är jämväl, att livsmedelspriserna hållas inom rimliga gränser, så att den fattigare befolkningen och de mindre inkomsttagarna kunna köpa livsmedel till för dem överkomliga priser. Detta är en samfällid och enkel önskan, men även ett krav, som går till Kungen fram. Förhållandet på livsmedelsområdet i våra grannländer och ute i Europa pekar på att vi äro hänvisade till vårt lands egen produktion av livsmedel för vår försörjning. Den uppgörelse, som träffats med jordbrukarna, var framsynt och klok. Den tidiga ransoneringen och fastställandet av maximipris för viktigare livsmedel ha stäckt hamstrings- och gulaschormens skadliga framfart, som ömsar skinn efter förhållandena. Årets dåliga skördeutbyte ger ett varsel om huru beroende vi äro av nästa års skörd och huru svåra förhållandena kunna bliva, därest denna skörd blir lika dålig som årets. Regering och riksdag måste därför bl. a. tillse, att under nästa sommar ingen odlad jord får vanhävdas. Det som våra förfäder med svett och möda ha uppodlat får ej ligga för fädot, då general Hunger bultar på rikets portar. Det är ett oavvisligt krav, att intet eftersättes i dessa tider, då det gäller livsmedelsförsörjningen. Vi böra komma ihåg, att magen och de goda nerverna äro världens herrar. För att ernå största möjliga resultat för vår livsmedelsförsörjning måste alla goda krafter och befolkningslager medverka. Vi böra liksom Frödings fattiga munk i Skara »räcka varandra handen för att hjälpa över till den andra stranden».

Herr Liedberg: Herr talman! Hans excellens nämnde, bland annat, att våra bensintillgångar antogos icke kunna räcka mer än för att tillgodose vissa allmänna behov. Detta uttalande jämte excellensens berörande av de svårigheter, som det ökade behovet av gengaskol föranledde, ge mig anledning att beröra det alldeles nyligen utfärdade förbudet för att utan licens från bränslekommissionen kola brännved till gengaskol. Det är fullt förståeligt, att en sådan situation kan inträffa, att en reglering av kolningen bör vidtagas, om det kan anses nödvändigt med hänsyn till den allmänna bränslesituationen. I förbigående kan man fråga sig, om något dylikt också är eller anses bli nödvändigt, när det gäller produktionen av gengasved. Det vore önskvärt, om man därvidlag så snart som möjligt fick reda på hur det ligger till. Nu är det emellertid så, att man sedan snart ett år tillbaka på det allra livligaste animerat såväl industrierna att producera som allmänheten att lägga sig till med gengasaggregat av alla olika sorter för att därmed täcka viktiga transport- och dragkraftsbehov. Om det nu är så att förbud utfärdats mot kolning,

Svar på interpellation. (Forts.)

vilket innebär, att dylik kolning endast får ske mot licens, får man väl också förutsätta, att man också kan få att räkna med en viss ransonering av den gengasved, som verkligen blir kolad. Det förefaller mig, som om det vore nödigt att så snart som möjligt skapa klarhet på den punkten, så att de, som redan skaffat sig gengasaggregat, verkligen få en uppfattning om i vad mån det blir möjligt att skaffa det nya bränslet. Detsamma gäller även de människor, som fortfarande ämna skaffa sig ett aggregat — om detta nu är önskvärt, vilket jag håller för troligt, ifall utvecklingen fortsätter, nämligen att övergå till gengas, när bensinen tryter. Då får man icke stoppa upp den tendensen genom att ställa människorna inför en så stor ovisshet, att de, å ena sidan, måste räkna med en ganska stor investering, men, å andra sidan, överhuvud taget icke veta, huruvida denna investering kommer att tjäna något förnuftigt ändamål. Jag menar alltså, att det är synnerligen önskvärt, att klarhet så snart som möjligt skapas i fråga om den beräknade verkliga tillgången på gengaskol och även på gengasved samt vad statsmakterna därvidlag ämna tillåta till konsumtion.

Hans excellens berörde också i förbigående den mellan regeringen och jordbrukets organisationer träffade överenskommelsen samt uttalade den förhoppningen, att denna överenskommelse skulle medföra icke blott att produktionen upprätthölls utan också att denna produktion verkligen levererades. Jag tror, att hans excellens kan vara lugn för att den ärliga viljan och det ärliga uppsåtet härvidlag finns bland jordbrukarna. Jag vill bara erinra om att överenskommelsen innebär, att statsmakterna ha sina åtaganden, nämligen att inte bara på jordbrukets område utan också på andra områden inom vårt näringsliv åstadkomma den stabilisering av priser och omkostnader, utan vilken det stora syftet med denna överenskommelse säkerligen blir förfelat.

Herr Skoglund: Herr talman! Jag tänkte egentligen inte deltaga i den diskussion, som ägt rum mellan herr Österström och statsministern, men vid närmare eftertanke har jag funnit lämpligt att yttra några ord.

Jag förstår att det var både nödvändigt och klokt att vid låt oss säga den här tiden förra året, när kriget mellan Finland och Ryssland brutit ut och vi befunno oss i ett utrikespolitiskt mycket farligt tidsläge, statsministern kallade på oppositionspartiernas representanter och ville med dem ha överläggningar och informera dem om utrikespolitiskt ömtåliga ting. Sedan dess har samlingsregeringen kommit till, och — det var det, herr talman, jag skulle vilja säga — sedan samlingsregeringen bildats och vi från vårt håll ha ett par representanter i regeringen, ha vi icke saknat förbindelse med och informationer ifrån regeringen, och i den mån dessa vid något tillfälle ha glömts av eller varit otillfredsställande har högerns riksdagsgrupp ingalunda varit blygare än den gjort sig påmind.

För min del tror jag inte det skulle vara mycket att vinna på, om vare sig herr Österström, undertecknad eller herr Vougt skulle börja springa alltför ofta i kanslihusets trappor. Men det hindrar icke att regeringen också skall komma ihåg, att den bör behandla riksdagen på ett sådant sätt att den får veta det mesta möjliga. Det ligger mycket i vad statsministern yttrade vid den remissdebatt, som ägde rum, när denna urtima riksdag började sitt arbete. Då sade statsministern, att riksdagen är ju regeringens underlag och regeringen hämtar genom riksdagen sin auktoritet.

Jag menar alltså, herr talman, att jag godkänner statsministerns resonemang om att riksdagen själv bör visa initiativ och ha skyldigheter. *Jag betraktar min interpellation här i dag som ett sådant initiativ från riksdagens sida, och jag har fått statsministerns svar.* Det vore dock önskvärt att vi i fortsättning-

Svar på interpellation. (Forts.)

en litet till mans beakta statsministerns löfte och inte glömma bort att fråga om både det ena och det andra, och jag hoppas att man då icke vare sig från statsministerns eller övriga statsråds sida visar upp någon förvånad min, utan beredvilligt lämnar de uppgifter som gå att lämna.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Jag kan inte underlåta att göra några kommentarer till statsministerns mycket intressanta redogörelse för försörjningsläget. Tyvärr måste jag lägga denna kommentar mycket polemiskt.

Statsministern säger, att orsaken till att vi ställts inför stora svårigheter är främst den blockad, som stänger vår handel med västmakterna, plus den missväxt, som jordbruket drabbats av detta år. Båda dessa omständigheter äro naturligtvis mycket betydelsefulla. Det är emellertid ganska egendomligt, att statsministern här inför riksdagen vid denna tidpunkt anför som en förmildrande omständighet för att man felbedömt utvecklingen, att man inte hade vid storkrigets utbrott trott på en blockad, som skulle avstänga handeln med de transatlantiska länderna. Jag tror emellertid inte, att den anledning han angivit täcker hela sanningen. Han refererar, att han vid storkrigets utbrott i ett offentligt anförande förklarat, att vi hade två års förråd av brödsäd. Men så kom drygt ett halvt år därefter blockaden. Mer än ett halvt år har handeln med de transatlantiska länderna varit fri. Så tvingas man plötsligt att införa ransonering på brödsäd! Vad är anledningen till denna ransonering? Man hade ännu inte vid den tidpunkten samma besked om missväxtens omfattning som man har i dag, men alldeles oavsett detta betyder ju förråd för två år, att man inte under vanliga förhållanden skulle varit tvingad att införa ransonering på en så pass tidig tidpunkt. Det tvingades man emellertid att göra. Det tyder på, att antingen har regeringen, när den i fjol höst avgav sin deklaration att beredskapen är god, fullständigt felbedömt läget, eller också har regeringen vidtagit dispositioner efter storkrigets utbrott, som framtungit de senare ransoneringarna och det bekymmersamma försörjningsläge, som vi faktiskt befinna oss i. Den frågan gick inte statsministern in på. Jag vill ju för min del säga, att han gärna kunde ha sagt ut att anledningen till att svårigheterna redan blivit så stora är egentligen den politik, som regeringen har fört gentemot utlandet. Jag tänker framför allt på den olycksaliga Ålands-politiken med de konsekvenser som den fick. Jag tänker på den svenska exporten av livsmedel, som ägt rum till Finland. Jag tänker det är det som är huvudorsaken till en hel del av de inskränkningar, som ha måst vidtagas under den senaste tiden. Så sent som i oktober månad exporterade Sverige smör. Medan vi redan hade brist på smör genomfördes en export av betydande smörkvantiteter, en export, som man visserligen har försökt bortförklara och ge en massa mer eller mindre underliga förklaringar till men som uppenbarligen har ägt rum och som måste skapa missnöje hos folket.

Härtill kommer, att misstron mot försörjningspolitiken i mycket stor utsträckning grundas på rena inkompetensfall, som påvisats i olika saker, exempelvis när man genomförde fläskransoneringen. Man hade ju bara behövt fråga en vanlig enkel husmoder, så skulle hon ha kunnat ge vederbörande krisorgan besked om att man inte kan jämställa benfritt fläsk och benfläsk, men inte ens en sådan skillnad var man god till att upptäcka, när man införde fläskkort, utan fastställde samma ransoneringskvantitet för benigt fläsk som för benfritt. Eller margarinpolitiken! Det är ju ändå ett monument över inkompetensen, när man sätter igång margarintilldelning och fastställer ett margarinpris, som ligger så obetydligt under smörpriset, att det

Svar på interpellation. (Forts.)

är klart att folk inte alls bryr sig om att köpa margarin under sådana omständigheter!

Åtskilliga sådana exempel kunna anföras på inkompetens hos krisorganen, en hjälplöshet vid genomförandet av hushållningsåtgärder, som måste skapa en mycket stark misstro ute i landet. Jag går emellertid inte så långt att jag vill göra denna inkompetens till det väsentliga draget i krisorganens arbete. Tvärtom tror jag att dessa krisorgan äro mycket kompetenta men på sitt sätt, nämligen i en riktning, som kommer att visa sig i högsta grad äventyrlig för folkförsörjningen. I en interpellation, som min partikamrat Linderot riktat till statsministern i första kammaren, tar han upp frågan om krisorganens sammansättning. Han visar, hur alla de större företagen i detta land äro representerade med sina chefer eller deras närmaste män i dessa krisorgan. Han exemplifierar fem krisorgan, som sortera under folkhushållningsministern, nämligen industrikommissionen, livsmedelskommissionen, priskontrollnämnden, bränslekommissionen och handelskommissionen. Han visar, att dessa krisorgan, som utgöras av 194 personer, bestå av 70 direktörer, överdirektörer och generaldirektörer, 15 disponenter och förvaltare, 31 ingenjörer, 8 överstar, majorer, kaptener och friherrar, 11 professorer, 6 hovrättsfiskaler, hovrättsassessorer, hovrättsråd och kommerseråd, 3 docenter, 2 godsägare, 5 jägmästare, 4 doktorer, 6 fruar och fröknar, 1 vardera av redaktör, handlande, landshövding, hemmansägare, affärschef, konsul, inspektris, inspektör, lektor, mantalsintendent, statsagronom, agronom, statskonsulent, målarmästare, byggmästare, juris kandidat, assessor, kamrer, byråchef, handelsråd och föreståndare, 5 riksdagsmän, 3 fackförbundsordförande, 1 funktionär från L. O. samt 3 lantbrukare.

Detta är säkert ganska typiskt för hur man sammansatt dessa krisorgan. Men dessa krisorgan ha erhållit en ofantlig makt, en makt, som användes på ett sätt, som åtminstone jag anser kommer att äventyra folkförsörjningen. Tag här priskontrollnämndens verksamhet! Statsministern gav nyss den mycket intressanta uppgiften, att priskontrollnämnden egentligen inte befattar sig med frågan om livsmedelspriserna. Den har sysslats med frågan om priserna framför allt på produktionsvaror. Ja, vilka äro intresserade av att ha priserna på produktionsvaror så billiga som möjligt? Det är inte svårt att räkna ut. Deras intressen tillgodoses med dessa krisorgan, men konsumenternas intresse att priserna inte skola stiga i höjden alltför mycket befattar sig tydligen inte priskontrollnämnden med. Men detta är ju för närvarande en fundamental fråga. Här har trots alla dessa krisorgan ägt rum en väsentlig stegring av levnadsomkostnaderna. Det blir allt svårare och bittrare för de små inkomstagarna och för de inkomstlösa att klara sig, att överhuvud taget existera, såsom det för närvarande sker. Det är den ena sidan av saken.

Den andra sidan av saken är den, att här sker det en bestämd inriktning av produktionen och folkhushållningen, som måste få mycket ödeläggande konsekvenser. En del älskar att uttrycka det på det sättet, att vi äro tvungna att gå till litet sämre klädda, att äta litet sämre och mindre, därför att vi behöva så och så många kanoner, men man kan med lika stort fog uttrycka saken på det här sättet, att man genomför här en omläggning av produktionen från framställning av konsumtionsvaror till framställning av produktionsmedel och framställning av krigsmaterial. Men vad blir konsekvensen av denna inriktning? Det är ju påtagligt, att staten kan inte någon längre tid vara marknad för den nya produktion, som väller fram. Se exempelvis på textilindustrin! De första kristecknen äro fullt skönjbara. Och varför? Jo, därför att staten börjat fylla sitt behov av uniformer. Det är betecknande, att som ett resultat av denna politik är det främst framställningen av konsumtionsvaror, som nu visar en verk-

Svar på interpellation. (Forts.)

ligt allvarlig, oroväckande nedgång. Med andra ord, man frambesvärjer här med denna politik en ekonomisk kris, som kommer att få de mest ödeläggande verkningar för hela folkhushållningen och framför allt för de fattiga i landet.

Det går ju under sådana förhållanden att vädja till solidariteten. Jag tror inte att det finns någon i vårt land, som inte begriper att det måste bli särskilda svårigheter under en sådan här tid och som inte är beredd att ta hänsyn till dessa svårigheter. Men å andra sidan driver man medvetet en kurs, som ökar svårigheterna och framför allt svårigheterna för de fattiga, och frammanar en ekonomisk kris — för att nu inte tala om den statsbankrutt, som förr eller senare måste bli aktuell, om man skall fortsätta att ösa ut pengar så här. Då man gör det är det inte riktigt att stämpla missnöjet med en sådan politik som illojalitet eller osolidaritet. Och detta missnöje växer. Det är redan betydande — för all del, ännu klarar regeringen det, det betvivlar jag inte alls — men det är en realitet att missnöje finns ute hos folkets djupa lager.

Till slut har det här blivit en diskussion — jag vet inte hur jag skall karakterisera den — en diskussion egentligen om graden av den officiella politikens mörkläggning. Man genomför ju ganska systematiskt mörkläggning av utrikespolitiken. De som tidigare ha rasat mot den hemliga diplomatin bedriva nu den mest målmedvetna hemliga diplomati. I dag har det här klarlagts, att en motsvarande hemlig diplomati faktiskt också äger rum på inrikespolitikens område. Det är så, att här ha de fyra stora partierna förenat sig till ett block, en koalition. De ha en regering, som är sammansatt av representanter för dessa fyra partier, och det ligger i sakens egen natur att dessa partier i huvudsak måste vara eniga eller äro eniga om regeringens dispositioner. Jag vänder mig inte mot att de erhålla informationer, men jag efterlyser de skäl som motivera, att man ger informationer åt de partier, som stödjade regeringen, men inte ger informationer åt det parti, det enda — låt vara att det är litet — som står i opposition. Det är i varje fall inte demokrati. Man har inlett en diskussion om demokratin och dess förpliktelser. Jag erinrar om att finansministern för väl en månad sedan i ett anförande i Malmö inför den socialdemokratiska arbetarkommunen därstädes gick in på frågan om vissa konsekvenser av den nuvarande ekonomiska politiken. Han sade där, att det finns de som äro rädda för denna ekonomiska politik därför att den praktiseras i Tyskland, men, tillägger finansministern, så stora revolutionära skakningar, som ägt rum där, böra ju inte befria oss från förpliktelsen att lära, där det finns något att lära därifrån, och finansministern menade att det fanns faktiskt något att lära på det ekonomiska området. Han överskattar absolut dessa lärdomar, men det är en sak för sig. Jag konstaterar bara att han drog en slutsats, som jag kort och gott skulle kunna uttrycka så, att det finns med denna ekonomiska politik en fara för att den politiska demokratin sätts på spel. Det är naturligtvis alldeles riktigt.

På ett tidigare stadium, när det ännu rådde fri konkurrens på det ekonomiska området, hade kapitalismen också intresse av att det fanns flera partier och att det rådde en viss konkurrens på det politiska området. Nu ha monopolen tagit överhanden i ekonomin. Deras styrka illustreras inte minst av den officiella ekonomiska krispolitiken, och den måste ju — det har ju visat sig i flera länder — leda till den konsekvensen att man strävar efter monopol också på det politiska området. Det var detta finansministern var inne på i detta sitt anförande om konsekvenserna av den nuvarande ekonomiska politiken. Men hans anförande utmynnade egentligen i detsamma som statsministerns här i dag, det nämligen att vi kunna bevara de demokratiska friheterna allenast om vi visa ett tillräckligt mått av lojalitet och solidaritet med den politik, som man genomför.

Det är märkligt, att man här efter statsministerns redogörelse över det

Svar på interpellation. (Forts.)

allmänna försörjningsläget kommit in på att diskutera frågan om riksdagens ställning gentemot regeringen och om demokratin överhuvud taget. Jag tolkar detta som ett uttryck för att man har på känn, att dessa frågor ha ett samband och att det kan bli katastrofalt, därest man icke i tid ser till att rätta till vissa förhållanden. Jag menar, att regeringen redan nu bör taga under omprövning vissa åtgärder av dessa krisorgan, taga under omprövning deras sammansättning och även taga under omprövning frågan om att verkligen hejda den nuvarande prisstegringen, ty den är allvarlig. Regeringen bör därtill se till, att det blir en ransonering på sådana varor på vilka det råder knapphet eller på vilka man kan förutse att det kommer att råda knapphet inom den närmaste tiden. Ty gör man icke detta utan låter det gå som det för närvarande går, så bli de fattiga lidande därpå. Det var dessa synpunkter jag ville anföra i detta sammanhang.

Herr talman, det var dessa kommentarer som jag ville göra i anledning av den i övrigt mycket intressanta och mycket upplysande redogörelse som statsministern gav. Jag instämmer i vad han sagt, att läget icke är katastrofalt, men jag anser, att det kan bli katastrofalt, därest man icke i tid ser till att rätta till vissa förhållanden. Jag menar, att regeringen redan nu bör taga under omprövning vissa åtgärder av dessa krisorgan, taga under omprövning deras sammansättning och även taga under omprövning frågan om att verkligen hejda den nuvarande prisstegringen, ty den är allvarlig. Regeringen bör därtill se till, att det blir en ransonering på sådana varor på vilka det råder knapphet eller på vilka man kan förutse att det kommer att råda knapphet inom den närmaste tiden. Ty gör man icke detta utan låter det gå som det för närvarande går, så bli de fattiga lidande därpå. Det var dessa synpunkter jag ville anföra i detta sammanhang.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Det är särskilt en sak som här icke bör stå obemött, och det är herr Hagbergs tal om felbedömning av försörjningsläget i början av krisen.

Herr Hagberg gjorde sig skyldig till en missuppfattning, redan när han sade, att vi icke räknat med blockaden. Det står uttryckligen i mitt svar, att vi räknade med den, men att man hade ingen anledning att tro, att den skulle bli så fullständig. Beträffande den bedömning av läget för två år framåt som här åberopats, så har det faktiskt gått så som jag sagt. Det har gått $1\frac{1}{4}$ år, och av mitt anförande framgår alldeles tydligt, att vi trots den dåliga skörden äro väl försörjda under de två år det kunde gälla. Hade vi fått en normal skörd i år eller en god skörd, så skulle vi antagligen närmast haft bekymmer för hur vi skulle placera det överskott som då ytterligare uppkommit. Jag har alltså icke sagt något som numera icke håller streck. Beträffande exporten har det tidigare lämnats upplysningar. Det tjänar ingenting till att upprepa dem, om herr Hagberg icke vill taga reda på vad som sagts. Jag kan därvidlag hänvisa till den kommuniké som livsmedelskommissionen utgav, jag tror det var den 22 november.

Ett annat misstag som herr Hagberg gjorde sig skyldig till var, att jag skulle sagt, att priskontrollnämnden icke sysslar med priserna på livsmedel. Det är klart, att den gör det, och det framgår av mitt anförande. Men kontrollen har i första hand, och det ha vi ansett riktigt, inriktat sig på priserna på produktionsvaror.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Jag tror icke, att skillnaden är så stor mellan den framställning jag givit och den tillrättaläggning som statsministern har gjort, ty jag tolkar hans uttalande om blockaden så, att man icke hade räknat med att den skulle bli en verklig fara för folkförsörjningen. Men nu blev den det. Han erkände själv, att man icke räknat med att den skulle bli så allvarlig, genomgripande och omfattande. Jag tror därför, att skillnaden är mycket liten mellan statsministerns framställning och den tolkning av hans uttalande som jag gav.

Vad sedan beträffar talet om att det snart gått två år, så kräver ju även det

Svar på interpellation. (Forts.)

en kommentar. Om jag fattade statsministerns redogörelse rätt, så framhöll han, att han i sitt tal vid krigsutbrottet hade sagt, att vi hade två års förråd av brödsäd. Då säger statsministern, att nu ha dessa två år nästan gått, och det är uteslutande på grund av den dåliga skörden i år som vi varit tvungna att genomföra en ransonering. Annars skulle vi haft överflöd och inte vetat, var vi skulle göra av överskottet. Men vi ha väl fått någon skörd sedan förra hösten? Vi fingo väl 1939 års skörd? Resultatet av den var icke klart, när statsministern höll sitt tal, men det var ju ingen dålig skörd. Då återstår bara, att vi fått en dålig skörd i år, vilken, om jag fattade statsministern rätt, motsvarar ungefär 75 procent av den normala förbrukningen. Jag kan icke med bästa vilja i världen under sådana förhållanden dra någon annan slutsats, än att då det påståtts, att vi haft förråd av brödsäd för två år, och vi ett halvår efteråt tvingas att införa ransonering, därför att vi se fram mot en brödsädsbrist, måste det ha skett någon felbedömning från regeringens sida vid den första förklaringens avgivande eller också måste det varit något slags export. Statsministern ville icke här gå in på frågan om vad som hade exporterats. Jag vill till den kommuniké han talade om — jag förmodar att det var den som rörde smöret — säga, att där äro ju uppgifterna ändå litet skiftande. Här lämnades exempelvis en förklaring av medlemmen av livsmedelskommissionen fru Nordgren, som inför en fackförening förklarade, att om vi skulle vara riktigt uppriktiga, så var det smör som exporterades till Finland svenskt, d. v. s. svenskt i den meningen, att Sverige hade köpt detsamma och att det berodde på den svenska regeringens fria vilja, om den ville exportera det vidare till Finland. Därmed anser jag, att frågan är långt ifrån klar. Detta uttalande visar emellertid, att det i verkligheten gällt en export av smör som regeringen kunde ha ställt till det svenska folkhushållets förfogande. I så fall hade vi icke behövt ha en sådan knapphet på smörmarknaden som vi haft.

I fråga om priskontrollnämnden tolkade jag statsministerns uttalande så, att den viktigaste uppgiften för den varit att kontrollera och begränsa priserna på produktionsvaror. Jag utgick icke ifrån att den helt och hållet ignorerat prisbildningen på konsumtionsvaror, livsmedel exempelvis, men det var motiverat att av den förklaring, som statsministern själv gav, dra den slutsatsen, att priskontrollnämnden hade i huvudsak inriktat sig på en priskontroll i fråga om produktionsvaror. Skulle det nu icke vara så, utgör ju ändå det faktum, att priserna ha stigit så väsentligt, ett argument för påståendet, att priskontrollnämnden icke haft förmåga att verkligen genomföra en begränsning av prisstegringen på andra produkter.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! För att avliva den där myten om två års förråd vill jag ännu en gång påpeka, att mitt meddelande innehöll, dels att vi fått ett överskott av 1938 års skörd som möjliggjort en uppläggningslager, dels att 1939 års skörd gav förhoppning om att reserverna skulle kunna ytterligare väsentligt ökas. Jag har aldrig sagt, att detta lager var tillräckligt för två års försörjning. Detta skulle betytt att jag utgått ifrån att hela den skörd, som kom under tiden, icke skulle behöva användas. Vad jag har räknat med är, att vi med reserverna plus våra skördar skulle vara fullkomligt tryggade. Mitt uttalande kan också utläsas så, att jag ansåg, att vi för lång tid framåt skulle vara tämligen väl försörjda på detta område. Om de upplysningar, som nu föreligga rörande arealens utökning för nästa år, hålla streck, så kommer det också att visa sig, att vi icke behöva komma i några verkliga svårigheter, vilket ytterligare bestyrkes därav att vi, enligt den upplysning jag lämnat i dag, trots den dåliga skörden icke använda hela

Svar på interpellation. (Forts.)

vår reserv av brödsäd, utan att vi av de 400,000 ton som vi ha i lager enligt beräkning spara icke mindre än 150,000 ton för framtida behov.

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

§ 3.

Föredrogs ett från första kammaren överlämnat protokollsutdrag, nr 191, med inbjudan till andra kammaren att förena sig med första kammaren i dess beslut, att andra särskilda utskottet skulle behandla Kungl. Maj:ts propositioner: nr 75, angående avtal rörande leverans av flygmateriel till staten; nr 76, angående ekonomiskt stöd åt den som lidit förlust i anledning av vissa åtgärder som vidtagits för militära ändamål; och nr 77, angående anslag till anläggningar för utnyttjande av vissa staten tillhöriga malmfyndigheter m. m.; ävensom de ytterligare framställningar, som kunde komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i dessa ämnen eller andra i oskiljaktigt sammanhang därmed stående frågor.

Denna inbjudan blev av andra kammaren antagen.

§ 4.

Föredrogs Kungl. Maj:ts proposition, nr 75, angående avtal rörande leverans av flygmateriel till staten.

Därvid yttrade

Herr Osberg: Herr talman! Jag måste vid denna remiss uttala en farhåga för att den utökning av flygplanstillverkningen, som är föreslagen i denna proposition, kommer att läggas i monopolistiska händer. Någon ljusning av denna fråga innebär dock statsrådets uttalande, att det bör övervägas, huruvida icke kommersiell och industriell sakkunskap för framtiden bör vara i ökad grad och mer permanent företrädd inom den militära förvaltningsverksamheten än som hittills varit fallet.

Nu hoppas jag verkligen, att den flygmateriel som skall tillverkas blir sådan, att det visar sig, att man beaktat de rön som gjorts under det nu pågående kriget. Tager man hänsyn härtill, måste åt tillverkningen av höjdflygplan beredas stort utrymme i den kommande fabrikationen. Jag vill uttala den förhoppningen, att vederbörande utskott, som kommer att behandla denna fråga, icke kommer att ge efter på denna punkt. Skall den svenska nationen offra dessa oerhört stora summor, då är det väl ändock icke mer än rätt, och då fordrar folket, att man tillverkar sådan materiel som har betydelse och icke sådan som har mindre värde. Om utskottet följer denna hänvisning och ser efter, hurudan utvecklingen varit på flygvapnets område, tror jag, att det kommer att bli en lycklig lösning av frågan.

Man har talat om att vårt land har svårt att åstadkomma dessa nyheter, men jag vädjar till alla som känna det svenska folket, om det är dessa farhågor som lagt hinder i vägen eller de monopolistiska tendenser, som försökt utnyttja situationen.

Emellertid hoppas jag, herr talman, att denna fråga kommer att sakligt prövas och att man tränger in i förhållandena och kommer fram till ett resultat, som kan tillfredsställa dem som skola betala denna flygplanstillverkning.

Vidare anfördes ej. Propositionen hänvisades genast till andra särskilda utskottet. Till utskottet skulle jämväl överlämnas det i anledning av propositionen inom kammaren nu avgivna yttrandet.

Härefter föredrogos och remitterades genast till andra särskilda utskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 76, angående ekonomiskt stöd åt den som lidit förlust i anledning av vissa åtgärder som vidtagits för militära ändamål; och

nr 77, angående anslag till anläggningar för utnyttjande av vissa staten tillhöriga malmfyndigheter m. m.

§ 5.

Föredrogs och hänvisades till andra särskilda utskottet den på kammarens bord liggande motionen nr 46 av herrar *Senander* och *Brädefors*.

§ 6.

Anslag till
främjande av
bostadsbygg-
gande på
landsbygden
m. m.

Föredrogs andra särskilda utskottets utlåtande, nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till främjande av bostadsbyggande på landsbygden m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde

Herr **Hansson** i Vännäsby: Herr talman! Det är enligt min mening icke annat än gott att säga om det förslag som här föreligger. Det innebär, som kammarens ledamöter väl känna till, en utökning och komplettering av nu förefintliga bestämmelser i vad avser lån och bidrag till bostadsförbättringar på landsbygden. Det innebär en utökning så tillvida, att det är meningen att bereda dem som äro i behov därav även bidrag för inmontering av elektrisk belysning inomhus.

Läget i fråga om belysning för hem och hushåll i de avlägsnaste trakterna på landsbygden är naturligtvis för närvarande ganska ömkligt. Man behöver icke ha någon särskild fantasi för att kunna tänka sig in i detta förhållande. I varje hem har man bestyr och sysslor som skola skötas. Särskilt om man har kreatur att se till, är det synnerligen besvärligt att i en sådan situation kunna klara ens de nödvändigaste göromålen. Man blir naturligtvis mycket handfallen, och givetvis bli sysslorna utförda på ett primitivt sätt, när man har det så ställt i fråga om belysningen.

Denna riksdag har ju nyligen bifallit det i Kungl. Maj:ts proposition nr 43 till denna riksdag framlagda förslag som avsåg att bereda större bidrag till anordnande av kraftcentraler, varigenom man i allmänhet fått möjlighet att komma i åtnjutande av elektrisk belysning. Det är också möjligt att därigenom få bidrag till högspänningsledning och till organisationer som sträva efter att åstadkomma förbättringar på detta område ur ekonomisk synpunkt. Den utökning av bidragsmöjligheterna som här nu föreslås måste man hälsa med tillfredsställelse, men man får likväl icke bortse ifrån de ökade anslag som krävas för att åstadkomma denna utökning av statens stöd.

I den fråga som föreligger ha jag och några kamrater här i kammaren kommit till den uppfattningen, att det anslag som nu begäres för här ifrågavarande ändamål skulle, med hänsyn till den brist som råder på detta område, komma att bli alldeles otillräckligt. Det är en ganska ömmande synpunkt här. Om det kommer att gå så, som vi påstått i motionen, så blir läget det, att även om regeringen längre fram, möjligen under den lagtima riksdagen, kommer med nya äskanden om anslag för detta ändamål, så komma vederbörande icke att få någon nytta därav under nu rådande mörka årstid, jag menar under denna vinter. Det hade därför enligt min mening varit önskligt, att man fullföljt det anslagsäskande som framställdes av statens egnahemsstyrelse. Det förelig-

Anslag till främjande av bostadsbyggande på landsbygden m. m. (Forts.)
ger ju ingen inventering, ingen statistik över vad som exakt kommer att behövas. Det hela är grundat på gjorda beräkningar och antaganden.

Jag kan nämna, att i mitt län har genom länsstyrelsens försorg gjorts en inventering av behovet i detta avseende, och där har den gjorda utredningen visat, att i ungefär 22 % av de hem och bostäder som finnas inom länet saknas ifrågakommande belysningsmöjligheter. Det upplyses därvid också, att en sådan bekvämlighet, en sådan fördel, som den elektriska belysningen innebär, givetvis icke kan komma alla till godo. Många bo så avlägset, att det skulle uppstå sådana kostnader för införande av denna belysning, att man icke rimligen kan begära det. Utredningen ger dock vid handen, att av de ungefär 12,000 hushåll, som nu sakna ifrågakommande bekvämlighet, är det cirka 4,000 som äro i den belägenheten, att de skulle kunna komma i åtnjutande av de föreslagna sociala hjälpåtgärderna. Man kan kanske utgå ifrån denna beräkning och tänka sig, att läget är någorlunda enahanda i andra län. Det kan ju hända, att mitt län är mera glest befolkat än länen i övrigt och att de brister som där råda framträda tydligare och i större omfattning än inom andra områden. Men jag dristar påstå, att när vi till slut komma underfund med, hur mycket som här behöves, skall det visa sig att behovet är mycket större än vad man nu förhandsvis sökt räkna sig till. Det var därför vi motionärer ville få utskottet att taga hänsyn till de speciella förhållandena i de olika trakterna. Nu har utskottet icke tagit någon hänsyn därtill utan föreslagit det anslagsbelopp, som Kungl. Maj:t begärt. Jag skall emellertid, herr talmän, icke av den anledningen framställa något yrkande. Det är kanske bäst att låta sig nöja. Men mycket sannolikt är att frågan mycket snart återkommer. Vad vi befarat i vår motion kommer då säkerligen också att besanna sig.

Utöver detta skulle jag vilja kraftigt understryka ett par synpunkter. Den ena förekommer i slutet av vår motion på de sista raderna, där vi hemställa, att de stödåtgärder, som ifrågakomma, genomföras med största möjliga skyndsamt, så att de så snart som möjligt måtte komma dem till godo, som behöva denna hjälp. Därtill vill jag säga, att hjälpen vid sidan av stödåtgärderna bör komma snarast möjligt och redan under innevarande vintersäsong. Om byråkratism och varjehanda ovidkommande synpunkter få breda ut sig i denna sak i alltför stor utsträckning, kan det hända, att de, som behöva hjälp, få kämpa sig igenom denna mödosamma årstid utan hjälp. Stödåtgärderna kanske rent av icke kunna sättas i gång förrän fram på våren, då vi stå inför en sådan årstid, att man icke är i behov av denna hjälp.

Dessutom vill jag ytterligare framhålla, att det kan tänkas, att i dessa vidsträckta områden finnas personer, som på grund av sin ekonomiska belägenhet icke äro i behov av dessa hjälpåtgärder. De ha t. ex. av ren snålhet uraktlåtligt skaffa sig dessa bekvämligheter och komma kanske nu att söka utnyttja situationen och genom att simulera att egna medel fattas eller på annat sätt komma i åtnjutande av bidrag, till vilka de ej äro berättigade på grund av att de ha egna medel till förfogande. Säkerligen komma sådana fall att visa sig. Jag vill understryka, att det bör noga ses till, att de, som av liknoidhet eller snålhet tidigare försummat ordna den här saken och nu möjligen komma att söka få del av hjälpen, icke få del av denna hjälpåtgärd, som är avsedd för dem, som äro i verkligt behov därav.

I detta anförande, varunder herr förste vice talmannen övertog ledningen av kammarens förhandlingar, instämde herr *Eriksson* i Frågsta.

Vidare yttrades ej. Kammaren biföll vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

§ 7.

*Förslag till
lag om straff
för sabotage
m. m.*

Föredrogs tredje särskilda utskottets utlåtande, nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om straff för sabotage m. m.

Genom en den 1 november 1940 dagtecknad, till tredje särskilda utskottet hänvisad proposition, nr 55, hade Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag om straff för sabotage;

2) lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 14 oktober 1939 (nr 724) om särskilda tvångsmedel vid utredning rörande brott som avses i 8 eller 19 kap. strafflagen m. m.; samt

3) lag om ändrad lydelse av 2 § lagen den 9 januari 1940 (nr 3) om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m.

Utskottet hemställde, att riksdagen, med förklarande att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i de genom förevarande proposition framlagda lagförslagen, måtte för sin del antaga av utskottet framlagda lagförslag.

Lagen om straff för sabotage skulle enligt Kungl. Maj:ts och utskottets förslag hava följande lydelse:

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

Lag

om straff för sabotage.

Häri genom förordnas som följer:

1 §.

Den som förstör eller skadar anläggning eller inrättning, som är av betydelse för försvaret, förvaltningen eller folkförsörjningen, eller föremål, som är avsett för försvaret eller för sådan anläggning eller inrättning,

eller vid tillverkning, leverans, förvaring eller forsling av sådant föremål åstadkommer fel hos föremålet eller föranleder dröjsmål med dess avlämnande,

eller eljest förhindrar eller försvårar användandet av anläggning, inrättning eller föremål, som nyss nämnts,

eller gör annat därmed jämförligt sabotage,

och som därigenom åstadkommer fara för att försvaret eller folkförsörjningen lider allvarligt men eller för att förvaltningen eller den allmänna ordningen allvarligt störes,

dömes till straffarbete i högst sex år eller fängelse.

Den som, med uppsåt att skada försvaret eller folkförsörjningen eller störa förvaltningen eller den allmänna ordningen,

förstör eller skadar anläggning, inrättning eller föremål, som är av betydelse för försvaret, folkförsörjningen eller förvaltningen,

eller vid tillverkning, leverans, förvaring eller forsling av sådant föremål åstadkommer fel hos föremålet eller föranleder dröjsmål med dess avlämnande,

eller eljest förhindrar eller försvårar användandet av anläggning, inrättning eller föremål, som nyss nämnts,

eller gör annat därmed jämförligt sabotage,

dömes till straffarbete i högst tio år. Äro omständigheterna synnerligen mildrande, må till fängelse dömas.

Förslag till lag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

2 §.

Förövas gärning, som i 1 § sägs, av oaktsamhet, dömes den skyldige till fängelse eller dagsböter.

3 §.

Har någon gjort försök till brott, varom i 1 § förmäles, dömes högst till straffarbete i fem år.

4 §.

Har stämpling till brott, varom i 1 § förmäles, blivit gjord, då skall, där gärningen ej kommit till sådant brott eller försök därtill, den som deltagit i stämplingen straffas högst med straffarbete i fyra år.

Samma lag vare i fråga om den som genom uppmaning eller annorledes söker förmå annan till brott, varom i 1 § förmäles, eller som eljest träder i samverkan med andra eller i förbindelse med främmande makt eller med någon, som handlar i sådan makts intresse, för att förbereda, möjliggöra eller underlätta dylikt brott.

Där någon för ändamål som sist sagts tillverkar, anskaffar, förvarar eller eljest tager befattning med sprängämne eller annat för brottets utförande avsett hjälpmedel, vare ock lag samma. Har han av egen drift förstört hjälpmedlet eller eljest gjort det obrukbart, vare från straff fri.

5 §.

Har i fall, som omförmälts i 1, 3 eller 4 §, den brottslige för brottets utförande övat våld å person eller hot om omedelbar användning av sådant våld eller har han mot någon som lagligen sökt å bar gärning gripa honom övat våld eller hot som nyss sagts, dömes till straffarbete intill två år utöver den eljest för brottet bestämda högsta strafftiden.

6 §.

Vad förut i denna lag är stadgat skall icke äga tillämpning, där gärningen enligt allmänna strafflagen eller strafflagen för krigsmakten är belagd med strängare straff.

7 §.

Vad någon, som är förfallen till ansvar för brott, varom i 1, 3, 4 eller 5 § förmäles, för brottet mottagit eller dess värde skall vara till kronan förverkat. Föremål, som begagnats såsom hjälpmedel för utförande av sådant

2 §.

Har någon gjort försök till brott, varom i 1 § förmäles, dömes högst till straffarbete i åtta år.

3 §.

Har stämpling till brott, varom i 1 § förmäles, blivit gjord, då skall, där gärningen ej kommit till sådant brott eller försök därtill, den som deltagit i stämplingen straffas högst med straffarbete i sex år.

4 §.

Har i fall, som omförmälts i 1, 2 eller 3 §, den brottslige för brottets utförande övat våld å person eller hot om omedelbar användning av sådant våld eller har han mot någon som lagligen sökt å bar gärning gripa honom övat våld eller hot som nyss sagts, dömes till straffarbete intill två år utöver den eljest för brottet bestämda högsta strafftiden.

5 §.

6 §.

Vad någon, som är förfallen till ansvar för brott, varom i 1, 2, 3 eller 4 § förmäles, för brottet mottagit eller dess värde skall vara till kronan förverkat. Föremål, som begagnats såsom hjälpmedel för utförande av sådant

*Förslag till lag om straff för sabotage m. m. (Forts.)**(Kungl. Maj:ts förslag:)**(Utskottets förslag:)*

brott eller varit avsett därtill, må ock förklaras förverkat till kronan, evad till ansvar dömes eller ej.

Vad sålunda föreskrivits skall även gälla, om brottet på grund av stadgandet i 6 § bestraffas enligt allmänna strafflagen eller strafflagen för krigsmakten.

brott eller varit avsett därtill, må ock förklaras förverkat till kronan, evad till ansvar dömes eller ej.

Vad sålunda föreskrivits skall även gälla, om brottet på grund av stadgandet i 5 § bestraffas enligt allmänna strafflagen eller strafflagen för krigsmakten.

8 §.

Till sabotage enligt denna lag skall icke hänföras vidtagande av eller deltagande i arbetsinställelse eller annan därmed jämförlig stridsåtgärd, som vidtages med anledning av arbetstvist eller i syfte att främja egna ekonomiska intressen, samt ej heller uppmaning till sådan åtgärd.

9 §.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan.

7 §.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling, och gäller till och med den 31 mars 1942. I fråga om sådant under nämnda tid begånget brott, som i lagen avses, skall vad där är stadgat äga tillämpning även efter det lagen i övrigt upphört att gälla.

Reservation hade avgivits av herrar *Strand, Sten* och *Olsson* i Mellerud, vilka hemställt, att riksdagen måtte för sin del antaga de av utskottet framlagda lagförslagen med den ändring beträffande förslaget till lag om straff för sabotage, att 7 § i utskottets förslag skulle erhålla beteckningen 8 § samt att såsom 7 § skulle intagas följande bestämmelse:

»Denna lag äger icke tillämpning i fråga om arbetsinställelse eller annan därmed jämförlig stridsåtgärd, som vidtages allenast med anledning av arbetstvist eller enbart i syfte att främja närings- eller yrkesintressen.»

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Westman**: Herr talman! Den proposition, som nu ligger på riksdagens bord, har tillkommit efter en framställning av den senaste lagtima riksdagen på förslag av dess första lagutskott, vari begärdes en lagstiftning i det ämne, som behandlas i propositionen.

Denna proposition har nu i allt väsentligt tillstyrkts av tredje särskilda utskottet. Jag kan icke annat än i det stora hela känna mig tillfredsställd med den behandling, som propositionen fått i utskottet. Det är sant, att utskottet företagit några omformuleringar av de bestämmelser, som föreslagits i propositionen, men dessa äro icke av den karaktär, att jag anser mig nödsakad göra några starkare invändningar däremot. Jag skulle i stället vilja fästa kammarens uppmärksamhet vid något, som icke förekommer i utskottsmajoritetens ut-

Förslag till lag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

låtande, och det är 8 § i Kungl. Maj:ts förslag, vilken saknar motsvarighet i utskottets förslag till lag.

Den ståndpunkt, som utskottet härvid har intagit, måste ses mot den bakgrunden, att utskottet omformulerat den första paragrafen i lagförslaget. Utskottet har föreslagit, att i den första paragrafen skall i beskrivningen på sabotage uttryckligen framhållas, att gärningen skall ha skett med uppsåt att skada eller störa de samhällsviktiga intressen, som lagen avser att skydda. I den kungl. propositionen har däremot icke i brottsbeskrivningen utsagts, att gärningen skall ha skett uppsåtligt. Härvid har i propositionen vid lagtextens avfattande endast följts det skrivsätt, som numera är det vanliga vid avfattandet av straffrättsliga lagregler. Man utgår därifrån, att det för brottslighet skall förutsättas uppsåt, därest icke annat uttryckligen har blivit angivet. Således förutsättes i propositionen lika väl som i utskottets förslag att uppsåt förelegat. Det har för övrigt uttryckligen framhållits av föredragande departementschefen i motiveringen till propositionen, där det säges: »I fråga om gärningsmannens uppsåt ha de sakkunniga anfört, att för straffbarhet enligt 1 § kräves att gärningsmannen på det sätt som i allmänhet kräves för uppsåt insett att gärningen kan ha den effekt som lagrummet förutsätter. Det torde icke vara erforderligt att meddela uttrycklig föreskrift härom.» Således är det fullkomligt tydligt, att propositionen sakligt sett står på samma ståndpunkt som utskottet gör. Det föreligger endast en formell avvikelse. Utskottet har skrivit ut, att det fordras uppsåt, vilket man, som sagt, i nyare lagstiftning på straffrättens område icke brukar göra. Det är nu emellertid fråga om en provisorisk lagstiftning. Såsom framhållits i t. f. departementschefens anförande är det meningen, att detta lagstiftningsområde skall bli föremål för omarbetning i samband med den allmänna revision av strafflagen, som försigår och är avsedd att fortsätta. Vid det tillfället får man se till att skrivningen blir i överensstämmelse med vad som allmänt tillämpas vid den sammanhängande framställning av vår straffrätt, som man vill nå fram till.

Det är i samband med denna ändring i 1 §, som utskottet föreslagit, att 8 § i Kungl. Maj:ts förslag skulle utgå. I denna paragraf stadgas, att till sabotage i lagens mening icke skall anses vidtagande av eller deltagande i arbetsinställelse eller annan därmed jämförlig stridsåtgärd, som vidtages med anledning av arbetstvist eller i syfte att främja egna ekonomiska intressen, samt ej heller uppmaning till sådan åtgärd. Denna paragraf i propositionen motsvaras av den bestämmelse, som reservanterna i utskottet föreslå skola insättas i lagen som en 7 §. Det förhåller sig så, att det, såväl när det gäller propositionens som utskottets förslag, ur sakkliga synpunkter icke är alldeles nödvändigt att en sådan paragraf insättes. Den tillsattes i propositionen i tydlighetens intresse för att det icke skulle uppstå någon tvekan bland allmänheten och ej heller bland domarna om det område, som lagen täcker och vad som ligger utanför densamma. Det kan aldrig vara något fel, att man är tydlig.

För min del hyser jag icke någon oro för att ett intagande i lagen av en paragraf av innehåll, som jag angivit, skulle kunna föranleda några falska slutsatser *e contrario*.

Jag tror ej heller, att man kan anse att denna skrivning i lagen skall kunna anses vara en betänklig skönhetsfläck. Jag vill erinra om, att denna paragraf fanns i propositionen, när propositionen blev lagrådsgranskad, utan att lagrådets ledamöter, som bevakade de tekniska synpunkterna, ansågo det möta några betänkligheter mot att ha denna paragraf i lagen. Jag har förut framhållit, att 8 § är lika behövlig enligt propositionen som enligt utskottets utlåtande. Kammaren kan alltså utgå ifrån, att det ej heller skulle möta några tekniska betänkligheter att foga denna paragraf till utskottets förslag till lag.

Förslag till lag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

Som sagt, för min del anser jag, att det finnes övervägande skäl för att kammaren följer reservanterna. Av mitt anförande torde framgå, att jag icke anser detta vara en stor fråga. Det är icke en fråga av verklig reell innebörd, det är uteslutande en fråga, hur långt man bör gå i tydlighetens intresse.

Herr Lindqvist: Herr talman! Jag har låtit anteckna mig för ordet efter reservanten från denna kammare, herr Olsson i Mellerud. Denna reservant vill emellertid tydligen dröja tills jag talat, detta på grund av att statsrådet var uppe och talade först. Det kan nu synas litet ovanligt, att en representant för utskottsmajoriteten börjar debatten. Jag vet inte, om reservanten möjligen tänkt, att andra kammaren till följd av det beslut, som fattats i första kammaren — den kammaren godkände med 59 röster mot 35 utskottets förslag — bör fatta samma beslut som första kammaren. I så fall ha vi samma uppfattning, ty även jag anser, att andra kammaren bör bifalla utskottets förslag.

Herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet yttrade, att vad vi nu tvista om icke är en stor fråga, utan mera en lämplighetsfråga. Såvitt jag kunde förstå, ville dock icke justitieministern — om man nu skall ha en 8 § — hålla på regeringsförslagets formulering till den paragrafen, utan han ansåg, att man mycket väl skulle kunna godtaga den formulering reservanterna givit åt motsvarande paragraf.

Justitieministern sade vidare, att det icke kan betecknas som någon skönhetsfläck i lagen att ha den i regeringsförslaget upptagna 8 §. Härtill vill jag säga, att den skönhetsfläcken blir dock mindre stötande — enligt min uppfattning åtminstone — om paragrafen blir formulerad så, som reservanterna gjort, än om den kungl. propositionens formulering av densamma användes. Jag kan icke dela hans uppfattning, att det icke var en mycket betänkelig skönhetsfläck så som den var skriven.

Jag skall emellertid, ehuru det är en mycket svår juridisk fråga, säga några ord härom som talesman för utskottsmajoriteten.

Utskottet och reservanterna äro ense om att de normala stridsåtgärderna på arbetsmarknaden icke skola falla under den föreslagna sabotagelagen. Skillnaden mellan ståndpunkterna är allenast den, att utskottet anser att de nämnda åtgärderna icke falla under utskottets sabotagebegrepp i 1 §, under det att reservanterna vilja ha ett uttryckligt undantag i en särskild paragraf i lagen. Det bör understrykas, att det alltså föreligger enighet i sak och att meningskiljaktigheten är av formell, närmast lagteknisk natur. Det är givetvis svårt att i riksdagens kammare föra någon fruktbringande diskussion om en dylik lagteknisk fråga, då man här kommer in på flera spörsmål av mycket teoretisk karaktär, men så mycket kan till en början sägas, att reservanterna icke kunna hämta något stöd för sin mening från straffrättsexperten i detta ärende, professor Bergendal. Han förklarar, att den ifrågavarande paragrafen endast är ett förtydligande och att den obestriddigen ur vissa synpunkter kan förefalla stötande. Professor Bergendal ifrågasätter därför att paragrafen utgår under förutsättning att spörsmålet utredes i motiveringen — alltså just den ståndpunkt utskottet intagit.

Man bör också observera, att reservanterna icke säga, att ett uttryckligt undantag i lagtexten är nödvändigt. De säga, att det kan »ifrågasättas» om icke en avgränsning bör ske också i objektivet hänseende, och att det icke »synes lämpligt» att inskränka sig till ett uttalande i motiveringen. Reservanterna förefalla alltså vara ganska tveksamma på dessa punkter. De vilja icke direkt påstå, att under utskottets formulering av 1 § skulle falla även de normala stridsåtgärderna på arbetsmarknaden. Detta är ju också ganska förklarligt.

Förslag till lag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

Det finns nog personer, som skulle vilja kalla de normala arbetskonflikterna för sabotage. Utskottet har bestämt tagit avstånd från en sådan ståndpunkt. Desto egendomligare förefaller det, att just representanter för landsorganisationen göra sig till tolk för en mening, som måste innebära, att de normala arbetskonflikterna i och för sig falla under begreppet sabotage, så att de måste uttryckligen i lagen undantagas. Reservanternas lagtext kan rent logiskt läsas så, att de normala stridsåtgärderna utgöra »straffritt sabotage».

Ehuru skiljaktigheterna mellan utskottet och reservanterna, som ovan framhållits, i och för sig äro obetydliga, har utskottet ansett det vara betänkligt att skriva en lagtext som kan utläggas på nyssnämnda sätt. Reservanterna ha framhållit, att utskottet icke anfört några sakliga skäl mot en uttrycklig undantagsregel. När utskottet direkt utsäger, att undantaget icke är behöfligt, så måtte väl detta vara ett sakligt skäl. Det är väl snarare reservanterna, som böra förebbringa några sakliga skäl för att paragrafen är nödvändig. Det ha emellertid reservanterna icke gjort: de ha, såsom ovan framhållits, icke ens velat direkt påstå, att den är nödvändig.

Att undantagsparagrafen är onödig måste framstå även för lekmannen: Först sägs i en paragraf, att en åtgärd, som företages med visst uppsåt, är sabotage; sedan skulle man i en ny paragraf säga, att om åtgärden företages allenast i ett helt annat syfte, så är den icke straffbar. Finns det någon logik i sådant?

Reservanterna synas nu mena, att vad som står i motiveringen, kan icke spela någon roll. Mot detta kan erinras, att lagutskotten och riksdagen otaliga gånger vid tillkomsten av ett lagbud i motiveringen fastslagit en viss tolkning av detsamma. Det har för övrigt med reservanternas gillande skett på en annan punkt i 1 §, nämligen där utskottet säger, att under »folkförsörjningen» böra inrymmas även åtgärder, som rikta sig mot vår exportindustri. Vad nu beträffar arbetskonflikterna bör det ånyo framhållas, att utskottets ståndpunkt i sak fullt överensstämmer med departementschefens.

Tidigare har framhållits, att den juridiska innebörden av utskottets 1 § är svår att diskutera bland lekmän. Samtliga jurister inom utskottet ha emellertid anslutit sig till utskottsförslaget; professor Bergendal har ej motsatt sig förslaget på denna punkt, och man torde kunna förvänta, att departementschefen — om nu andra kammaren går samma väg som första kammaren — icke heller ställer sig avvisande mot ett riksdagsbeslut i sådan riktning. Därmed borde väl saken ur juridisk synpunkt kunna anses klar.

Till klargörande av den juridiska innebörden av 1 § i utskottets förslag må emellertid nämnas följande. Såsom professor Bergendal framhållit följer av allmänna straffrättsliga principer, ehuru det ej står något därom i lagtexten, att en underlåtenhetshandling icke är straffbar, om den ej är »pliktviktig» — »rättsstridig» skulle man möjligen också kunna säga. Detta innebär, att man har möjlighet och skyldighet att utesluta sådana fall, i vilka vederbörande fullföljt sina egna berättigade syften på ett sätt, som i och för sig icke är illojalt. Redan på denna grund måste de *lovliga* arbetskonflikterna falla utanför paragrafens tillämpningsområde. Reservanternas talesman har inom utskottet motiverat sitt ståndpunktstagande uteslutande med dessa *lovliga* konflikter. Det kan då förtjäna påpekas, att den av reservanterna föreslagna formuleringen omfattar även *olovliga* konflikter. Vidare kan påpekas, att något undantag för arbetskonflikter icke gjorts beträffande bestämmelsen i 8 kap. 6 § strafflagen om krigsförräderi. Mena reservanterna, att vid krig eller krigsfara *lovliga* arbetskonflikter skola bestraffas såsom krigsförräderi enligt 8:6 med minimum sex års straffarbete? Detta blir den logiska följden av reservanternas ståndpunkt beträffande den nu förevarande lagen.

Förslag till lag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

De gärningar som avses i utskottets 1 § bestämmas för det första av uppsåtet att skada riket samt för det andra av beskrivningen på gärningen: den betecknas som sabotage. När efter exemplen står »annat därmed jämförligt sabotage» så innebär det, att de straffbara gärningarna skola kunna betecknas såsom »sabotage». Det är givetvis svårt att juridiskt definiera vad som är sabotage, men om utskottet anser och i sin motivering säger, att de normala stridsåtgärderna icke äro sabotage, så bör det väl av reservanternas visas, att detta är fel. Om man läser 1 § i utskottets förslag eftertänksamt, får läsaren då verkligen det intrycket, att man här avser normala stridsåtgärder på arbetsmarknaden? Utskottet anser, att detta icke är fallet. De åtgärder som avses i 1 § äro ju åtgärder, som på ett eller annat sätt äro illojala — pliktvidriga eller rättsstridiga skulle man möjligen kunna säga — och om man, såsom reservanternas, vill draga in under uttrycket sabotage vissa i och för sig lojala och lovliga handlingar, så förlorar man alla hållpunkter på sabotagebegreppet.

En tillämpning av 1 § i utskottets förslag på normala stridsåtgärder torde stupa även på en annan omständighet nämligen kausaliteten. Enligt allmänna straffrättsliga grunder lär fordras orsakssammanhang mellan en gärning och dess effekt för att effekten skall kunna tagas i beräkning vid ett straffbuds tillämpning. Om en arbetare vägrar att arbeta för viss mindre lön och vill ha högre — det förutsättes här, att det är fråga om en i och för sig lovlig konflikt — så orsakas arbetets uteblivande icke av arbetarens ståndpunkt i och för sig utan av den omständigheten, att arbetsgivaren icke vill betala vad arbetaren fordrar, eller med andra ord: resultatet orsakas av att enighet ej kommer till stånd om lönen. Man kan här lika väl säga, att arbetsgivaren orsakat arbetsstoppet genom att han ej vill betala arbetaren den lön, som denne fordrar. Vem skall i så fall straffas; skola eventuellt båda parterna straffas? Man kan ju, när det gäller en lovlig konflikt, ej avgöra, vem som haft rätt i sin fordran. Och om man skulle straffa endast den, som gjort den så att säga handgripliga gärningen, d. v. s. arbetsnedläggelsen, kan man tänka sig följande fall: efter det att ett avtal utlupit säger arbetsgivaren, att i fortsättningen få arbetarna arbeta utan någon lön alls (eller en fullkomligt orimligt låg lön), och så nedlägga arbetarna arbetet. Då skulle väl arbetarna enligt reservanternas mening vara straffbara för sabotage enligt utskottets förslag. Detta exempel visar väl, vilken absurd mening reservanternas vilja lägga in i utskottets förslag. Skall det verkligen behövas en undantagsbestämmelse för att för reservanternas klargöra, att detta icke är meningen? Över huvud synes reservanternas ståndpunkt visa, att de själva, lättförklarligt nog, icke gjort klart för sig vad de egentligen mena med sabotage.

Detta var, herr talman, en längre utläggning än vad jag brukar hålla här från denna talarstol. Men då detta är en fråga som, även om den blir avgjord i dag, inom något år återkommer, har jag velat ha dessa synpunkter till dagens protokoll. Jag vill sluta med att säga, att innan utskottet har gått att taga slutlig ståndpunkt och utforma sitt förslag, ha vi stått i livlig kontakt med justitiedepartementet och timme efter timme suttit och gnuggat detta för att om möjligt icke taga fel. Ha vi nu tagit fel, vilket jag icke tror att vi gjort, så beror det på att vi människor, såväl jurister som lekmän, ju ha en begränsning. Men efter den debatt, som förts i denna fråga, tror jag alltjämt, att det skulle vara lyckligast, om andra kammaren i dag fattade samma beslut som första kammaren redan fattat.

Härmed ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Olsson i Mellerud: Herr talman! Den mycket väsentliga omarbetning av den kungl. propositionen, som utskottet har företagit, har utan tvekan en

Förslag till lag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

del förtjänster, framför allt ur formell synpunkt. Men det är icke otroligt, att denna omarbetning likväl har medfört åtskilliga svagheter.

Om man ser till propositionens rekvisit, så var det knutet till vissa angivna, exemplifierade handlingar, som kunde åstadkomma »fara för att försvaret eller folkförsörjningen lider allvarligt men eller för att förvaltningen eller den allmänna ordningen allvarligt störes». Utskottets brottskonstruktion lägger huvudvikten vid uppsåt att skada dessa angivna samhällsintressen, och det förefaller mig, som om det i denna konstruktion låge en del svagheter, framför allt då det gäller bevisföringen vid lagförändret av sabotörer. Detta markerade framhävande av uppsåtet i brottsrekvisitet ter sig för all del ur psykologisk synpunkt tilltalande. Jag är icke jurist och tilltror mig icke att bedöma det, men för en lekman vill det förefalla, som om man här beskurit de redan förut små möjligheterna för bevisföringen. Man får ett intryck av att en skicklig sabotör — och det är dessa som äro de farligaste — skulle ha lättare för att slinka igenom det fångstnät, som man här skapat, än med den konstruktion, som propositionen innehöll. Det är möjligt, att jag på den punkten har fel, men så ter det sig ur lekmannasynpunkt.

En ändring av rätt tvivelaktigt värde synes mig också vara uteslutningen av 2 §. Denna paragraf angav vissa lindrigare straffreaktioner, fängelse eller dagsböter, vid förövandret av gärning, som skett av oaktsamhet. I första ögonblicket förefaller det rimligt att i dylika fall icke döma till fängelse eller dagsböter, men om man vet, att i detta begrepp »oaktsamhet» ligger innesluten även grov nonchalans och grov vårdslöshet, så ter sig problemet icke så enkelt. Och jag hämtar stöd för min ståndpunkt i utredningsmannens yttrande, där han förklarar det vara mycket tveksamt, huruvida det kan vara lämpligt med en uteslutning av denna bestämmelse. Det är tydligt, att med denna förändring av lagtexten har man för lagskipningen omöjliggjort att få en sabotör lagförd, då det icke klart kan ledas i bevis, att han har haft det uppsåt, som är förutsättningen för straffbarhet. Om 2 § hade funnits kvar, hade man i ett dylikt fall haft möjlighet att straffa honom för åtminstone oaktsamhet. Detta straff för oaktsamhet är icke heller någonting nytt. Det återfinnes i den omarbetning av 8 kap. strafflagen, som vi sysslade med under lagtima riksdagen i år. Det återfinnes där i både 7 och 12 §§ sådana straffreaktioner för oaktsamhet.

Nu medger jag, att i och med att utskottet i motiveringen skriver om behovet av att fylla den lucka, som uppstått genom uteslutandet av 2 §, har utskottet tillkännagivit, att även utskottet vill någonting på denna punkt. Jag har därför till nöds gått med på detta och icke reserverat mig beträffande denna paragraf, då jag förutsätter, att vad utskottet där skrivit i motiveringen så småningom skall leda till resultat, även om man måste förutsätta, att det intill dess denna lucka blivit fylld här föreligger en svårighet för lagskipningen.

Den omdiskuterade 8 §, beträffande vilken vi varit tre reservanter inom utskottet, är ju, såsom förut påpekats, till sin väsentliga innebörd ett förtydligande. Nu har man ifrågasatt, huruvida det kan anses önskvärt och lämpligt att i en lagtext intaga en paragraf, som endast innehåller ett förtydligande. Jag skulle förstått detta resonemang, därest det hade gällt att inpassa denna lagstiftning i den allmänna strafflagen. Men så är icke fallet. Detta är en provisorisk lag av temporär karaktär, som man icke, såvitt jag kan förstå, behöver behandla lika högtidligt som när det gäller att skapa paragrafer i allmänna strafflagen. Det avgörande i denna fråga är för mig den omständigheten, huruvida detta förtydligande fyller något praktiskt ändamål. Och därvidlag kommer jag till den slutsatsen, att det knappast skulle vara riktigt att stryka denna paragraf. Den föregående talaren antydde, att reservanterna icke kunde hämta något stöd hos utredningsmannen, professor Bergendal, för sin ståndpunkt i

Förslag till lag om straff för sabotage m. m. (Forts.)
denna detalj. Detta är sant så till vida, att utredningsmannen närmast anser, att detta förtydligande varken med propositionens eller utskottets formulering strängt taget är nödvändigt, därest man i motiveringen tillfredsställande redogör för detta problem, såsom han uttrycker sig. Men det är tydligt, att om man skulle kunna gå med på utskottets skrivsätt, måste det förutsätta, att det vore fullständigt ostridigt, att de legala arbetskonflikterna vore undantagna från denna lagstiftning. Om det hade varit ostridigt, att så vore förhållandet, så hade jag för min del lojalt böjt mig och icke reserverat mig på denna punkt. Men tyvärr är så icke förhållandet; detta är icke fullt ostridigt. Denna paragraf har tillkommit på bestämd önskan av en av arbetsmarknadens stora parter. Denna part har fått sin önskan tillfredsställd såväl hos utredningsmannen som i regeringen. Och när nu utskottet efter sin omformulering kommit till det resultatet, att detta förtydligande icke skulle vara nödvändigt, så säger denna part, att den icke kan vara tillfredsställd med att förtydligandet strykes. Till samma resultat kommer också professor Bergendal, då han säger, att behovet av detta förtydligande är lika starkt i propositionen som med utskottets skrivsätt.

Jag menar alltså, att det väsentliga på denna punkt är, huruvida det står fullkomligt klart, att det med den formulering, som utskottet föreslår, icke kan uppstå några svårigheter beträffande lagens tillämpning på konflikter på arbetsmarknaden. Så är förhållandet enligt utskottets mening, men så är icke förhållandet enligt uppfattningen hos den part på arbetsmarknaden, som med bestämdhet hävdar, att detta förtydligande behövs. Och denna part sitter inne med en mycket betydande praktisk erfarenhet på detta område, varjämte den också har juridisk erfarenhet till sitt förfogande. Det är därför förklarligt, om vi reserveranter blivit litet ängsliga, när vi ställts inför att taga ställning i denna fråga och denna part säger, att behov av ett förtydligande är för handen.

Ur rent lagteknisk synpunkt kan man väl heller icke gärna säga, att detta tillägg på något sätt skulle verka störande, allra helst som det är fråga om en provisorisk lagstiftning. Om man sedan vet, att arbetslivets problem äro i hög grad skiftande både till form och innehåll, så är det en smula svårt att underkänna en erfaren och sakkunnig parts mening, att tillägget, även med utskottets formulering av 1 §, fortfarande är högeligen önskvärt. Det är i denna känsla av ovisshet vi reserveranter ha befunnit oss, när vi anslutit oss till den meningen, att detta förtydligande bör stå kvar. Vi anse, att om borttagandet därav skulle åstadkomma oro, vore det oklokt att gå in för ett sådant borttagande. Kunna vi på den punkten lugna vederbörande genom att ha förtydligandet kvar, så böra vi ha det. Såvitt jag kan se skadar det icke heller lagtextens innehåll på något sätt, att det finns där, men det undanröjer oro. Redan detta är enligt min åsikt ett skäl för att reservationen på denna punkt bör av kammaren bifallas.

Jag ber sålunda att få yrka bifall till den reservation, som är avgiven vid förevarande utskottsutlåtande.

Herr talmannen återtog under detta anförande ledningen av förhandlingarna.

Herr **Gezelius**: Herr talman! Alla äro vi ense om vad vi vilja bestraffa som sabotage. När det emellertid gällt att beskriva sabotaget såsom brott har utskottet använt en brottsbeskrivning, som avviker från den kongl. propositionen; men såsom justitieministern nyss förklarar, kan han godtaga utskottets ändring därför, att han icke i sak ser någon skillnad mellan de olika brottsbeskrivningarna.

En av orsakerna till utskottets ändring är den, att utskottet för att und-

Förslag till lag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

vika införandet av undantagsbestämmelser i en strafflag velat följa gammal, god lagteknik och giva en brottsbeskrivning, som uteslöte alla tveksamma fall. Det säges sålunda i 1 §, att »den som, med uppsåt att skada försvaret eller folkförsörjningen eller stora förvaltningen etc.», därvid övar skadegörelse, skall straffas såsom för sabotage. I detta »med uppsåt» ligger både det direkta uppsåtet och det indirekta uppsåtet; men det är uppenbart, att här kräves samma sak som enligt lagförslaget i propositionen, nämligen, att vederbörande har haft insikt om att han genom sin gärning skadade folkförsvaret, folkförsörjningen eller förvaltningen, alltså högst väsentliga samhällsintressen.

Det ligger i detta, att hans förfarande måste vara rättsstridigt. Det innebär, att varje fullföljande av legala, av samhället erkända syften icke faller under lagen, då däri icke innefattas uppsåt att skada förut angivna värden. Det förefaller som om för varje lekman och naturligtvis ännu mer för varje domare måste vara uppenbart — det bestyrkes också av herr Olssons i Mellerud tveksamhet angående bevisningssvårigheterna — att det aldrig kan tänkas ifrågakomma, att en person skulle dömas för sabotage, som icke haft insikt om och i sitt uppsåt innefattade ett skadande av väsentliga samhällsintressen. Därmed faller varje stridsåtgärd på arbetsmarknaden, som är en normal stridsåtgärd, helt utanför brottsbeskrivningen i 1 §.

Det skulle kunna tänkas, att en person under svåra tider finner, att han bör sätta samhället i gungning och därför arrangerar en konflikt på arbetsmarknaden. Har den mannen haft uppsåt att därvid direkt eller indirekt skada försvaret, förvaltningen eller folkförsörjningen, är han sabotör. Men den, som deltar i en lönekonflikt, är icke därmed sabotör varken enligt denna lags beskrivning eller, såvitt jag förstår, enligt allmän rättsuppfattning. Det är också självfallet, att en konflikt på arbetsmarknaden, som skulle röra endast en lönetvist, icke kan presumeras ha syftet att i och för sig skada försvaret, förvaltningen eller folkförsörjningen. Så långt är man fullt ense. Regeringen, justitieministern, de sakkunniga, utskottsmajoriteten och reservanterna synas eniga om att brottsbeskrivningen i § 1 är sådan, att därunder icke falla dessa normala stridsåtgärder på arbetsmarknaden.

Då säga reservanterna: Ja, men här är det nödvändigt eller åtminstone lämpligt med ett förtydligande. Detta förtydligande borde ju icke i första hand rikta sig till domstolarna, som vid tolkningen av 1 § ha att följa gängse lagregler, utan detta skulle närmast rikta sig till allmänheten och, enligt vad jag kunde förstå av herr Olsson i Mellerud, skulle det särskilt tillfredsställa närmast en part på arbetsmarknaden att få detta utsagt, att normala stridsåtgärder på arbetsmarknaden icke äro sabotage.

Justitieministern intar ståndpunkten, att det med hänsyn till lagens innebörd och tolkning är skäligen ligkiltigt att göra förtydligandet, men kan man göra det utan skada, så är det till fördel. Jag har för min del den uppfattningen, att detta undantag icke endast är olämpligt utan stötande. Jag skall i korthet motivera denna min uppfattning.

Till en början knäsatte det föreslagna undantagsstadgandet i § 7 en helt ny lagstiftningsprincip i det att man i en strafflag först lämnar en uttömmande beskrivning å ett grovt brott, för att sedan i en tillägsbestämmelse uttala, att *en* handling bland andra handlingar, som icke falla in under lagens brottsbeskrivning, icke skall anses straffbar. Att man skulle räkna upp i en lag vad som icke vore straffbart enligt samma lag synes i sig orimligt. Det kunde tänkas, att man haft någon avsikt vid sidan om: men en sådan avsikt vill jag ej förutsätta, att reservanterna haft.

Med andra ord: det är för mig omöjligt att acceptera den lagstiftnings-

Förslag till lag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

metoden, att man i en lag, där det gäller att straffbelägga ett grovt brott, gör ett speciellt undantag och säger: Detta är dock icke straffbart enligt denna lag.

Men mina betänkligheter växa, när jag ser det förslag till formulering av en 7 §, som här framlagts. Kungl. Maj:t sade på ett för mig mycket stötande sätt, att till sabotage enligt denna lag skall icke hänföras vidtagande av stridsåtgärd på arbetsmarknaden. Man ingav därmed otvivelaktigt envar den föreställningen, att en stridsåtgärd på arbetsmarknaden är sabotage, men skall ändå icke straffas enligt denna lag. Reservanterna ha stött sig på ordalagen och formulerat om paragrafen; men det sakliga innehållet är alltjämt detsamma. Man förutsätter eller i varje fall antyder, att en stridsåtgärd på arbetsmarknaden har en sådan sabotageliknande natur, att det är önskvärt, att domstolarna — ty det kan ju i själva verket icke gärna vara avsett för allmänheten — få ett förtydligande. Men då borde det räcka med ett uttalande i motiveringen.

Man förutsätter alltså, att domstolarna skulle kunna komma på den tanken att anse att en stridsåtgärd på arbetsmarknaden, i och för sig begången i legalt syfte, skulle kunna falla under brottsbeskrivningen i 1 §. Om man icke däri genom velat slå in öppna dörrar, har man genom en dylik bestämmelse uttalat, att en stridsåtgärd på arbetsmarknaden kan vara i och för sig liktydig med en gärning, som beskrives i 1 §.

Man har likaså sagt, att en dylik gärning, som dock skulle kunna innefatta insikt om att gärningen skadar så väsentliga samhällsintressen som försvaret, förvaltningen och folkförsörjningen, skulle vara straffri, om den skedde för egen vinning i form av en facklig eller därmed jämförlig stridsåtgärd.

Nu tror jag aldrig, att reservanterna velat säga detta. Men jag tror, att det ligger en stor fara i att i en lag säga, att om det här gäller facklig stridsåtgärd eller stridsåtgärd överhuvud på arbetsmarknaden skall icke detta anses som sabotage. Man inger därmed allmänheten mycket lätt den uppfattningen, att riksdagen här skulle slå vakt om en speciell grupp i samhället och därmed ifrågasätta likheten inför lagen — något som även är fullkomligt onödigt, eftersom dessa åtgärder icke falla under 1 §.

Justitieministern sade, att det var ingen risk för att man här skulle dra några slutsatser *e contrario*. Jag tror, att det är ett missbedömande av läget. Jag tror tvärtom, att man mycket snart komme att draga dessa slutsatser *e contrario*. Ser man på formuleringen av 7 §, frågar man sig: Om en enskild man skulle i samma syfte som en kollektiv enhet på arbetsmarknaden söka främja sina ekonomiska intressen genom att säga: »Jag säljer icke utan att få bättre betalning» eller »Jag arbetar icke utan att få högre lön», skulle han icke falla in under undantaget i § 7, som skulle gälla endast dels tillvaratagandet av parternas på arbetsmarknaden intressen, dels ock rena yrkes- och dylika intressen. Den enskilde företagaren skulle icke falla under detta »undantag», och han skulle i likhet med många andra säga sig: Varför har man gjort en särskild undantagsbestämmelse för de kollektiva enheterna på arbetsmarknaden i en strafflag, som behandlar ett så grovt brott som sabotage?

Ja, man frågar sig detta. Och för mig är det ganska klart, att jag icke kan vara med om en undantagsbestämmelse, som skulle sätta vissa grupper i samhället i särställning. Jag skulle icke kunna vara det, även om jag företrädde någon av dessa parter på arbetsmarknaden. Jag måste ärligt säga mig, att jag skulle icke kunna vara med om att medverka till att här blir någon tvekan om, att icke alla parter på arbetsmarknaden betrakta sina stridsåtgärder såsom fullständigt legala handlingar. Det är sålunda uppenbart, att det icke kan bli tvekan, om detta kan vara sabotage eller icke. Jag skulle icke heller vilja

Förslag till lag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

medverka till den minsta diskussion om att vi vid stiftandet av en lag om sabotage slagit vakt om en viss grupp men uteslutit andra, bland andra dessa enskilda parter, som ej innefattas i reservationen.

Jag skall icke dröja längre vid dessa frågor och icke taga upp till besvarande herr Olssons i Mellerud reflexioner beträffande bland annat 2 §, då jag förmodar, att herr Olsson i Mellerud ej kommer att ställa något yrkande på denna punkt, eftersom han icke reserverat sig därutinnan.

Herr talman! Jag ansluter mig till dem, som yrkat bifall till utskottets hemställan.

Herr **Olsson** i Mellerud erhöll ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag undrar, om ej kammarens ledamöter av den siste talarens anförande fingo visst belägg för att det är särskilt lämpligt med ett undantag, om man vill ha klarhet på denna punkt.

Vidare vill jag rätta ett missförstånd, när han sökte göra gällande, att reservanterna på något sätt skulle slå vakt om vissa gruppintressen, som skulle tillåta, att dessa grupper skulle kunna ha rätt att uppträda illojalt mot samhället. Så är ingalunda fallet. Men vi mena, att staten har redan nu i sina händer fullmakter att utöva det inflytande, som den önskar, dels genom den allmänna förfogandelagen, dels genom tjänstepliktslagen och dels genom maximiprislagen och andra lagar. Om samhället kommer i en sådan situation, att detta kräves, har samhället redan i sina händer den makt, som behöves för att det skall få sin vilja respekterad på alla håll.

Vidare anförde:

Herr **Lundstedt**: Herr talman! Enligt min mening spelar det rent *sakligt* ingen roll, om man antar reservationen eller icke. Men man kan *formellt* anföras, såvitt jag förstår, ganska viktiga skäl emot denna. Gentemot dessa skäl står å andra sidan *ett* skäl, som herr Olsson i Mellerud mycket uppehöll sig vid, nämligen landsorganisationens önskan. Det kan låta egendomligt, att en jurist är hågad att beakta en sådan synpunkt rörande en rent lagteknisk fråga. Jag tänker icke taga upp synpunkten i fråga till bedömning eller — rättare sagt — tänker icke att värdera betydelsen just i förevarande avseende av landsorganisationens önskan. Jag vill endast säga, att det naturligtvis kan tänkas sådana situationer, att en mäktig institutions i samhället särskilt framhävda intressen böra beaktas, även om de stå i strid med formella lagstiftningssynpunkter.

Jag begärde emellertid ordet för att emot reservationen påvisa avsevärda betänkligheter med hänsyn till *konsekvenserna* ur lagteknisk synpunkt. Det stadgande, som föreslagits av reservanterna, säger *intet* — jag upprepar det — säger *intet*, som ej med logisk nödvändighet följer av 1 § i utskottsförslaget. Och icke nog härmed! Det är icke så, att man behöver anstränga sin hjärna för att kunna inse detta, utan det är alldeles *uppenbart* för envar, att den situation, som utmärkes i reservationens stadgande, icke kan på något sätt komma in under 1 §.

Det är kanske lämpligt, herr talman, att erinra om reservationsstadgandets innehåll: »stridsåtgärd, som vidtages *allenast* med anledning av arbetstvist eller *enbart* i syfte att främja närings- eller yrkesintressen». Hur skulle en sådan situation kunna innefattas under den av utskottet föreslagna 1 § med dess uttryckligt betonade uppsåt att tillfoga skada å land och folk?

Saken, herr talman, kunde naturligtvis ha legat till på ett annat sätt; och den *låg*, såvitt jag förstår, till på ett helt annat sätt i propositionen. Det var

Förslag till lag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

väl en ren lapsus, förmodar jag, att justitieministern icke nämnde något därom. Ty propositionen hade ju en särskild straffparagraf för *oaktsamhet*, för vårdslöshet. Märk väl, att *det stadgandet uteslutits av utskottet*. Men är det så, att man har ett stadgande om straff för oaktsamhet, då finnes det verkligen en viss fara för, att man vid stridsåtgärd i arbetstvist skulle kunna säga t. ex. om person, som satt i gång denna, att han *borde* ha förstått, att sabotage-skada kunde uppkomma, och därigenom gjort sig förfallen till straff för oaktsamhet. Men i och med att stadgandet i fråga går bort, i och med detsamma faller all *raison d'être* för den i reservationen föreslagna paragrafen också bort.

Reservanterna synas, åtminstone delvis, ha beaktat detta. Det hörde man på herr Olsson i Mellerud. Han var fullt på det klara med, att utskottet icke hade något stadgande angående straff för oaktsamhet. Det är väl detta, som föranlett reservanterna att i stället åberopa sig på så kallat *eventuellt* uppsåt, möjligheten att döma personer på grund av *dolus eventualis* till straff för *uppsåtligt* brott.

Dolus eventualis är en sådan där konstlad konstruktion, som man sannerligen icke plägar laborera med i vanliga riksdagsdebatter. Konstruktionen har visserligen på senare tider kommit starkt i ropet, men detta har endast skett för att komma åt Torsten Kreuger. Dessa av reservanterna befarade rättegångar skola dock ej riktas mot Torsten Kreuger! Denna konstruktion om *dolus eventualis* är här absolut otänkbar. Det synes icke bara varje jurist utan varje förständig människa kunna vara ense om. Hur skulle det här vara möjligt att tala om eventuellt uppsåt? Personens inställning måste ha varit sådan, att man därifrån måste sluta, att han skulle ha handlat på samma sätt, *även* om han *vetat*, att sabotaget i fråga skulle ha blivit en nödvändig följd av handlingen. Hur skulle den domares eller den åklagares heder se ut, som ville föra en stridsåtgärd, vilken vidtages *endast* med anledning av arbetstvist och *enbart* i syfte att främja närings- eller yrkesintressen: hur skulle, säger jag, en domare eller en åklagare själsligen vara beskaffad, som tar sig till att föra ett sådant rekvisit under sabotage i ont uppsåt? Ty *dolus eventualis* har straffrättsligt samma betydelse som ont uppsåt. Så ligger saken till.

Man har tydligen en stor misstro till domstolarna i *allmänhet*. Jag har icke alls *denna* misstro till domstolarna, utan jag är fullständigt övertygad, att den befarade vantolkningen är fullständigt utesluten. Det är, som sagt, här icke fråga om att döma Torsten Kreuger.

Jag vill sedan endast göra en anmärkning eller kanske rättare ett påpekande. Jag finner det egendomligt, att reservanterna kunnat uttala sig på följande sätt visavi utskottet: »Att därvid inskränka sig till ett uttalande i motiveringen synes icke lämpligt.» Detta finner jag ingalunda fullt korrekt uttryckt. Det synes mig snarare meningslöst. Utskottet har ju icke uttalat sig för att utskottets mening skulle utgöra ett särskilt stöd för lagens tolkning, utan utskottet säger så här, efter att ha berört uppsåtsformuleringen i 1 §: »Med denna formulering falla enligt utskottets mening de förut anförda exemplen klart utanför det ifrågavarande brottets område.» Utskottet har sålunda bara åberopat sig på den självfallna konsekvensen av lagformuleringen — självfallen därför att stadgandet är så tydligt.

Herr talman! Något yrkande har jag icke anledning att framställa. Jag vet nu sannerligen inte heller, hur jag skall rösta, sedan jag genom herr Olssons i Mellerud anförande fått kännedom om, att landsorganisationen framfört vissa önskemål i frågan. Detta är ingenting att skratta åt! Landsorganisationens ståndpunktstagande har säkerligen betingats av hänsyn till arbetarnas och därmed också till folkets väl. Även om dess synpunkter här bero på

Förslag till lag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

misstag kunna de bilda en faktor, värd att beaktas, i all synnerhet när de, som här, blott mötas av *formella* betänkligheter och gälla en provisorisk lag. Jag har dock icke, herr talman, såsom jurist kunnat underlåta att framföra dessa betänkligheter med hänsyn till konsekvenserna ur lagteknisk synpunkt; konsekvenser, som kunna leda till, att man aldrig skulle kunna stifta en lag, hur klar och tydlig den än vore, utan att rada upp en massa fall, på vilka lagen *icke* vore tillämplig. Man vet faktiskt inte, var dylikt skulle sluta; det finns enligt metodens egen beskaffenhet inga gränser. Konsekvenserna kunde alltså bli gränslösa.

Herr Vougt: Herr talman! Det påstås understundom, att riksdagen är mycket osjälvständig gentemot regeringen. På sista tiden ha emellertid utskotten skäligen ofta omstöpt regeringsförslag, så att man knappt känner igen dem, när de komma från utskotten. Här föreligger otvivelaktigt ett sådant fall. Medan Kungl. Maj:t i vissa avseenden ändrat de sakkunnigas förslag, så har utskottet i sin tur tagit upp en helt ny linje, och jag måste säga, att jag som riksdagsman känner mig en liten smula orolig över att nödgas taga ställning till ett utskottsutlåtande, som innebär en så grundlig omstöpning. Till på köpet har utskottet icke varit enigt. Utskottet har infört ett alldeles nytt begrepp, nämligen uppsåt. Jag kan ju icke lägga mig i den lärda striden emellan två av kammarens jurister, som nyss låtit höra sig, herrar Gezelius och Lundstedt. Jag måste dock säga, att när jag för en stund sedan lyssnade på herr Gezelius, fick jag det intrycket, att det här vore fråga om icke blott direkt utan även indirekt uppsåt eller dolus eventualis. En person skulle hemfalla under lagens straffbestämmelser, därest han hade insikt om, att den handling, som han tänkte begå, kunde tillfoga försvaret, förvaltningen, folkförsörjningen eller t. o. m. den allmänna ordningen skada.

Jag tror, att det är ganska många kammarledamöter, som i likhet med mig känna en rätt stor osäkerhet i detta läge. För min del kommer jag att rösta för reservationen. Första kammaren har antagit utskottsförslaget. Om andra kammaren följer reservationerna, så betyder det återremiss, d. v. s. utskottet får på nytt taga saken under omprövning. Herr Gezelius var betänksam beträffande den § 7, som här föreslagits av reservationerna. Om kammaren bifaller reservationen, så betyder det ju icke, att kammaren binder sig för § 7, utan endast att kammaren genom sitt ställningstagande medverkar till, att utskottet får fundera på saken på nytt. Jag har svårt att se, att vi kunna komma ur denna svåra situation på bättre sätt. Jag vill icke uttala mig om i vad mån herr Gezelius anmärkning är berättigad. — Ett utskott, som i så hög grad har underkastat Kungl. Maj:ts förslag en omstöpning, får väl finna sig i, att vi känna oss ganska tveksamma inför resultatet av dess arbete. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Häruti instämde herrar *Jonsson* i Eskilstuna och *Cruse*.

Herr Gezelius: Herr talman! Herr Lundstedt fäste mycket stort avseende vid landsorganisationens önskan. Jag skall icke närmare diskutera den saken, men jag vill anknyta till vad herr Olsson i Mellerud anförde rörande landsorganisationens önskemål. Han framhöll, att arbetsmarknadens problem vore mycket svävande, och att det därför vore önskvärt att ha förtydligandet i § 7. Om detta är det enda motivet, så visar det, att man inom landsorganisationen har missuppfattat frågan och att herr Olsson i Mellerud också har gjort sig skyldig till en missuppfattning. Här är ju icke fråga om annat än att bestraffa den, som med uppsåt att skada rikets försvar etc., genom att handla eller un-

Förslag till lag om straff för sabotage m. m. (Forts.)

derlåta att handla, avsiktligen åstadkommer skadegörelse. Det kan ju aldrig bli tal om, att denna lag, som ju har en i högsta grad restriktiv formulering, skulle tillämpas emot annan än den, som verkligen velat begå en sabotagehandling.

Herr Vougt sade sig hysa tvekan om, vad som menades med uppsåt. Han sökte finna en motsättning mellan mig och professor Lundstedt beträffande begreppet »med uppsåt». En sådan motsättning föreligger icke. Justitieministern, utskottsmajoriteten, reservanterna, herr Lundstedt och jag äro fullt ense om, att därmed förstås ett uppsåt, direkt eller indirekt, att skada väsentliga samhällsintressen, såsom försvaret, förvaltningen eller folkförsörjningen. Den som icke haft insikt om, att hans gärning riktat sig mot dylika intressen, kan icke dömas enligt den åsyftade paragrafen.

Sedan framhöll herr Vougt, att det skulle vara mycket lämpligt, om kammaren toge reservationen. Man skulle därigenom få ärendet återremitterat till utskottet, och sedan skulle jag få mina önskemål om en omskrivning av 7 § tillgodosedda. Det är en fullkomlig missuppfattning av mitt anförande. Jag trodde, att jag tillräckligt tydligt sagt ifrån, att jag för min del icke kan förstå, hur man skall kunna använda en sådan lagstiftningsmetod, som här ifrågasatts. Om utskottet sätter sig och försöker förteckna alla de handlingar, som icke falla under brottsbeskrivningen i 1 §, så tror jag, att utskottet kommer att gå bet. Men vad mera är: vi ha ett par veckor ingående diskuterat denna fråga, som är fullkomligt fri från varje politisk aspekt. Vi ha vid en viss tidpunkt varit ense i alla avseenden. Vid det slutliga avgörandet ha samtliga ledamöter av detta stora utskott utom tre bestämt sig för det förslag, som nu framlagts av utskottet. Jag är för min del förvissad om, att utskottet icke i denna lagstiftningsfråga, som saknar varje politisk färg, kan ändra uppfattning om vad utskottet ansett riktigt.

Herr Olsson i Mellerud: Herr talman! Herr Gezelius framställde i sitt anförande ur olika synpunkter invändningar emot reservanternas § 7, och kammarens ledamöter ha kanske därav dragit den slutsatsen, att § 7 tillverkats av reservanterna. Så har icke varit fallet. Den har tillkommit på utskottets egen fabrik. När utskottet satte igång sin omarbetning av propositionen, så voro de medlemmar, som sysslade med den lagtekniska omarbetningen, på det klara med, att man borde ha en sjunde paragraf. Det fabricerades en sådan paragraf, som anpassades efter den omarbetade § 1. Jag kan icke minnas, att herr Gezelius gjorde någon saklig invändning emot den § 7, som då presenterades. Jag medger villigt, att man icke kostade mycken diskussion på saken, utan man kom överens om att stryka hela sjunde paragrafen. Paragrafen har emellertid ursprungligen tillkommit efter övervägande av samma lagskrivare, som avfattat den nya § 1, och kammaren kan därför med stort lugn taga densamma. Herr Gezelius räknade upp vissa fall, som icke skulle falla under § 1 i dess lydelse enligt utskottets förslag. Det är ju därom, vi tvista, herr Gezelius. Meningarna äro delade. Såväl jurister som andra personer med den allra största erfarenhet på detta område påstå, att saken icke är klar. Det är det, som vållat svårigheterna.

Herr Lindqvist: Herr talman! Jag uppkallades av det anförande, som hölls av herr Vougt. Jag förmodar, att han med sitt anförande avsåg att kritisera utskottets behandling av detta ärende. Det har han ju rätt att göra. Jag tycker dock, att hans kritik var ofefogad. Jag för min del har nämligen fattat mitt uppdrag som riksdagsman så, att jag icke bara har att säga ja och amen till Kungl. Maj:ts propositioner. Vi sitta här för att bilda oss en egen uppfatt-

Förslag till lag om straff för sabotage m. m. (Forts.).

ning om vad som är riktigt eller oriktigt och sedan handla därefter. Sedan veckor tillbaka har det pågått ett arbete i syfte att vidtaga en omstöpning av propositionen rörande omsättningsskatt. Jag vet icke, vilket resultat man har kommit till. Saken lär visst vara klar. Även om utskottet vidtagit en mera omfattande omstöpning än den som skett, så tror jag icke herr Vougt skulle velat påstå, att utskottet förfarit oriktigt. I nu förevarande ärende har vederbörande utskott ingått i en synnerligen noggrann granskning. Herr Vougt godkänner ju utskottets förslag, utom så tillvida som han vill ha en 7 §. Det förvånar mig, att han kan göra detta, trots att han är missbelåten med utskottets omstöpning. Justitieministern har uttalat, att en sådan paragraf som den av reservanterna föreslagna 7 § ur rent saklig synpunkt icke är behöblig. Om herr Vougt icke velat inlägga annan mening i sin kritik än att det är mycket svårt för kammaren att taga ställning till utskottets förslag, så vill jag giva honom fullkomligt rätt. Den paragraf, som här närmast diskuterats, har ju varit omstöpt flera gånger. Den sista omstöpnigen har företagits av reservanterna. Reservanternas förslag har, såvitt jag vet, icke prövats av någon juridisk myndighet. Möjligen kan det dock anses ha godtagits av justitiedepartementet, eftersom justitieministern har godkänt detsamma. Jag ber att i detta fall få erinra om, att de sakkunniga hade en formulering av paragrafen, Kungl. Maj:t hade en annan. Varken de sakkunnigas eller Kungl. Maj:ts förslag har någon här yrkat bifall till, utan det har yrkats bifall till ett av reservanterna omstuvat förslag. Jag skulle ju också kunna tala om, hur denna paragraf fått den utformning, den erhållit i reservanternas förslag, men det är onödigt. Jag är icke säker på, att det kommer att bli så lätt att här få till stånd en sammanjämkning, om kamrarna stanna i olika beslut. Det kan hända, att ingen sammanjämkning kommer till stånd, och att vi icke få någon sabotagelag vid urtima riksdagen. Det kanske icke vore farligt, om så skedde, och saken finge tagas upp på nytt vid lagtima riksdagen.

Emellertid vill jag säga ett par ord med anledning av vad herr Lundstedt yttrade. Han stod, såvitt jag förstod, på samma sida som jag, när det gällde lagförslaget, men han tillade, att sådana förhållanden naturligtvis kunde inträffa, som gjorde, att man icke kunde låta rent lagtekniska synpunkter vara avgörande. Det kunde hända, att man finge lägga även andra synpunkter på frågan. Rent principiellt har jag ingenting att invända häremot. Jag tror, att vi litet var ha fått göra detta vid många tillfällen, men vore jag icke så övertygad som jag är om att de ha fel, vilka förfäktat reservanternas mening, så skulle jag icke hålla på utskottets förslag. Jag har fortfarande den uppfattningen, att det skulle lända till skada för Sveriges fackligt organiserade arbetare att få en sådan lag som den, reservanterna här föreslagit. Det är därför, jag vänt mig mot deras förslag.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Vougt: Herr talman! Det är ju ändå litet egendomligt, att vi här först få höra, att den stora samlingsorganisationen för Sveriges fackliga organisationer stöder ett förslag, som undertecknats bl. a. av herr Strand, och sedan få höra att herr Lindqvist för de fackligt organiserade arbetarnas skull icke vill rösta för reservationen. Jag klandrar icke utskottet för den stora omstöpnigen, men jag säger, att det är svårt för oss kammarledamöter att taga ställning till utskottets förslag, i all synnerhet som utskottets medlemmar icke äro ense och meningarna i saken äro så delade. Man har infört det nya begreppet uppsåt, men man är icke ense om konsekvenserna. Jag vill säga, att det utskott, som jag i min ringhet tillhör, aldrig skulle, om utskottets ledamöter icke varit ense, vågat sig att på detta sätt på någon vecka göra

Förslag till lag om straff för sabotage m. m. (Forts.)
om ett förslag, som tillkommit efter månaders sakkunnigbehandling och där-
efter dryftats inom regeringen. Det är detta, jag velat framhålla.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr **Gezelius**: Herr talman! Jag vill bara slå fast, att det icke lämnats någon motivering varför landsorganisationen här skulle intaga en särställning. Något motiv för denna organisations önskan beträffande den omstridda lagbestämmelsen har icke angivits. Skulle riksdagen tillmötesgå denna utomstående organisations önskan utan att ens skälen härför närmare angäves, kan man befara att allmänheten skulle kunna få den uppfattningen, att det ytterst vore landsorganisationen och icke riksdagen, som bestämmer lagstiftningen.

Herr **Olsson i Mellerud**: Herr talman! Jag vill endast påpeka, att den omständigheten, att herr Gezelius icke upptäckt något som helst skäl, kan ha berott på, att han för ögonblicket inte är särskilt mottaglig för skäl. Jag skall villigt medgiva, att det är svårt för en icke jurist att framföra en rent saklig juridisk invändning, men om jag säger, att det finns en viss risk för att tillämpningen kommer att gå i en icke önskvärd riktning, bör väl detta kunna godtagas som ett skäl, framfört av en lekman.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föreslagits i den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Herr Olsson i Mellerud begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje särskilda utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 20, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föreslagits i den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upp-
resning.

Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Rösträkning begärdes likväl av herr Olsson i Mellerud, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 81 ja och 60 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 8.

Föredrogs tredje särskilda utskottets utlåtande, nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående särskild beredskapsmönstring för år 1941, m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

§ 9.

Herr förste vice talmannen **Magnusson** erhöll på begäran ordet och anförde: *Interpellation.* I dagspressen har meddelats, att domänstyrelsen uppdragit åt domänintendenterna att lämna uppgift om vilka kronoegendomar, som anses böra bibehållas i kronans ägo. Styrelsens avsikt synes sålunda vara att så långt möjligt genom försäljning göra sig och kronan fri från jordbruksinnehav. Därom vore måhända, sett enbart ur synpunkten av egendomarnas räntabilitet, föga att invända — ur historisk, kulturell och hembygdsvårdssynpunkt kunna dess mer befogade invändningar resas mot ett fortsättande av domänstyrelsens redan långt framskridna försäljningspolitik.

Kronans boställsinnehav sammanhänger väsentligen med den av svenska statsverket tidigare i utomordentligt stor utsträckning tillämpade jordavlöningen. Från länsmannen till landshövdingen, från indelta knekten till regementsöversten, från klockaren till biskopen voro tjänsteinnehavarna jordavlönade, en avlöningsform, som framvuxit ur vårt lands relativa fattigdom ifråga om reda penningar men rikedom på jord. Med avvecklingen av detta lönesystem återfördes boställena i största utsträckning under kronans disposition såsom arrendegårdar men ha under senaste årtiondena i forcerad takt försålts.

Det kan här lämnas väsentligen åsido, huruvida det som motiv för försäljningarna framburna skälet om boställets dåliga räntabilitet varit orsakat huvudsakligen av boställets mindre goda beskaffenhet och jordbrukets dåliga räntabilitet överhuvud eller därjämte och i avsevärd mån av en i denna del mindre tillfredsställande domänverksskötsel såsom allt för länge tillbakasatta husbyggnader m. m., varigenom det för kronans organ blivit ett intresse att övervältra en omfattande ombyggnad av ett boställe på en enskild köpare. Att detta i väsentlig mån medverkat må dock konstateras. Man bör dock ingalunda förbise, att genom massrealisationen av bostället försvinner ett betydelsefullt och karakteristiskt bygdeminne, om vilket i framtiden endast erinras, när en mer eller mindre driven fastighetsagent annonserar gården till salu och därvid som attraktion framhåller dess karaktär av förutvarande löneboställe.

Mycket har redan gått förlorat, särskilt av mindre boställen. En del kan ännu räddas. Skulle verkligen svenska kronan icke ha råd att runtom i Sveriges bygder, där möjlighet härtill ännu förefinnes, bevara karakteristiska boställen såsom goda och varaktiga minnen av en tid som varit? Med förnuftig skötsel bör detta i vart fall icke förorsaka kronan några direkta utgifter, även om full ränta å kapitalvärdet icke kan påräknas.

Ur praktisk jordbrukarsynpunkt förtjänar därjämte framhållas, att förefintligheten av goda arrendejordbruk till skäliga priser innebär beaktansvärda fördelar ej minst genom de möjligheter, som därigenom förefinns för dugliga men kapitalsvagare människor att driva egen jordbruksrörelse.

Det skulle icke möta någon svårighet att påvisa fall, då försäljningar genomförts under motiveringar (såsom dyrbara nybyggnader m. m.), som icke varit tillräckligt vägande. Den saken har dock tyvärr förevarit. Nu gäller att rädda återstoden. Det finnes dock anledning förutsätta, utan att skälen härför i detta sammanhang behöva närmare utredas, att ett visst måttligt innehav av jordbruksjord i kronans hand är och även i framtiden kan bli av betydelse. Nu gäller närmast att ur historiska och kulturella synpunkter rädda de rester av våra avlöningsboställen, som ännu finnas kvar i kronans ägo.

Jag anhåller därför om kammarens benägna tillstånd att till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet få framställa följande fråga:

Har statsrådet beaktat det historiska och kulturella värde, som är förknip-

Interpellation. (Forts.)

pat med kronans löneboställen, och vill herr statsrådet medverka därtill, att ännu kvarvarande boställen i största utsträckning bevaras i kronans ägo och, så långt detta ur ekonomiska synpunkter är lämpligt, i ett för sin boställsnatur karakteristiskt skick?

Denna anhållan bifölls.

§ 10.

Avlämnades följande motioner, nämligen av:

herr *Hansson* i Rubbestad *m. fl.*, nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 66, angående kristillägg åt vissa befattningshavare i statens tjänst *m. fl.*; och

herr *Pettersson* i Rosta *m. fl.*, nr 48, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 72, angående reglering av vedproduktionen.

Dessa motioner remitterades genast till andra särskilda utskottet.

§ 11.

Anmälades och godkändes tredje särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om straff för sabotage *m. m.*; och

nr 75, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående särskild beredskapsmönstring för år 1941, *m. m.*

§ 12.

Justerades protokollsutdrag.

§ 13.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

fröken <i>Öberg</i>	under	4	dagar	fr. o. m. den	5	dec.,	
herr <i>Nilsson</i> i Antnäs	>	8	>	>	11	>	
> <i>Hage</i>	>	5	>	>	6	>	och
> <i>Falk</i>	>	5	>	>	7	>	.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3.43 e. m.

In fidem
Sune Norrman.

Lördagen den 7 december.

Kl. 8 e. m.

§ 1.

Upplästes följande till kammaren inkomna protokoll:

Protokoll, hållet inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet den 6 december 1940.

Till justitiedepartementet hade från länsstyrelsen i Blekinge län den 5 december 1940 inkommit en den 4 december 1940 dagtecknad riksdagsmannafullmakt av innehåll, att, sedan direktören Emil Petersson, Karlskrona, blivit utsedd till ledamot av riksdagens andra kammare för Blekinge läns valkrets för tiden till den 1 januari 1941, men denna plats blivit ledig, vid förrättning enligt 87 § lagen om val till riksdagen lantbrukaren Nels Nelsson, Ekengård, blivit utsedd att inträda såsom ledamot av nämnda kammare för tiden till den 1 januari 1941.

Vid granskning av fullmakten, som företogs inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet samt vidare av vederbörande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, framställdes mot fullmakten icke någon anmärkning.

Protokoll över vad sålunda förekommit skulle jämte den granskade fullmakten överlämnas till andra kammaren.

I ämbetet

C. G. Bruno.

Vid detta protokoll var fogad den däri omförmälda fullmakten för lantbrukaren Nels Nelsson, Ekengård, att vara ledamot av riksdagens andra kammare för tiden till den 1 januari 1941.

Kammaren, som lade protokollet till handlingarna, förklarade herr Nelsson behörig till riksdagsmannakallets utövande.

Herr talmannen meddelade härefter, att herr Nelsson denna dag intagit sin plats i kammaren.

§ 2.

Herr statsrådet *Andersson* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 79, angående lärares avlönings- och anställningsförhållanden under tid, då undervisningen inställes eller begränsas på grund av vid krig eller krigsfara vidtagna anordningar eller till följd av bränslebrist eller av annan dylik orsak, m. m.;

nr 80, med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 1 och 5 §§ förordningen den 2 juni 1922 (nr 260) om automobilskatt; och

nr 81, angående reglering av vissa utgifter å förskottsstaten för försvarsväsendet m. m. för budgetåret 1940/41, m. m.

Dessa propositioner bordlades.

§ 3.

Föredrogs följande från första kammaren överlämnade protokollsutdrag:

nr 195, med inbjudan till andra kammaren att förena sig med första kammaren i dess beslut, att andra särskilda utskottet skulle behandla Kungl. Maj:ts propositioner: nr 79, angående lärares avlönings- och anställningsförhållanden under tid, då undervisningen inställes eller begränsas på grund av vid krig eller krigsfara vidtagna anordningar eller till följd av bränslebrist eller annan dylik orsak, m. m.; och nr 81, angående reglering av vissa utgifter å förskottsstaten för försvarsväsendet m. m. för budgetåret 1940/41, m. m.; ävensom de ytterligare framställningar, som kunde komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i dessa ämnen eller andra i oskiljaktigt sammanhang därmed stående frågor; samt

nr 196, med inbjudan till andra kammaren att förena sig med första kammaren i dess beslut, att första särskilda utskottet skulle behandla Kungl. Maj:ts proposition nr 80, med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 1 och 5 §§ förordningen den 2 juni 1922 (nr 260) om automobilskatt, ävensom de ytterligare framställningar, som kunde komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i detta ämne eller andra i oskiljaktigt sammanhang därmed stående frågor.

Dessa inbjudningar blevo av andra kammaren antagna.

§ 4.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

*Svar på
interpellation.*

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Bagge**, som anförde: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Hagberg i Malmö till mig framställt följande spörsmål:

1) Har herr statsrådet uppmärksammat de högst avsevärda merkostnader för skollokalers uppvärmning, som nu rådande förhållanden på bränslemarknaden försäkra landets kommuner?

2) I så fall, har herr statsrådet för avsikt att i god tid låta vidtaga sådana tillfälliga anordningar i fråga om läsåret att undervisningen under vinterhalvåret i möjligaste omfattning förkortas för att, i den mån så anses erforderligt, tagas igen under den varmaste årstiden?

I anledning av den *första* frågan vill jag framhålla, att jag givetvis uppmärksammat den fördyring av skolundervisningen icke blott för kommunerna utan även för statsverket, som de stegrade bränslepriserna medfört. Om man anlade enbart ekonomiska synpunkter, skulle under de extraordinära förhållanden, som nu föreligga, men även under fullt normala förhållanden skolarbetet förläggas huvudsakligen till den del av året, då bränsleåtgången är minst. Att så icke skett beror givetvis därpå, att andra hänsyn ansetts väga tyngre än de rent ekonomiska, främst angelägenheten av att kunna utnyttja den varmaste årstiden som speciell rekreationsperiod för barnen men även kanske önskvärdheten av att under den del av året, då inom jordbruket föreligger ett större behov av arbetskraft, kunna i lämplig utsträckning taga åtminstone de äldre barnen i anspråk för sysslor i hem och jordbruk. Som sig bör ha dessa hänsyn och särskilt angelägenheten av en med tanke på barnens välbefinnande lämplig uppdelning av året på arbets- och rekreationsperioder lett fram till den av ålder i vårt land bestående ordningen med skolarbetet förlagt till höst-, vinter- och vårmånaderna och längre rekreationsperioder under sommaren och kring julen.

Vad den *andra* i interpellationen framställda frågan beträffar, är det givet, att även skolarbetet måste under kristider i den mån så erfordras lämpas efter

Svar på interpellation. Forts.)

de ändrade förhållanden, som krisutvecklingen framkallar. Så skedde under världskriget och så sker under det nu pågående kriget. Undervisningen har under läsåret 1939/40 tidvis inställts eller begränsats av olika skäl, exempelvis på grund av att skollokaler helt eller delvis tagits i anspråk för försvarsmaktens behov, på grund av att lärjungarna beretts ledighet för att delta i lantbruksarbete eller bärplockning eller för att bereda lärjungarna sommarvistelse på landet eller på grund av bränslebrist. För innevarande läsår ha redan i juli 1940 meddelats generella bestämmelser om ledighet från skolarbetet för deltagande i lantbruksarbete, bärplockning eller annat för folkhushållningen särskilt betydelsefullt arbete. Skolväsendet har sålunda i mycket stor utsträckning anpassat sig efter tidens svårigheter, och skolmyndigheterna ha visat förståelse för de talrika och olikartade krav och önskemål, som i detta hänseende tid efter annan från skilda håll framställts.

För att få en uppfattning om den utgiftsminskning, som den i interpellationen ifrågasatta förskjutningen av skolarbetet från den kallare till den varmare årstiden skulle kunna innebära, har jag låtit från en del skoldistrikt och skolor inhämta uppgifter om den besparing, som beräknas ha uppkommit genom inhiberandet av skolarbetet under sjutton dagar i samband med påsklovet förra läsåret. Undersökningen, som är av helt förberedande karaktär, låter antaga, att besparingen i vissa av de undersökta fallen varit ingen eller mycket obetydlig, i andra fall ett par procent av bränslekostnaderna för år och i åter andra fall mellan 5 och 10 procent av dessa kostnader. Att besparingen är så jämförelsevis ringa beror därpå, att i vissa fall värmeledningarna icke kunnat helt avstängas, när tjänstebostäder varit inredda i skolhusen eller vid fullständig avstängning risk förelegat för sönderfrysning av värmeledningssystemet. Besparingen har ibland till större delen konsumerats genom extra kostnader för tömning av ledningar o. dyl. För folkskolor och vissa andra skolor i Stockholms skoldistrikt, vilkas bränslestat överstiger en halv miljon kronor, stannade besparingen enligt uppgift vid omkring 5,700 hektoliter koks eller omkring 18,000 kronor, motsvarande något över 3 procent av de sammanlagda bränsleutgifterna. Emellertid minskades besparingen på grund av vissa engångsutgifter med omkring 6,000 kronor.

Dessa förhållandevis blygsamma nettobesparingar ökas givetvis i samma mån som bränslelovets förlänges. En större utgiftsminskning kan sålunda erås, om för läsåret 1940/41 föreskrives ett längre bränslelov eller vårterminens början i motsvarande grad framflyttas. Emellertid måste den förlorade undervisningstiden återläsas, huvudsakligen under den varmare årstiden, och besparingen vinnes sålunda på bekostnad av barnens sommarferier. De ekonomiska fördelarna för kommunerna och staten måste självfallet vägas mot de i siffror visserligen icke påvisbara men icke desto mindre påtagliga olägenheterna för barnen och föräldrarna.

Även om jag för egen del anser, att alla besparingsmöjligheter böra prövas och tillvaratagas i den mån så kan ske utan uppoffrande av större intressen, har jag kommit till den uppfattningen, att det — såvitt av det nu föreliggande utredningsmaterialet kan bedömas — icke enbart av ekonomiska motiv är befogat att obligatoriskt förskjuta skolarbetet från vinter- till sommarmånaderna. Saken ställer sig emellertid annorlunda, om det även ur bränsleförsörjningssynpunkt är önskvärt att vidtaga åtgärder liknande de tidigare i år genomförda. Bliir så fallet, bör enligt min mening det allmänna icke tveka att ännu en gång under någon del av den kallare årstiden stänga skolorna. Jag vill nämna, att denna fråga länge varit föremål för uppmärksamhet men att, enligt vad jag från statens bränslekommission senast inhämtat, det först vid års-

Svar på interpellation. (Forts.)

skiftet kan bedömas, om ett bränslebehov av denna anledning är behövtigt under läsåret 1940/41. Om ett sådant lov kommer till stånd, tillgodoses också de i interpellationen framförda synpunkterna.

Hela frågan om ett bränslelov kan sålunda först vid årsskiftet upptagas till slutligt bedömande, och ett sådant lov kan alltså icke komma till stånd i samband med julferierna.

Därefter yttrade:

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! Jag ber att värdsamt få tacka herr statsrådet för det utförliga och mycket intressanta svaret på min interpellation, inte minst därför att det kommit i så pass god tid före jul att skolstyrelser, föräldrar och barn, som givetvis äro livligt intresserade av denna angelägenhet, nu åtminstone få veta vad de för den närmaste tiden ha att rätta sig efter.

Tyvärr fruktar jag — med allt beaktande av de många i svaret angivna värdefulla synpunkterna på ämnet — att beskedet på sina håll kan komma att väcka någon besvikelse, detta därför att man, såvitt jag är riktigt underrättad, flerstädes ute i landet finner anordningar av den art, som i interpellationen antydes, vara synnerligen motiverade av nu rådande brydsamma förhållanden på bränsleväsendets område.

Med anledning av min interpellation har herr statsrådet låtit företa vissa utredningar rörande den effekt ur besparingssynpunkt, som uppstod genom inhiberandet av skolarbetet under 17 dagar i samband med påsklovet förra läsåret. Jag medger, att de konstaterade nettobesparingarna kunna betecknas såsom förhållandevis blygsamma, men jag har å andra sidan en smula svårt att inse, att detta påpekande äger direkt tillämpning på syftet med min interpellation. En av anledningarna till att jag framställde min förfrågan var den mer än fördubbling av kokspriserna, med vilken man har att räkna i skolstaterna för nästa år. Med hänsyn till denna starka stegring torde även en blott 5- eller 10-procentig besparing av bränslekostnaderna för många kommuner komma att spela en ej oväsentlig roll. Emellertid håller jag före, att besparingarna skulle bli avsevärt större än så, därest ett eventuellt kokslov kunde knytas till julferierna, då ju flertalet skolor stå tomma och ha värmeledningarna avstängda. Att på grund av de höga priserna och den minskade kokstilldelningen så kommer att ske i ännu större utsträckning i år än annars om åren synes antagligt. Kokslovet förra året var ju en improviserad anordning, som verkställdes i anslutning till den relativt korta påskledigheten, under vilken ingen dylik avstängning av värmeledningarna i vanliga fall brukar företas. Jag menar därför, att man knappast kan dra alltför vidsträckta slutsatser av de ekonomiska erfarenheterna från vårens kokslov, när det gäller ett eventuellt dylikt lov i anslutning till de mera långvariga julferierna.

Såsom ett argument mot ett längre bränslelov under vintern framför herr statsrådet de olägenheter, framför allt för barnen, som måste uppkomma genom att den förlorade undervisningstiden måste återläsas under sommaren. Jag underskattar givetvis inte tyngden i denna erinran, men jag ifrågasätter å andra sidan, huruvida verkligen något större men av pedagogisk art skulle uppstå, därest man under omständigheternas tryck funne sig föranlåten att något rucka på bestämmelserna om återläsningen. Allt i det väldiga undervisningsstoffet är väl näppeligen av den beskaffenhet, att inte åtminstone något av detta stoff utan svårigheter vid ett exceptionellt tillfälle skulle kunna beskäras eller utelämnas. Det ges ju något, som brukar kallas »det finstiltla» i läroböckerna. För övrigt, herr talman, finns här ett slags prejudikat. Vi ha ju kokslovet i våras! Såvitt jag vet blev det i sin helhet inte återläst, i varje

Svar på interpellation. (Forts.)

fall inte på de orter, där den s. k. skolbarnsevakueringen förekom. Några olägenheter härav ha förmodligen inte visat sig.

Till slut kan erinras därom vad folkskolan beträffar, att mer än hälften av skoldistriktet har en lästid, som understiger maximitiden med omkring två veckor, under vilken tid dock samma lärostoff skall inhämtas.

Betydelsen av barnens rekreativmöjlighet under sommaren är uppenbar. Men även vintern har ju sina företräden härvidlag, företräden, vilka på senare år allt mer uppmärksammas och utnyttjats, ofta med stöd av det allmänna.

Av herr statsrådets svar framgår alltså, att ett bränslelov icke kan komma till stånd i samband med julferierna. Dock meddelas därjämte, att frågan om en dylik ledighet alltså är under övertägande. Det kan sålunda tänkas, att ett dylikt lov kan komma mitt under terminen, exempelvis under sista läsåret. Ett sådant lov skulle dock enligt mångas mening varken ekonomiskt eller pedagogiskt ställa sig lika fördelaktigt som ett lov knutet till julferierna. Hela frågan om ett bränslelov kan, enligt vad herr statsrådet tillkännager, på grund av pågående undersökningar inom bränslekommissionen först vid årsskiftet upptas till slutligt bedömande. Det blir sålunda måhända tillfälle att återkomma. Jag är övertygad om att herr statsrådet med uppmärksamhet följer förhållandenas utveckling och därvid även skänker beaktande åt de synpunkter på spörsmålet, åt vilka givits uttryck i interpellationen och vilka jag här något närmare sökt utveckla.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Bagge**: Jag skall bara be, herr talman, att få stryka under, att anledningen till att nu ingenting göres är den, att bränslekommissionen bestämt har sagt ifrån, att den inte vill ha något kokslov vid julen, och det finns ju under sådana förhållanden inte någon anledning att av andra orsaker förlägga ett kokslov vid jul. Skulle det på grund av koksbrist bli ett bränslelov längre fram, vore det ju alldeles tokigt om man nu lät kommunerna på grund av finansiella anledningar göra ett kokslov vid jultiden. Det kan alltså inte ske på grund av bränslekommissionens inställning. Den vill inte ha något kokslov vid jul och säger, att man kan beräkna besparingarna till ungefär 5,000 ton, vilket ju inte är så mycket när man tänker på, att besparingen i fråga om varmvattnet uppgår till 40,000 ton. Att då anordna ett kokslov med all den olägenhet, som det medför för skolan, för att spara dessa 5,000 ton och samtidigt inte göra något åt varmvattnet, som spar 40,000 ton, har bränslekommissionen ansett vara olämpligt, och i detta avseende delar jag dess mening. Däremot är det möjligt, att situationen längre fram kan bli sådan, att bränslekommissionen finner detta nödvändigt, och då får man ju ta upp saken på nytt. Det är anledningen till att det inte kan komma i fråga något kokslov nu i samband med jullovet. Jag kan inte se att det på grund av de faktiska förhållandena finns någon möjlighet att göra det.

Sedan skulle jag bara vilja be att få anmäla en avvikande mening från interpellanten i så måtto, att jag för min del är övertygad om att därest det blir ett kokslov, måste vi ha återläsning i skolorna. Man kan inte låta undervisningen år efter år bli rubbad på grund av att man än av den ena än av den andra orsaken vill avbryta undervisningen utan att se till att den blir kompletterad.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5.

Till bordläggning anmäldes:

första särskilda utskottets utlåtande, nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts

proposition med förslag till förordning om allmän omsättningsskatt jämte i ämnet väckta motioner; samt

andra särskilda utskottets utlåtanden:

nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare anslag till flottans ersättningsbyggnad jämte i ämnet väckta motioner;

nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till uppförande av brandtorn m. m.;

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anskaffande av vissa motorbrandsprutor för industriens behov;

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av vissa anslag till det civila luftskyddet; och

nr 59, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till skifferoljeverk.

§ 6.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härafter kl. 8.32 e. m.

In fidem
Sune Norrman.